

Kukka-Maaria Härkönen

KIUSAAMISKOKEMUKSET LASTEN NÄKÖ- KULMASTA

Ongelmien ilmentyminen ja jälkikäsitteily

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
pro gradu -tutkielma
Lokakuu 2020

TIIVISTELMÄ

Kukka-Maaria Härkönen: Kiusaamiskokemukset lasten näkökulmasta – Ongelmien ilmentyminen ja jälkikäsitteily
Pro Gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Sosiaalityö
Lokakuu 2020

Tämän pro gradu -tutkielman tutkimustehtävä asettuu sijaishuollon kentälle ja tutkin lasten ja nuorten kiusaamisen kokemuksia lastenkodissa ja vapaa-ajalla sekä miten mahdollisia kiusaamisen kokemuksia on heidän näkökulmastaan käsitelty eri yhteisöissä. Aihe on hyvin ajankohtainen, koska olemme saaneet huomata julkisessa keskustelussa olevan viime aikoina paljon nuorten toistensa pahoinpitelemisiä ja erilaisia väkivallantekoja. Nämä nuorten kiusaamisen teot ovat sijoittuneet vapaa-ajalle ja kouluuyhteisöön. Tutkimukseni vahvistaa tätä valitettavaa ilmiötä, koska eniten haastateltavat olivat kokeneet tai nähneet kiusaamista koulussa.

Tutkimus on toteutettu haastattelututkimuksena, johon osallistui 11 vapaaehtoista lasta ja nuorta, jotka asuivat Pelastakaa Lapset ry:n hallinnoimissa kolmessa eri lastenkodissa. Tutkimuksen käsitteellinen viitekehys muodostuu toisiinsa limittyvistä teoreettisista ja metodologisista käsitteistä, joita yhdistää niiden liittyminen kiusaamisen kokemuksiin ja niiden toteutuneisiin jälkikäsitteilyihin. Tutkimukseni noudattaa hermeneuttisen tutkimuksen strategiaa, jossa keskeistä on tulkintojen tekeminen ja tutkimuskohteen syvälinen inhimillinen ymmärtäminen. Kiusaamiskokemustutkimus edustaa laadullista ja poikkeusieteellistä näkemystä, jossa tutkimustehtävät rajaavat aineistoa oikeaan suuntaan.

Aineiston analyysimenetelmänä on käytetty sisällönanalyysiä ja -erittelyä. Analyysin avulla muodostuivat viisi kiusaamisen pääteemaa. Nämä viisi pääteema olivat koulukiusaaminen, fyysinen kiusaaminen, henkinen kiusaaminen, piilokiusaaminen ja somekiusaaminen. Olen käsitellyt nämä teemat erikseen tulosluvussa ja havainnollistanut aineistoesimerkkien avulla lasten kertomuksia, jotka vahvistavat tutkimustuloksia. Tarkemman analyysin kautta löysin myös kuudennen teeman, joka liittyy lastenkotiympäristön mahdollistaman rakenteelliseen kiusaamiseen.

Keskeisimmät tutkimustulokset olivat uuden lapsen lastenkotiin saapumiseen liittyvä kiusaaminen ja nuorten epäluottamus aikuisen toimintaan kohtaan. Johtopäätöksenä tutkimustuloksista oli havaittavissa, että lastenkodeissa kiusaamiseen puuttuminen ja tilanteiden jälkikäsitteilyyn oli panostettu, vaikka nuoret antoivatkin paljon kritiikkiä epäoikeudenmukaisesta käyttäytymisestä ja asioiden käsittelemisestä. Tutkimukseen osallistuvista nuorista kahdeksalla oli positiivinen kokemus kiusaamiskokemuksen jälkikäsitteilystä ja kahdella nuorella oli taas päinvastainen eli negatiivinen kokemus.

Kahdeksalla nuorella oli kokemusta koulukiusaamisesta, joka oli tutkimuksen suurin kiusaamisen pääteemoista, kun taas pienin kiusaamisen teemoista oli somekiusaaminen, jota oli kokenut kaksi nuorta. Sinänsä yllättävä havainto oli, että vain kaksi oli kokenut henkilökohtaisesti somekiusaamista, vaikka nuorten pääsääntöinen kommunikointi tapahtuu nyky-yhteiskunnassamme sosiaalisen median kautta. Tässä kiusaamiskokemustutkimuksessa kiteytyy hyvin kiusaamisen ajankohtaisuus ja eri kiusaamisen muodoista aiheutuneet haasteet lasten ja nuorten elämässä.

Tutkimukseni nostaa esille sijaishuollon työn kehittämiseen liittyen lastenkodeissa olevien aikuisten oikeudenmukaiseen käyttäytymiseen ja nuorten tasapuoliseen huomioimiseen kiusaamisen yhteydessä sekä mahdollisten kiusaamiskokemusten jälkiselvittelyssä. Samoin uuden lastenkotiin saapuvan lapsen kohtaamiseen ja heidän ryhmäytymiseensä olisi hyvä jatkossa kiinnittää enemmän huomiota, koska poikkeuksetta haastateltavat olivat kokeneet itse tai nähneet alussa uuden lapsen kaltoin kohtelemista toisten lasten osalta.

Avainsanat: Kiusaaminen, sijaishuolto, kokemus, pennalismi ja jälkikäsitteily

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Kukka-Maaria Härkönen: Experiences of bullying from a children's perspective - Manifestation and after-treatment of problems

Pro Gradu -thesis

Tampere University

Socialwork

October 2020

The research task of this master's thesis is in the field of substitute maintenance and I examine the experiences of bullying of children and young people in children homes and leisure time, and how possible experiences of bullying have been addressed in different communities from the perspective of them. The subject is very topical, because we have noticed in the public debate recently that there has been a lot of abuse and various acts of violence between young people. These acts of bullying young people have taken place in the leisure and school community. The research confirms this unfortunate phenomenon, as most interviewees had experienced bullying at school.

The research was conducted as an interview study involving 11 volunteer children and young people who lived in three different children homes managed by Save the Children. The conceptual framework of the research consists of overlapping theoretical and methodological concepts, which are connected by their connection to the experiences of bullying and their actual after-treatments. My research follows the strategy of hermeneutic research, in which the key is to make interpretations and have a deep human understanding of the research subject. Bullying experience research represents a qualitative and interdisciplinary view in which research tasks delimit the material in the right direction.

Content analysis and specification have been used as the method of data analysis. The analysis formed five main themes of bullying. These five main themes were school bullying, physical bullying, mental bullying, covert bullying, and bullying of social media. I have dealt with these themes separately results chapter and illustrated material examples to children's stories, which confirm the findings. Through a more detailed analysis, I also found a sixth theme related to structural bullying made possible by the children home environment.

The main findings of the research were bullying related to the arrival of a new child in an children homes, and young people's distrust of adult activities. The conclusion of the research was that the intervention in bullying in children homes and the after-treatment of situations had been invested in, although there was a lot of criticism from young people about unfair behavior and dealing with things. Eight of the young people in the research had a positive experience of post-treatment of the bullying experience, and two young people again had the opposite or negative experience.

Eight young people had experience of school bullying, which was the largest of the main themes of bullying in the research, while the smallest of the themes of bullying was bullying of social media, which had been experienced by two young people. As such, the surprising finding was that only two had personally experienced bullying of social media, even though the main communication of young people in our current society is through social media. This research of the experience of bullying crystallizes well the topicality of bullying and the challenges posed by different forms of bullying in the lives of children and young people.

My research highlights the development of substitute maintenance in relation to the fair behavior of adults in children's homes and the equal consideration of young people in the context of bullying, as well as in the follow-up of bullying experiences. Similarly, it would be good to give more attention to the encounter of a new child arriving at an children's home and their grouping in the future, because without exception the interviewees had experienced or initially seen a new child abused in relation to other children.

Keywords: Bullying, substitute maintenance, experience, pennialism and after-treatment

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

Sisällys

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 JOHDANTO	5
2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS	8
2.1 Käsitteet ja niiden määrittelyminen	8
2.2 Kiusaamisen määritelmä	11
2.3 Kiusaamisen taustatekijät	13
2.3.1 Vanhemmuuden merkitys	15
2.4.2 Lapsen lahjakkuuden arvostaminen	17
2.4 Kiusaaminen ilmiönä	18
2.5 Kiusaamisen eri muodot	19
2.6 Kiusaamisen havaitseminen ja siihen tarttuminen	24
2.7 Sijaishuolto ja huostaanoton perusteet	27
2.8 Kokemukset sijaishuollosta ja kiusaamisesta	29
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	33
3.1 Metodologinen viitekehys ja tutkimustehtävä	33
3.2 Aineisto ja sen hankinta	36
3.3 Tutkimuksen aineisto ja sen analyysi	38
3.4 Eettiset kysymykset ja tutkimuksen luotettavuus	41
4 TULOKSET	46
4.1 Taustatekijät	46
4.2 Kiusaaminen lasten arjessa	48

4.2.1 Koulukiusaaminen	54
4.2.2 Fyysinen kiusaaminen	57
4.2.3 Henkinen kiusaaminen	59
4.2.4 Piilokiusaaminen	60
4.2.5 Somekiusaaminen	61
4.2.6 Rakenteellinen kiusaaminen yhteisössä.....	62
4.2.7 Kiusaamisen jälkikäsitteily lastenkodeissa	64
5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	67
5.1 Johtopäätökset	67
5.2 Uuden avaukset.....	71
6 LÄHDELUETTELO	74

LIITTEET

Liite 1. Tutkimuksen haastattelukysymykset

Liite 2. Infokirje huoltajille

Liite 3. Infokirje haastateltaville

Liite 4. Tieteellisen tutkimuksen tietosuojailmoitus

KUVIOT

Kuvio 1. Prosessikiusaaminen.....	21
Kuvio 2. Ikäjakauma tytöt.....	46
Kuvio 3. Ikäjakauma pojat.....	47
Kuvio 4. Kiusaamisen pääteemat.....	49

1 JOHDANTO

Kiusaaminen on ollut lasten ja nuorten maailmassa ajankohtainen ilmiö, joka on ollut toistuvasti esillä julkisessa keskustelussa. Tutkimuksen tarkoitus on pyrkiä ymmärtämään, mitä kiusaaminen on ilmiönä ja missä sekä miten sitä tapahtuu. Kiusaaminen on myös kansainvälinen ilmiö, jolla on pitkä, mutta kapea tutkimustraditio. Kiusaamistutkimusta on kritisoitu sen homogeenisuudesta ja ongelmien tarkastelemisesta yksilön näkökulmasta. Alan tutkimukseen on kaivattu sekä teoreettisesti että metodologisesti monipuolisempaa tarkastelutapaa. (Thelin 2004, 30–31, Hägglund 2004, 82–84.)

Tutkimusaiheeni on sensitiivinen ja sen ajankohtaisuuden vuoksi myös valtaväestöä kiinnostava aihe. Pelkästään YK:n lapsen oikeuksien sopimus (LOS) takaa kaikille alle 18-vuotiaille lapsille ihmisoikeussopimuksen, jossa kerrotaan lapsille kuuluvat ihmisoikeudet ja asettaa valtioille ensisijaisen vastuun toteuttaa ne. Voidaan todeta, että Lapsen oikeuksien sopimus on UNICEFin työn perusta ja voima. Kun lapsen oikeudet toteutuvat, lapset saavat kasvaa ja käydä koulua terveenä, pelkäämättä väkivaltaa ja riistoa. Tämä on mielestäni välttämätön edellytys kehitykselle kaikkialla maailmassa, jotta kiusaamista ilmiönä ja kokemuksena olisi mahdollista saada vähennettyä. Nollatoleranssi olisi hieno ja tavoiteltava ideaali olomuoto, mutta rehellisesti ajateltuna onko se liian kunnianhimoinen tavoite nykyisessä yhteiskunnassamme? Pelkästään tekniikan kehittymisen mukanaan tuoma sosiaalisen median maailma tarjoaa otollisen alustan kiusaamisen harjoittamiselle lasten ja nuorten keskuudessa.

Haluan erityisesti tutkimuksella avata ja tuoda sijaishuollossa olevien lasten äänen näkyville, koska ammatillisen työkokemuksen kautta nähtynä ja tutkijan näkökulmasta katsottuna lastensuojelulaitoksissa asuvien lasten asema ei aina ole stabiilein. Nämä huostaanotetut lapset ja lastensuojelulaitoksiin sijoitetut lapset ja nuoret omaavat usein erilaisia haasteita ja heidän biologisten vanhempiensa lähtökohdat saattavat olla kovin erilaiset ja mahdollisesti kotiolot tietyllä tavalla haasteelliset. Aina näin ei kuitenkaan ole ja huostaan voi päätyä myös erilaisten muiden taustasyiden vuoksi.

Kiinnostuin kiusaamisen tutkimuksesta aluksi osittain ammattini kautta ja pro gradututkimusaihetta selvittäessä huomasin Tampereen yliopiston intranetissä ilmoituksen, missä Pelastakaa Lapset ry hakivat opiskelijaa tekemään tutkimusta heille. Tutkittava aihe oli lastenkodissa tapahtuva kiusaaminen ja mahdollisen kiusaamisen jälkikäsittelyprosessit. Neuvotelimme aluksi viidestä eri kohteesta, mutta päädyin rajaamaan ohjaajan suosituksen mukaisesti lastenkodit kolmeen, koska haastateltavien määrä oli kuitenkin pidettävä kohtuullisena.

Tutkimukseni tieteellinen merkitys painottuu kiusaamisen kokemuksen ytimeen ja niiden käsittelemisen kokemuksiin. Uskon tutkimukseni tuovan lisäselkeyttä ja uutta näkyvyyttä tieteellisen tutkimuksen kentälle lastenkodeissa tapahtuvasta kiusaamisesta. Kiusaaminen itsessään on eräänlainen tabun omainen tapahtuma, josta pyritään vaikenemaan. Haastatelluita tehdessäni sain kuulla hyvinkin avoimesti kertomuksia kiusaamiskokemuksista, mutta taas toisaalta oli lapsia, jotka eivät halunneet juurikaan puhua omista kiusaamiskokemuksistaan.

Kiusaaminen aiheuttaa huomattavaa pahaa oloa ja voi jättää ihmiseen jäljen pitkiksi ajoiksi. Kiusaamista tapahtuu usein erilaisissa ryhmätilanteissa koulumaailmassa ja lastenkotimaailmassa. Rolandin (1984) mukaan kiusaamista ei voisi esiintyä, jos vallitseva yhteisö vastustaa sitä kiivaasti. Vastaavasti Salmivallin (2005, 130–131) mukaan ryhmänormit vaikuttavat eri ryhmien jäsenten toimintaan, jolloin esimerkiksi lasten myönteinen asenne kiusaamiseen saattaa ennustaa jatkossa kiusatuksi joutumista. Kiusaaminen voi aiheuttaa toisaalta sen, ettei halua mennä kouluun, harrastuksiin tai pihalle. Koulussa voi olla vaikeaa keskittyä, jos joutuu olemaan usein huolissaan, miten selviää kiusaajistaan. Kiusaaminen koskettaa nykypäivänä monia lapsia ja nuoria pelkästään sosiaalisen median kautta tapahtuvana epäsuorana kiusaamisena. Kiusaaminen voi johtaa pelkoon myös muilla lapsilla ja vaikuttaa koko luokan tai koulun ilmapiiriin.

Kiusaamisen ongelmana on sen arkaluonteisuus ja miten puuttua aiheeseen sensitiivisen korrektisti. Tutkijana koen kiusaamisen yhä enemmän kasvavana ilmiönä ja kotimaista tieteellistä tutkimusta on tehty lähinnä käyttäytymistieteiden puolella linkitettyinä koulumaailmaan. Mielestäni oli mielenkiintoista tutkia lastensuojelulaitoksissa olevien lasten kokemuksia kiusaamisesta ja sen vaikutuksista isompaan kokonaisuuteen, kuten arjessa selviämiseen. Pelkästään jo asuminen lastenkodissa on lapselle erilaista, kuin vertaa esimerkiksi ydinperheessä asumiseen. Kun lisätään kiusaamisen kokemukset ja mahdolliset toisenlaiset haasteet, saa lapsi olla hyvä mukautuja ja selviytyjä monien uusien asioiden edessä.

Tutkimuksen keskeisiä käsitteitä ovat kiusaaminen, kokemus, sijaishuolto ja kiusaamiskokemuksen jälkikäsitteily. Koen mielekkäänä avata tutkimuksen keskeisiä käsitteitä lukemisen selventämiseksi ja käsittelen näitä luvussa kaksi. Muita luvussa kaksi käsiteltäviä asioita ovat tutkimukseen vaikuttavia teoreettisia taustoja ja näkökulmia, kuten lapsen lahjakkuus sekä aikuisen merkitys kiusaamiskokemuksen jälkikäsitteilyssä. Tutkijana pidän hyvin tärkeänä katsoa tutkimuskysymyksen taustalle, koska monesti siellä olevat asiat ja teoriat vaikuttavat kiusaamisen syntyyn ja itse tapahtumaan. Hamaruksen (2006) mukaan kiusaaminen on vanha ilmiö, jota on kuitenkin tutkittu suunnitelmallisemmin vasta 1970-luvulta alkaen ja tutkimusta on tehty tuolloin erityisesti Skandinavian maissa. 1980-luvusta alkaen kiusaamista on alettu tutkia myös muun muassa Japanissa, Isossa-Britanniassa, Alankomaissa ja Irlannissa sekä Ranskassa, Sveitsissä ja Italiassa on tehty myös tutkimusta kiusaamisesta. (Olweus 2003, 62; Sanders 2004, 2.)

Tutkimustehtävää ja metodologiaa esittelen tarkemmin luvussa kolme. Tutkimustehtävä asettuu sijaishuollon kentälle ja siellä haluan nimenomaan tutkia lasten ja nuorten kiusaamisen kokemuksia lastenkodissa ja vapaa-ajalla sekä miten mahdollisia kiusaamisen kokemuksia on lasten ja nuorten näkökulmasta käsitelty eri yhteisöissä. Näillä erilaisilla yhteisöillä tarkoitan esimerkiksi koulu yhteisöä ja lastenkodin sisäistä yhteisöä, jossa on aina omat säännöt ja kirjoittamattomat hierarkiat etenkin lasten ja nuorten välillä.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Onko sijaishuollossa olevilla lapsilla kokemuksia kiusaamisesta?
2. Mitä kiusaamisen muotoja lapset ja nuoret ovat kokeneet?
3. Miten kiusaamiskokemukset ovat käsitelty lasten arkielämässä?

Luvussa neljä esittelen tutkimustulokseni ja lopussa kokoan ne yhteen luvussa viisi, joka pitää sisällään johtopäätökset ja pohdinnan sekä uuden avaukset. Uuden avauksissa haluan avata näkökulmaa kiusatun ja toisaalta kiusaajan elämän vaikutuksiin ainakin koulu-
menestyksen osa-alueella.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Käsitteet ja niiden määritteleminen

Tutkimukseni keskeisiä käsitteitä ovat kiusaaminen, pennialismi, kokemus, sijaishuolto ja kiusaamiskokemuksen jälkikäsitteily. Suoritin eri hakukoneiden avulla tiedonhakuja näiden käsitteiden avulla ja löysin mielestäni hyvin erilaisia akateemisia väitöskirjatutkimuksia ja artikkeleita, jotka soveltuivat tutkimusaiheeseeni. Löytämässäni väitöskirjoissa käsiteltiin muun muassa koulukiusaamista yläkouluissa, korkeakoulussa, lastenvertaissuhdetaitoja ja kiusaamista esikoulun vertaisryhmissä sekä lasten emotionaalista hyvinvointia ja sosiaalisia suhteita alakoulussa.

Eri kielissä vallitsee myös käsitteellistä erilaisuutta ja kiusaamista tarkoittavilla sanoilla on myös eri kielissä omia erityisiä semanttisia piirteitä (Naito & Gielen 2005). Kiusaamisella ilmiönä on hyvin erilaisia ilmenemismuotoja, kuten sanallinen kiusaaminen, fyysinen kiusaaminen ja sosiaalisessa mediassa tapahtuva kiusaaminen. Hamaruksen (2006, 49) mukaan kiusaaminen voidaan nähdä myös jatkumona, jonka ääripäissä on voimakkuudeltaan erilaista kiusaamista. Ääripäiksi voidaan nimetä lievä kiusoittelu ja fyysinen väkivalta.

Hamaruksen (2006) mukaan kiusaamisesta on käytetty useita termejä, kuten väkivalta, ryhmäväkivalta, mobbaus ja aggressiivinen käyttäytyminen. Laaksonen (2014) taas jaottelee väitöskirjassaan kiusaamisen erilaisiin muotoihin, kuten suoraan ja epäsuoraan kiusaamiseen. Suoraa kiusaamista ovat esimerkiksi lyöminen, nimittely ja töniminen sekä esimerkkejä epäsuorasta kiusaamisesta ovat muun muassa eristäminen sosiaalisen median ryhmästä ja koulussa ryhmätyötilanteissa huomiotta jättäminen. Hamarus (2006, 48) pohtii tutkimuksessaan käsitettä toverisorto, josta on aikaisemmin käytetty myös pennialismin käsitettä. Pennalismi terminä on peräisin 1600-luvulta ja se kohdentuu saksalaisiin yliopistoihin tietynlaiseen toiminnalliseen tapaan, missä nuoremmat opiskelijat joutuivat alistumaan vanhempien opiskelijoiden omavaltaisen käskyvallan alaisiksi. Pennalismi on tunnettu myös simputuksena, missä esimies kohdentaa alaiseensa sortavaa käytöstä. (Nyky-suomen tietosanakirja 1993, 156; Leimu 1985, 50, 248.)

Kokemus voidaan määritellä siten, että ”yleisimmin sillä tarkoitetaan tunnetta, jossa on noesis (kokeminen) ja noema (kohde)”. Kokemus muodostuu ihmisen sen hetkisestä elämyksellisestä tilasta, jonka taustalla on elämäntilanne ja vuorovaikutus, jonka hän sisäisesti kokee merkityksellisenä tai muuten hyvänä asiana itselleen. ”Käsite kokemus kuvaa mm. ihmisen kasvamisen, oppimisen ja kulttuuriin sosiaalistumisen prosesseja”. Ihmisen elämä on monesti kokemuksia ja niiden lukuista virtaa, jota käsitellään yhdessä ja erikseen. Kokeumuksella voidaan ymmärtää tunteja, aistimuksia, elämyksiä ja tunteita sekä erilaisia tunnelmia. Ihmisen elämän arvo, mutta ennen kaikkea sen hetkien arvo tai arvomaailma, mitataan juuri tapahtumahetken kokemuksen arvolla, johon vaikuttaa myös henkilön oma kertynyt kokemusmaailma. Ihmiselämään ja ihmisten kokemuksiin sisältyy laaja elämysten ja tunteiden sävyjen kirjo, jotka muodostavat eletyn elämän merkityksiä” (Kamk, 2020).

Toikkasen ja Virtasen (2018) mukaan kokemuskäsitteen tekee mielenkiintoiseksi, koska siinä on jotain, ”mikä tekee siitä poikkeuksellisen arvokasta yksilön kannalta samaan aikaan, kun se osallistuu jaettuun ja yleisesti hyväksytyyn tietoon. Tällä kaksijakoisuudella on hyvät ja huonot puolensa. Yhtäältä se antaa yksilöllisyydelle arvon ja yksilölle luvan ilmaista kokemuksensa ja toisaalta se mahdollistaa mielipiteen korottamisen tiedon kaltaiseen rooliin” (Toikkanen & Virtanen 2018, 9).

Sijaishuollolla tarkoitetaan lapsen edun mukaista huostaanottoa, kiireellisesti sijoitetun tai hallinto-oikeuden väliaikaismääräyksen nojalla sijoitetun lapsen tai nuoren hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Lapsi on mahdollista sijoittaa kodin ulkopuolelle myös avohuollon tukitoimena tai jälkihuollon toimenpiteillä. (THL, 2020.) Sijaishuollon kriteerien täyttymistä määrää lastensuojelulaki (417/2007), näin ollen tulee sijaishuoltoa järjestää viivytyksettä. ”Lapsen pääseminen sijaishuoltoon on lapsen asioista vastaavan sosiaaliohjeiden velvollisuus, että lapsen oikeus (lastensuojelulaki 4 § 3 momentti ja 40 §). Lapsella ja nuorella on sijaishuollon aikana oikeus laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon (sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annettu laki (812/2000) 4 § sekä lastensuojelulaki 4 ja 11 §)” sekä oikeus hyvään oikeudenmukaiseen kohteluun (Saastamoinen 2018, iv).

Lapsella on yksilölliset perus- ja ihmisoikeudet syntymästään lähtien, asuivat he sitten kodissa tai kodin ulkopuolella. Näitä oikeuksia ei ole pääsääntöisesti sidottu lapsen ikätasoon ja lapsella on myös olemassa erityisiä oikeuksia, jotka osaltaan kuvavat lasten erityistä

asemaa meidän yhteiskunnassamme. Lapsen oikeuksista säädetään vuonna 1991 Suomessa voimaan tulleessa YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa. Saastamoisen (2018) mukaan lapsen oikeus hyvään ja turvalliseen lapsuuteen on turvattu vahvasti lainsäädännöllä; samoin jokaisella lapsella ja nuorella on oikeus kasvaa vakaissa olosuhteissa, jotka turvaavat lapsen edun ja tukevat lapsen tasapainoista kasvua ja kehitystä. (Saastamoinen 2018, iii.)

Jälkikäsitteilyllä tarkoitan sitä tilannetta, miten mahdolliset kiusaamistilanteet ovat käsitelty lapsen ja nuoren näkökulmasta katsottuna. Tutkimuksen toinen tutkimuskysymys hakee vastausta juuri tähän jälkitapahtumaan. Haluan erityisesti selvittää, miten aikuiset ovat puuttuneet mahdollisiin kiusaamistilanteisiin tai, oliko näitä tilanteita ja tapahtumia ollenkaan käyty aikuisjohtoisesti lävitse. Toinen mahdollisuus on, että nuoret ovat itsenäisesti selvittäneet kiusaamisesta johtuneet tilanteet tai ne ovat vain yksinkertaisesti jääneet selvittämättä. Kiusaamiskokemusten jälkikäsitteilyn hoitaminen on erityisen tärkeää, koska se lisää lasten ja nuorten hyvinvointia sekä auttaa heitä selviytymään arjessa eteenpäin.

Lähdin etsimään määritelmää jälkikäsitteilylle ja huomasin, että osissa lähteissä on kirjoitettu kiusaamisen jälkihoidosta, kun taas toisissa tieteen alan kirjoituksissa oli käytetty sanaa jälkipuinti tai jälkikäsitteily. Haluan käyttää tutkimuksessani termiä jälkikäsitteily, sillä näen sen laajempänä ja kuvaavampana, kuin jälkipuinti tai jälkihoito. Jälkihoito viittaa mielestäni enemmän sairaanhoidon puolelle ja jälkipuinti kuuluisi mielestäni taas työelämän asioiden käsittelemisen osioon. Jälkikäsitteily sisältää erilaisten tilanteiden jatkokäsittelyä, eikä vaan pelkästään hoidolliseksi mielletävää puolta. Jälkipuintia on taas joissakin yhteyksissä käytetty synonyymina kiusaamisen jälkikäsitteilylle, mutta pääasiassa jälkipuinnilla tarkoitetaan jälkikäsitteilyssä usein hyödynnettyä debriefing-menetelmää.

Debriefing-menetelmässä kiusaamistapahtumat käydään huolellisemmin lävitse kuin esimerkiksi defusingissa, missä esimerkiksi kiusaamiskokemukset käydään ja selvitetään heti tapahtuman jälkeen nopeasti auki. Toiminnallinen säde debriefing-mallissa tässä kohden on usein paljon pidempijaksoisempi. Jälkikäsitteilyssä suositaan monesti ulkopuolista kiusaamiskokemuksen selvittelijää esimerkiksi haastateltavien lasten ja nuorten omaa ohjaajaa tai muuta turvallista aikuista. (Saari 2007, 154–180.)

2.2 Kiusaamisen määritelmä

Christina Salmivalli (2005) on tutkinut Suomessa laajemmin koulukiusaamista ja hän haluaa määritellä koulukiusaamisen pahan mielen aiheuttamiseksi toiselle henkilölle, joka on toistuvaa, tahallista ja kohdistuu usein suhteellisen puolustuskyvyttömään lapseen tai nuoreen. Salmivallin (2005) mukaan noin 5-15 prosenttia peruskoululaisista on joutunut kiusaamisen kohteeksi. Kiusaajia tukevat mahdolliset apulaiset, innokkaat kannustajat ja hiljaiset hyväksyjät. Puolustajakin löytyy, tosin vain noin 20 prosenttia oppilaista katsotaan kuuluvan tähän ryhmään. Kaikkein tavallisimmin kiusaaminen tulee näkyväksi Salmivallin mielestä sanallisesti, nimittelynä, pilkkaamisena ja naurunalaiseksi tekemisenä. (Salmivalli 2005; ref. Kinnunen 2008.) Kiusaamista on tutkittu myös paljon koulusektorilla ja Päivi Hamarus (2008) on tutkinut koulukiusaamista ja hänen väitöskirjassaan haetaan vastauksia uudesta näkökulmasta, lähestyen kiusaamista osana yhteisön vuorovaikutussuhteita, ryhmädynamiikkaa ja mahdollisia statushierarkioita. Näin yritetään päästä kiusaamisen ymmärtämiseen ja siihen suuresti vaikuttamiseen käsiksi. (Hamarus 2008, 9–10.)

Kiusaamisen tutkimuksen juuret ulottuivat aina 1970-luvulle, jolloin kiusaamista on alettu tutkimaan aikaisempaa suunnitelmallisemmin. Herkaman (2012) mukaan myös koulukiusaamista on tutkittu systemaattisesti jo vuodesta 1970 lähtien ja kyseisen vuosikymmenen kiusaamistutkimus on painottunut erityisesti Skandinavian maihin. Seuraavilla vuosikymmenillä, kuten 1980-luvulla ja 1990-luvulla kiusaamisen tutkimus on laajentunut muun muassa Japaniin, Isoon Britanniaan, Kanadaan, USA:aan ja Australiaan. Olweusen (2003) mukaan kiusaamisen tutkimus jatkoi laajentumistaan Ranskaan, Sveitsiin, Italiaan, Espanjaan, Belgiaan, Portugaliin ja Saksaan. (Olweus 2003, 62.) Kiusaamisen määritelmät vaihtelevat eri maiden välillä ja määritelmät ovat vaihdelleet myös hyvin laaja-alaisesta kapeampaan määrittelymalliin. (Thelin 2004, 28; Wernersson 2004, 92–93.)

Pohjoismaista kiusaamisalan tutkimusta, joka on lähtenyt liikkeelle Norjasta edustavat Dan Olweus ja Erling Roland. Olweuksen (1992) luomat määritelmät kiusaamisesta ovat edelleen vakiintuneessa käytössä, kun puhutaan koulukiusaamista koskevasta tutkimuksesta. Kiusaamisen tutkimukselle luo haasteita kiusaamisen tunnistettavuus koulumaailmassa. Tutkimukseni onkin lähtenyt liikkeelle tästä lähtökohdasta eli onko lastenkodeissa kiusaamista lasten ja nuorten keskuudessa. Käsittelen tutkimuksessa myös kiusaamiskokemuksia koulussa ja vapaa-ajalla, koska koin tarpeellista laajentaa tutkimusikkunaa lastenkodeista myös ulospäin. Kiusaaminen terminä ja tapahtumana on ollut viime aikoina yleisesti esillä

julkisissa keskusteluissa ja tilastotieto osoittaa kiusaamisen olevan melko yleistä edelleen. (Herkama 2012, 12–13.)

Kiusaaminen voidaan myös Kaukiaisien (2002) ja Baronin (1997) mukaan erottaa aggressiosta, jolla tarkoitetaan ympäristön tahallista ja tarkoituksenmukaista vahingoittamista, johon voi liittyä tai olla liittymättä yksilön sisäinen emotionaalinen ja fysiologinen aggressiotila sekä aggressionkohteeseen liittyvät vihamieliset kognitiot (Kaukiainen 2002, 116; Baron 1997, 36–38). Laaksosen (2014) tutkimuksen mukaan lapsen rooli kiusaamisprosesseissa voidaan jakaa kiusaajaan, avustajaan, vahvistajaan ja puolustajaan sekä kiusaamistilanteiden ulkopuolelle jääviin lapsiin. Näistä edellä mainituista rooleista on mahdollista käyttää nimitystä kiusaamisroolit.

Okabayashin (1996) mukaan Kiusaamisilmiön määrittämisen tekee vaikeaksi erottaa tietynlaisia käyttäytymismalleja ja nimetä ne hyväksytyiksi tai ei hyväksytyiksi. (Okabayashi 1996, 170.) Osan tutkijoiden (Wernersson 2004, 93 ja Thelin 2004, 28) mielestä kiusaamisesta käytetty määritelmämalli olisi liiankin kapealainen, koska sen on mahdollista sulkea tutkimuksesta pois tietynlaisia tutkimukselle oleellisia kysymyksiä. Kiusaamiskulttuurissa voidaan tarkastella uudenlaisten yhteisöllisyyden muotojen esiinnousua, joka *”perustuu pysyvyyden, paikallisuuden ja perinteen sijaan autonomialle, ystäväyydelle, jaetulle ymmärrykselle ja suhteista saatavalle tilapäiselle hyödyille”* (Chambers 2006; Day 2006). Voidaanko tästä tulla johtopäätökseen, että kiusaaja hyötyisi omasta toimintamallistaan suhteiden eri hierarkiassa? Kiusaajalla ja kiusatulla syntyy kiusaamissuhde, joka ei ole kuitenkaan positiivisessa valossa oleva merkitys sanalle suhdetoiminta.

Herkama (2012) määrittelee koulukiusaamisen oppilaiden vertaissuhteissa ilmeneväksi vuorovaikutuksen ongelmaksi. Korkiamäen (2013) mukaan *”sosiaalisten verkostojen ”sosiaalisuus ilmenee kiusaamiskulttuurissa, jossa elämän arki perustuu ihmissuhteiden yksilöinä pärjäämiseen, epävarmuuteen ja oman edun tavoitteluun”* (esim. Beck & Beck-Gernsheim 2002; Giddens 1998). Koulukiusaaminen onkin valitettavan yleistä ja meistä monella on varmasti muistikuvia tai näköhavaintoja peruskoulusta näistä tapahtumista. Koulukiusaaminen on vuorovaikutusprosessi, jossa oppilas joutuu yhden tai monen toisen oppilaan kiusaamisen, loukkaamisen tai syrjinnän kohteeksi. Kiusattu ei välttämättä ole pystyväinen puolustamaan itseään oikealla sallitulla tavalla ja tämä saattaa johtaa pidempikestoiseen kiusaamisen lasten ja nuorten välillä koulumaailmassa. (Herkama 2012, 11.)

Olweus (1992) määrittelee kiusaamien seuraavasti: *”yksilöä kiusataan tai hän on kiusaamisen uhri, jos hän on toistuvasti tai pidempään alttiina yhden tai useamman muun henkilön negatiivisille teoille”* Negatiivinen teko on kyseessä silloin, kun joku tahallisesti tuottaa vammoja tai epämiellyttävän olon. Negatiivista oloa voidaan tuottaa toiselle henkilölle esimerkiksi sanoin, sulkemasta ryhmästä, erilaisin elein tai fyysisesti. Olweus (1992) korostaa, että toistuvuus ja jatkuvuus ovat kaikkein haitallisinta aikajanallisesti katsottuna kuin satunnaisesti tai yksittäisesti tapahtuva kiusaamiskokemus. (emt., 14–15.)

2.3 Kiusaamisen taustatekijät

Kiusaamisen taakse voi kätkeytyä monia syitä, kuten esimerkiksi vallanhalu, pelko, ryhmäpaine ja kateus. Lasten ja nuorten koulumaailmassa kateus on monesti motiivi kiusaamisen aloittamiselle. Myös mustasukkaisuutta ja heikkouden halveksimista löytyy kiusaamisen taustasyistä. Höistad (2003) on luetellut kirjassaan nämä kaikki edellä mainitut syyt, jotka voidaan liittää kiusaamisen tiedostamattomiin voimiin. Kiusaajan on ensin ymmärrettävä omaa toimintaansa, ennen kuin on mahdollista ottaa vastuuta teoistaan ja alkaa muuttamaan omaa toimintamalliaan. Kiusaaminen on yleisesti ryhmän tai yksilön ongelmien oireilua. Kiusaamisen taustalta voi löytyä myös kiusatuksi tulemisen omakohtaista kokemusta, joka kääntyy ulospäin itseään suojaavana toimintana, alkaen itse mahdollisesti kiusaamaan muita lapsia. (Höistad 2003, 64.)

Yksi suurimmista kiusaamisen syistä voi olla halu saavuttaa valtaa ja se yhdistettynä aggressiivisuuteen päästään kiusaajan hallitsevan piirteen alkulähteille. Toisin sanoen kiusaamalla muita kiusaaja saa otteen omasta aggressiostaan ja näin ollen kiusaajalla on jostain syystä tarve hallita muita ja hän tekee sen oman valtansa kautta. Pelko lisää kiusaamisen astetta ja vallanpitäjä saavuttaa tehokkaasti tavoitteensa juuri pelon kautta. Valtaan liittyy monesti myös oman identiteetin etsiminen ja sen myötä valtaa tulee käytettyä osittain väärällä tavalla. Valta on siis usein oman voimattomuuden kompensoimista. (Höistad 2003, 65.)

Kiusaamisen taustalla on myös usein havaittavissa ryhmäpainetta eli ollaan kiusaamisessa mukana tahtomattaan, koska pelätään itse joutuvansa kiusaamisen kohteeksi. Usein joukkoa johtaa tällaisissa tilanteissa vahva henkilö, joka saa itsellensä tätä kautta valtaa ja kunnia. Tässä kohden ryhmän reaktiot voivat olla ratkaisevassa asemassa siinä, jatkuuko kiusaaminen vai ei. Höistadin (2003) mukaan mustasukkaisuus ja kateus ovat myös merkittävä

tekijä kiusaamisen aloittamisessa. On melko luonnollista, että tulemme kateelliseksi jostain sellaisesta esimerkiksi tavarasta, mitä meillä itsellämme ei ole käytettävissä. (Höistad 2003, 69–72.)

Muita kiusaamiseen johtavia syitä on heikkouden halveksiminen ja projektiot. Höistadin (2003) mukaan kiusaajan uhriaan kohtaan osoittama viha johtuu harvoin uhrista, vaan ärsky ke kiusaamiselle kumpuaa jostain syystä kiusaajasta itsestään. Kiusattu henkilö saattaa muistuttaa tai herätellä kiusaajassa piilevän aggression ja näin kiusaaminen saa alkunsa ilman todellista syytä. Useimmiten tämä on tiedostamatonta ja kiusatun herättämää tunnetta pidetään niin sanottuna aitona totuutena ja se katsotaan syyksi aloittaa kiusaaminen. Tämä tapahtuva tunnereaktio tilanteesta ei ole kuitenkaan koko objektiivinen totuus. Näin ollen kiusaajalla on siis jokin ongelma, jonka hän kierrättää omalla toiminnallaan uhrilleen. Kaikki nämä voimat ja tunteet toimivat tiedostamattamme. Voi olla vaikeaa tulla tietoiseksi siitä, miten eri mallit ohjaavat toimintaamme ja näiden huomaaminen lapsesta ei aina onnistu, vaan siihen tarvitaan aikuisen ohjausta ja auttamista. (emt., 72–73.)

Lasten joutuessa elämään uhkaavassa ja turvattomassa ympäristössä, voi hän oppia näkemään itsensä uhkaavana ja turvattomana. Siksi onkin erityisen tärkeää huolehtia lasten kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista ja kehityksestä, jotta voimme ennalta ehkäistä ja suojella lapsia kiusaamiseen liittyviltä tekijöiltä. Kiusaaja saattaa nähdä kiusatun heikkona ja juurikin se heikkous mahdollisesti pelottaa kiusaajaa itseään ja näin ollen tämä kiusaajan omapelkotilanne voi laukaista kiusaamisen. Kiusaajalla ei aina ole ymmärrystä empatiasta tai asettumisesta toisen asemaan. Tämän taustalla voi olla lapsuusiän vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksen haasteet tai lapsen tarvetta varhaisimman lämmön ja läheisyyden osalta ei ole kyetty toteuttamaan. Lapsi ei ole näin saanut kaikkia kasvuun tarvittavia eväitä ja tämä on saattanut vaikuttaa hänen empaattisen taitonsa yleiseen kehittymiseen. (Höistad 2003, 74–76.)

Muita kiusaamisen taustatekijöitä voidaan hakea muun muassa kotikasvatuksesta ja kiusaajan omista luonteenpiirteistä. Jo varhain omaksutut sosioemotionaalisen käyttäytymisen piirteet usein edistävät tai vaikeuttavat sopeutumista yhteisöelämän vaatimuksiin esimerkiksi koulumaailmassa. Kotikasvatuksella on suuri merkitys lapsen ja nuoren opitun käyttäytymisen hallitsemisessa ja sen käytäntöön viemisessä. Lapset seuraavat ja matkivat aikuisen käyttäytymistä ja toteuttavat samoja kodista opittuja toimintamalleja omassa arjen elämän tilanteissa. Kasvatustoiminta sinänsä ei ole vain molemman vanhemman vaikuttamista

lapsen, myös lapsi vaikuttaa vanhempaan ja näin ollen vanhempi kasvaa myös kasvattajan tehtävässään.

2.3.1 Vanhemmuuden merkitys

Tutkimuksessani haluan ymmärtää myös enemmän kiusaamisilmiön taakse ja mielestäni vanhemmuus näyttää ainakin osittaista roolia kiusaajan ja kiusatun elämässä. Minulla ei ole ollut tutkimuksessani käytettävissä tietoja lasten sijoitukseen johtavista syistä, mutta osittain mutamassa haastatteluissa ne tulivat haastateltavien itsensä kertomina esille. Katsoin, että vanhemmuuden käsitteen avaaminen ja sen tärkeys on kuitenkin tukena teorian taustalla. Vanhemman rooli on aina perinteisesti katsottuna ollut tukea ja kasvattaa lasta, hänen kehityksensä eri vaiheissa.

”Elämäämme kuvastaa ja elävöittää myös monenlainen nopea muutos. Muutosta tapahtuu perheissä, työelämässä ja vapaa-ajan ihmissuhteissa. Myös vanhemmuus ja kasvatuksen merkitys ovat muutoksessa sekä jatkuvassa murroksessa. Vanhemmuutta voidaan katsella ja arvioida peilaten lapsen eri ikäkasvukausiin nähden. Lapsi tarvitseekin eri ikäkausina hyvin erilaisia ja sopeutuvaa vanhemmuutta. Kaikkiin vanhemmuuden eri malleihin tarvitaan herkkyyttä ymmärtää lapsen tarpeita ja hänen kehitystasoaan. Vanhemmuus on elämän pituinen rooli, joka saadaan lapsen syntymälahjana. Jokainen uusi vanhempi saa eväät tähän rooliinsa omilta vanhemmiltaan, lapsuudestaan ja kasvuympäristöstään. Vanhemmuus syntyy myös oman lapsen kautta ja vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Moninaiset vaiheet lapsen kehittymisessä opettavat äitiä ja isää vanhemmuuden tiellä”. (Krank 2000; ref. Härkönen 2016, 10.)

”Vanhemmuutta ja vanhempana olemista on käsitteellistetty lukuisilla tavoilla, kuten puhuttaessa vanhemmuustyyleistä, kasvatuksesta, kasvatuskäytännöistä, vanhemmuuteen liittyvistä uskomuksista, vanhemmuuden stressistä ja niin edelleen. Erilaisia tyylejä kasvattaa lasta on esitelty aina 1930-luvulta lähtien. Darling ja Steinberg (1993) määrittelevät vanhemmuus- tai kasvatustyylin joukoksi vanhemman asenteita, jotka kohdistuvat lapseen, välittyvät lapselle vanhemman käytöksen kautta ja ovat pohjana tilannekohtaisemmille kasvatuskäytännöille. Vanhemmuustyyli välittyy lapselle osittain kasvatuskäytäntöjen kautta, mutta se ilmenee myös tietynlaisena tunneilmastona vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa. Vanhemman ilmeet ja eleet ja yleinen suhtautuminen lapseen luovat tätä yleistä

vaikutelmaa vanhemmuustyylistä. Vanhemmuus-tyylin on todettu olevan suhteellisen pysyvä vanhemman ominaisuus”. (Rönkä, Malinen & Lämsä (toim.) 2009, 48–49; ref. Härkönen 2016, 11.)

”Jokisen (2005) mukaan vanhempien yhteiskunnallinen asema ei täysin ennusta lasten tulevaisuutta, eikä mahdollisuuksia. Silti vanhemmuus on eroja tekevä suhde. Liikkuvuutta ja sopeutuvuutta korostavassa yhteiskunnassa korostuu vanhempien tehtävä kasvattaa lapset liikkuvuutta ja sopeutuvuutta sietäviksi. Vanhemmat siirtävät erilaisia resursseja lapsilleen ja toivovat tietysti, että ne jopa kasvaisivat. Tarkoituksena, että lapsille tarjotaan hyvää ja parasta, jotta lapsi pärjäisi mahdollisimman hyvin maailmassa. Tämä on onnistuneen vanhemmuuden funktio eli tarkoituksenmukainen tehtävä, eikä kukaan voi vakavissaan arvostella äitien ja isien taipumusta toivoa lapsistaan kunnollisia sekä onnellisia pärjääviä kansalaisia”. (Jokinen 2005, 126; ref. Härkönen 2016, 11.)

Haluan tutkijana esittää hypoteettisen kysymyksen, millaista olisi elää aikuisen näkökulmasta katsottuna ilman rajoja? Nousta aamulla aikaisin ja avata ikkuna ja nauttia aamuhetkestä ilman mitään kiireen tuntua ja valmiita rakennettuja aikatauluja? olla iloinen siitä, että elää ja voi hyvin sekä saa olla perheen kanssa yhteistä aikaa viettäen? Näitä kysymyksiä varmasti jokainen vastuullinen vanhempi pohtii, kun yrittää selvittää päivän ja viikon aikatauluista ja velvollisuuksista. Olemme osittain kadottaneet elämän kepeyden tässä suorittavassa yhteiskunnassa, jossa on menestyttävä hinnalla, millä hyvänsä. Lapset harrastavat, käyvät koulua ja vanhemmat kuljettavat heitä harrastuksiin omien töiden ohella ja joustavat sen, minkä ehtivät. Velvollisuus ja vastuu sekä sopeutuminen ovat haudanneet kaiken alle. Geraldin ja Hauserin (2015) mukaan yksinkertainen on muuttunut monimutkaiseksi, hidas nopeaksi ja suuri pieneksi. Emme ota enää itsellemme aikaa, vaan aika pitää meitä pihdeissään. Aikakaudesta ja elämästämme on tullut eräänlainen stressitesti, josta yritämme suoriutua ja selvittää kirkkain ajatuksin eteenpäin. Kaikessa on oltava järkeä ja asioilla on oltava suuri merkitys ja tarkoitus, mitä teemme päivästä toiseen. (Gerald & Hauserin 2015, 11.)

Vanhemmuus antaa meille paljon ja samalla myös ottaa sekä kasvattaa vieläkin enemmän, mutta vanhemman tulee osata muuttaa ja reflektoida itseään, jotta on mahdollista hyödyntää lasten kasvatuksesta saadun opin voitoksi. Näin myös voi päätyä tarkastelemaan lapsessa piileviä lahjoja ja alkaa vahvistamaan niitä, ennaltaehkäistäkseen lapsen minäkuvan negatiivista muotoutumista, jota kiusaamisen kokemukset voivat lapsessa aiheuttaa.

2.4.2 Lapsen lahjakkuuden arvostaminen

Kiusaamisen yksi taustatekijöistä voi olla lapsen erityinen lahjakkuus ja sen oikea-aikainen käyttämisen puutteellisuus. Lapsi voi olla pitkästynyt, koska hän ei saa itsellensä sopivaa tekemistä tai harrastamista, mikä voi johtaa ilman aikuisen ohjaamista ei toivottuun tekemiseen. Esimerkiksi kun lapsi pääsee käyttämään lahjojaan ja hänen itsetuntonsa on vahva tai ainakin hyvässä kunnossa, kestävät he paremmin elämän tulevat myrskyt ja karikot. Geraldin ja Hauserin (2015) mukaan lasten lahjakkuus merkitsee aluksi vain mahdollisuutta hankkia myöhemmin jokin erityinen taito ja saavuttaa näin mahdollisia haluttuja tuloksia, jotka poikkeavat selvästi siitä, mitä muut kyseisellä osa-alueella saavat aikaan (Gerald & Hauserin 2015, 14).

Lasten elämän ja lahjakkuuden ympärille nivoutuu joukko erilaisia aikuisia, kuten opettajia ja harrastusvalmentajia, joilla on vastuu lapsen kasvattamisesta vuosien ajan. Tutkimukseen osallistuvien lasten elämän polku on kulkenut moninaisia reittejä päätyen eri syistä huostaanotetuiksi ja sijoitetuiksi lastensuojelulaitoksiin. Nämä aikuiset ja ohjaajat arkipäivissä ovat vastuussa lasten päivittäisestä hyvinvoinnista ja heidän lahjakkuuksien tukemisesta. Haasteeksi tulee, osataanko kaikki lahjakkuudet ja neroudet tunnistavat oikeissa kohden saaden ne lapsista esille ja motivoida niiden vahvistumista vuosien ajan. Gerald ja Hauserin (2015) kuvaavat teoksessaan, että *”aivojen käytöstä ja kokemuksesta riippuvainen muovautuvuus on ilmiö, jonka kehitysneurobiologit ovat viime vuosina kovalla työllä tähän asti hallitsevasta geenitutkimuksesta saaneet selville hermoverkkojen rakentumisesta aivojen kehityksen kulussa”*. Lapsen aivoissa on hermosoluyhteyksiä, jotka vastaavat hänen kehonsa tarpeita ja äidin aistivaikutelmat, tunteet sekä ruumiilliset reaktiot ovat muokanneet ja ohjanneet aivojen kehitystä jo sikiöstä asti. Tämän vuoksi syntyvä lapsi ja hänen aivonsa ovat ainutlaatuisesti rakentunut kokonaisuus. (Gerald & Hauserin 2015, 79–84.)

Gerald ja Hauserin (2015) kuvaavat lapsen lahjakkuuden kehittymistä moninaisena prosessina, joka jatkuu lapsuuden, nuoruuden ja aikuisuuden. He painottavat myös, että lapsen elinympäristöllä ja tarjottavilla haasteilla ja virikkeillä on myös syy-yhteys lahjakkuuden kehittymiselle, kuten oikea-aikainen lapsen herkkyykskausien hyödyntäminen. Lapsia tulee rohkaisten kutsua mukaan kehittymisprosessiin, ja he tarvitsevat ohjausta sekä rajoja oikeiden asioiden saavuttamiseksi. Palkitseminen tai rankaiseminen ei ole Geraldin ja Hauserin (2015) tutkimuksen mukaan paras keino saavuttaa kasvatuksessa hyviä tuloksia, koska näin lapsi oppii neuvottelemaan ja saattaa alkaa suorittaa sellaisia asioita, josta ei oikeasti

pidä, mutta haluaa tehdä, koska saavuttaa jotain materiaalia tai palkintoa vastineeksi. Tällöin lapsi ei koe itseään vastuulliseksi ihmiseksi, vaan kasvattajien ponnistelujen kohteeksi. Rankaisun ja palkitsemisen kanssa tuleekin olla hyvin hienovarainen, etteivät ne estä kykyjen kehittymistä oikeaan suuntaan. (Gerald & Hauserin 2015, 88–90.)

Luottamus, rohkaisu ja arvostus ovat keskeisiä elementtejä meidän yhteiskuntamme oppimiskulttuurissa, jossa jokaisen yksilön on mahdollista kehittää omia kykyjään haluamalla tavallaan. Tähän tarvitaan opettajia, rakastavia vanhempia ja ystäviä, joiden innostuksen avulla opitaan uutta ja hyödynnetään sitä käytäntöön. Koulujen tulisi tukea luovia ratkaisuja ja ennen kaikkea auttaa yksilöllisesti jokaista opiskelijaa. Mutta kuten tiedämme, tämä ei valitettavasti ole resurssien vuoksi aina mahdollista, mikä sinänsä on harmillista. Kun tarkastellaan lasten kiusaamiskokemuksia ja heidän omien vahvuuksien laajaa kirjoa, niin päästään kokemusmaailman toiselle reunalle ja saavutetaan kenties jotain uutta ja hyödyllistä. Nämä lapset ja nuoret, jotka ovat joutuneet kokemaan kiusaamista, ovat olleet jossain kohde erilaisia kuin kiusaajan ajatusmaailma ja sen hetkinen kokemusmaailma on antanut ymmärtää. Aikuisten ja ammattikasvattajien onkin hyvä olla tietoisia kiusatun taustoista ja näin ollen ohjata häntä ymmärtäväisesti saamaan kokemuksesta voimaa ja uusi kasvun siemen kohti vahvempaa itseluottamusta ja tulevaisuutta.

2.4 Kiusaaminen ilmiönä

Kiusaaminen on moninainen ilmiönä ja sanalliseen kiusaamiseen on olemassa monia määritelmiä. Olweus (2003) käyttää vakiintuneesti englanninkielisiä käsitteitä, jotka ovat bullying (kiusaaminen) ja victimization (joutuminen kiusaamisen uhriksi). Kiusaamista voidaan määritellä hyvin monella eri tapaa, riippuen siitä, missä määrin niissä korostetaan erilaisia kiusaamiselle ominaisia piirteitä. Herkama (2012) on esitellyt omassa väitöskirjassaan, näitä tavallisimpia painotettuja ominaispiirteitä, joita voidaan käyttää kiusaamisen määritelmälle. Ensimmäinen melko yleinen painopiste on, että miten tahallista ja tietoista on kiusaajan toiminta. Toisena voidaan mainita vallan epätasainen jakautuminen kiusaajan ja kiusatun välisessä vuorovaikutuksessa sekä kolmantena on hyvä mainita kiusaamisen aiheuttamat kielteiset tuntemukset. Neljäntenä on hyvä vielä tarkastella kiusaamista suhde- ja ryhmäilmiönä. (Herkama 2012, 20–21.)

Kiusaamista määriteltäessä tieteellisen tutkimuksen kentällä, päädytään hyvin usein koulu- maailmaan. Koulukiusaamista on tutkittu paljon kansainvälisesti ja Suomessakin. Pörhölän (2006) ja Salmivallin (1998) mukaan toisen oppilaan tai henkilön toistuvan ja mahdollisen pitkäkestoisen kiusaamisen kohteeksi joutuu noin 5–15 prosenttia perusopetukseen osallistuvista lapsista. Usein näissä kiusaamistilanteissa kiusaajana on ollut oppilasryhmä tai oppilas, jota vastaan kiusattu tuntee olevansa puolustuskyvytön. ”Suomalaisissa kouluuyhteisöissä tehdyt tutkimukset ovat osoittaneet, että kiusaamiseen osallistuu yli kolmannes oppilaista erilaisissa rooleissa joko kiusaajana, kiusaajan apurina tai kiusaamista kannustavana sivustakatsojana” (Salmivalli 1998; ref. Pörhölä 2006).

2.5 Kiusaamisen eri muodot

Kiusaamista on erilaisia muotoja ja erittelen tässä kappaleessa yleisimmät kiusaamisen muodot. Näistä osat ilmenivät suoraan myös tutkimukseen osallistuvien haastateltavien omakohtaisina kokemuksina.

Hamarus (2008) erittelee teoksessaan kiusaamisen eri muodoiksi:

1. Sanallinen kiusaaminen
2. Eristäminen ja syrjiminen
3. Fyysinen kiusaaminen
4. Prosessikiusaaminen
5. Suhdekiriisi
6. Ärsytyksestä johtuva kiusaaminen
7. Sosiaalisessa mediassa tapahtuva kiusaaminen/sähköinen kiusaaminen

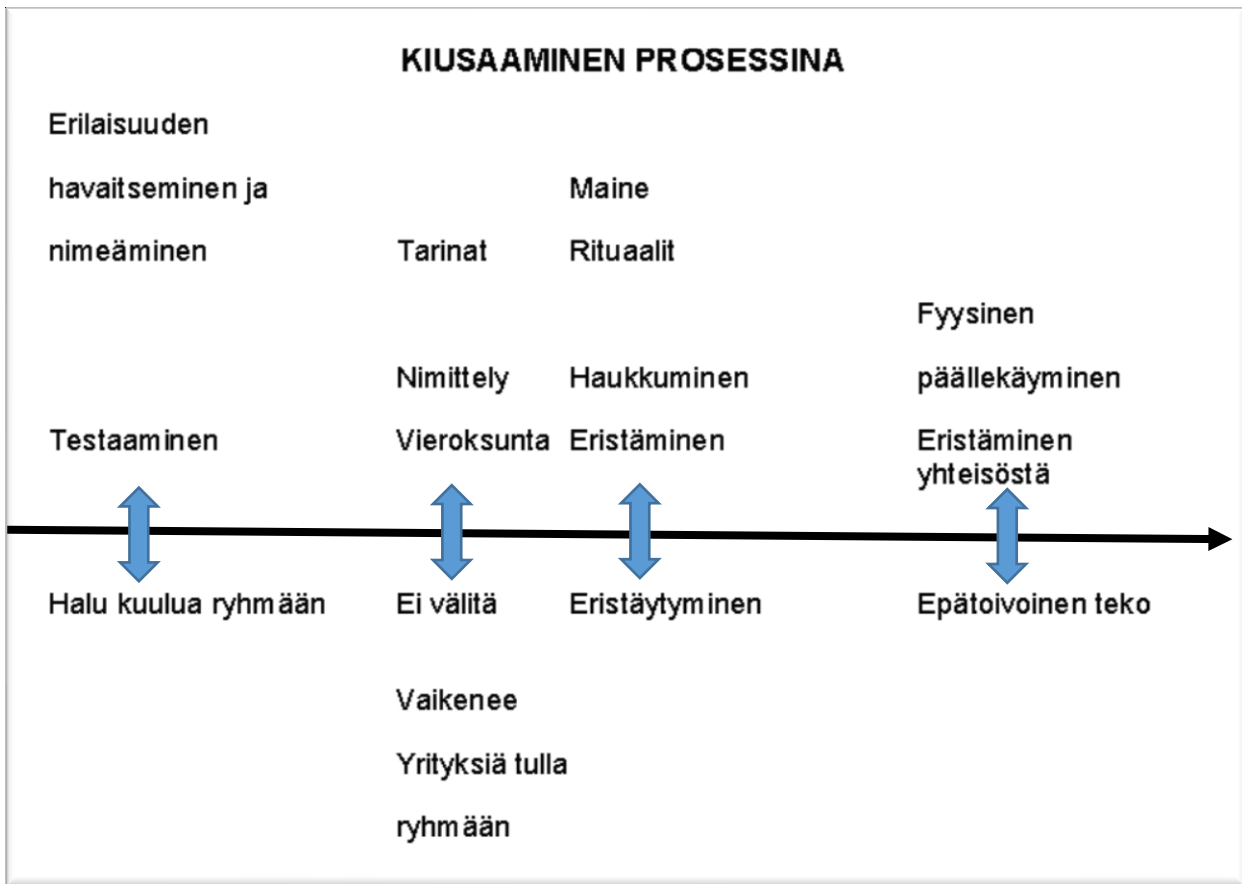
Hamaruksen (2008) mukaan sanallisella kiusaamisella tarkoitetaan lähinnä sanojen kautta toiselle henkilölle aiheutettua pahaa mieltä. Se voi olla pilkkaamista, haukkumista, uhkailemista tai halventavaa tapaa puhua toisesta henkilöstä. Toiset tutkijat nimittävät tätä kiusaamisen muotoa verbaaliseksi aggressioksi. Sanallinen kiusaaminen voi ilmetä myös epäsuorasti, jolloin se tarkoittaa juorujen ja huhupuheiden levittämistä toisesta henkilöstä. Kiusaajaakin voidaan kiusata sanallisesti eli toisen nimitteleminen voi olla myös kiusaajan tapa puolustautua, mikäli hän pelkää itse joutuvansa kiusan kohteeksi. (Hamarus 2008, 46–47.)

Kiusaaminen voi ilmetä myös syrjimisestä tai toisen henkilön eristämisenä esimerkiksi tuesta kaveriporukasta. Myös tutkimukseni haastatteluaineistossa oli nähtävissä etenkin tyttöjen osalta syrjiskäyttäytymistä koulussa ja lastenkodissa. Syrjimin Hamaruksen (2006) väitöskirjan mukaan alkaa monesti pienestä asiasta ja pitkään jatkuneena se saa suuremman muodon, joka pahimmillaan saattaa eristää esimerkiksi yhden oppilaan koko yhteisöstä pois. Syrjimiselle on englannin kielessä ihan oma sana, joka on ostracism. Tämä tarkoittaa ryhmästä poissulkemista. Myös termi Exclusion, joka tarkoittaa poissulkemista esiintyy kansainvälisissä tutkimuksissa asiayhteydessä. (Hamarus 2006, 79.)

Fyysisen äkillisen kiusaamisen kohteeksi voi joutua ilman erityistä syytä kuka tahansa henkilö koulussa tai vapaa-ajalla. Tässä kiusaamisen muoto on rajua ja päällekyvyä. Fyysiseksi kiusaamiseksi katsotaan Hamaruksen (2008) mukaan hakkaaminen, lyöminen, potkiminen, töniminen tai muunlainen vastaava henkilö vahingoittava toiminta. Fyysinen kiusaaminen voi olla seuraamusta pitkään jatkuneen prosessimaisen hiljaisen kiusaamisen lopputulos. Räjähävään fyysiseen kiusaamiseen on helpompi puuttua ja monesti tästä kiusaamismuodosta jää fyysisiä jälkiä kiusattuun, kuten rikki menneitä tavaroita tai ruhjeita sekä mustelmia. (Hamarus 2008, 53.)

Prosessikiusaamisessa kiusaaminen alkaa helposti huomaamatta ja se etenee pikkuhiljaa kohti huippuaan. Oppilaiden vuorovaikutus esimerkiksi koulussa on hienovaraista ja siinä käytetään pieniä merkkejä, joilla mahdollisesti halutaan osoittaa, että jostain henkilöstä ei pidetä. Ne henkilöt, jotka eivät halua tai eivät osaa noudattaa vallitsevia oppilaskulttuurin normeja ja poikkeavat käyttäytymisellään niistä, poimitaan helposti kiusatuiksi henkilöiksi. Tässä kohden kiusaamista kokenut henkilö pyrkii olemaan välittämättä kiusaamisesta ja vetäytyy hiljalleen syrjään. Vieroksuttua henkilöä aletaan nimittää eroavuuteen liittyvillä nimityksillä. Tästä vaiheesta on yleisesti käytetty nimitystä testaus. Kiusaamisen jatkuessa kiusaaminen tuottaa kiusatulle sosiaalisen mielikuvan, joka saattaa seurata henkilöä koulusta toiseen tai vapaa-ajalle. Henkilöstä muodostunut yhteisön silmissä erilainen halveksittu kuva ja maine aiheuttaa, että hänen seuraansa aletaan karttamaan ja hänet eristetään vallitsevan yhteisön ulkopuolelle. (Hamarus 2008, 56–59.)

Oheinen kuvio havainnollistaa hyvin prosessikiusaamisen ilmentymisen.

Kuvio 1. Prosessikiusaaminen (Hamarus 2008, 56).

Suhdekriisistä johtuvaa kiusaamista on saattanut edeltää kiusatun ja kiusaajan aikaisempi ystävyysuhde, joka on jostain syystä ajautunut kriisiin. Suhdekriisissä Hamarusen (2008) mukaan kiusaamistilanteeseen voi liittyä myös kolmas osapuoli, jonka suhde toiseen henkilöön voi aiheuttaa jo aiemmin ystävyysuhteessa olevien keskinäiseen kanssakäymiseen epäsuotuisasti. Suhdekriisin selvittäminen voi olla hyvinkin monimutkaista, koska siihen liittyy useasti monia henkilöitä ja tapahtumia linkitettyinä muihin suhteisiin. Monesti lopputuloksena on pakotettu anteeksipyyttäminen, mutta kiusaamisen alkujuurille ei välttämättä päästä. (Hamarus 2008, 65–67.)

Ärsytyksestä johtuva kiusaaminen on yleistä sekä tytöillä että pojilla. Vastuu tässä kiusaamismuodossa sanotaan erityisesti olevan kiusatulla. Kiusatun roolin ja kuvaus poikkeavat ärsyttävästä kiusaamisesta stereotyyppisestä hiljaisesta ja ujosta kiusatuksi joutuneesta

henkilöstä. Strandell (1994) kuvaa väitöskirjassaan päiväkotilasten toimintaa, missä on paljon samankaltaista suuntaavaa toimintaa kuin esimerkiksi oppilaissa, jotka pyrkivät ystävystymään ja pääsemään liian nopeasti johonkin ryhmään. Juuri tämä käytös alkaa usein ärsyttämään ryhmässä jo olevia muita henkilöitä. Hamaruksen (2008) mukaan ärsyttäviksi koetuilla henkilöillä puuttuisi nimenomaan tämä suuntaavaa toimintamallin osaaminen. Edellä kuvatun kaltainen toiminta voi johtaa päinvastaiseen toimintaan eli ryhmästä kokonaan poissulkemiseen, koska henkilöt eivät ole osanneet odottaa neuvonpitoa tai vahvistusta ystävyyteen sitoutumisesta. Monesti neuropsykiatrisia piirteitä omaavat lapset ja nuoret kokevat tämän kaltaista kohtaamista sosiaalisissa suhteissaan. (Hamarus 2008, 67–69.)

Sosiaalisessa mediassa tapahtuva kiusaaminen tai sähköinen kiusaaminen on hyvin yleistä koulumaailmassa lasten ja nuorten keskuudessa, koska älypuhelimet ovat yleistyneet ja jos jollain henkilöllä ei ole nykyaikaista puhelinta käytössään, joka on itsessään jo suuri riski tulla kiusatuksi. Herkaman (2012) väitöskirjatutkimuksessa on kuvattu hyvin kiusaajan ja kiusatun vuorovaikutussuhteita ja niiden muodostumista. Samoin Pörhölän (2006) mukaan kiusaajan ja kiusatun välille muodostuu pidemmän vuorovaikutusprosessin lopputuloksena kiusaamissuhde. Tämän kaltaiselle suhteelle vuorovaikutuksena toistuminen on aina samankaltaista eli toinen osapuoli loukkaa ja toinen uhriksi mainittu alistuu kiusaamiselle. (Herkama 2012, 80.)

Minkkinen (2015) ottaa kantaa väitöskirjatutkimuksessaan lasten hyvinvointiin ja esimerkiksi *”kouluyhteisön sosiaalisella tuella voi olla merkittäviä positiivisia vaikutuksia lapsen emotionaaliseen hyvinvointiin silloin kun lapsi kokee, että hän kuuluu ryhmään, joka välittää ja arvostaa häntä”* (Cobb 1976, 300). Sosiaalisen kiusaamisen kulmakivenä on juuri sosiaalinen hyvinvointi ja ryhmään kuuluminen. Mikäli henkilö ei kuulu kumpaankaan tai hänet on jostain syystä syrjäytetty esimerkiksi koululuokan omasta someryhmästä, niin kiusaaminen voi olla todella rankkaakin, kun sitä on helppo tehdä kasvottomana. Minkkinen (2015) toteaaakin, että *”Sosiaalisen tuen puutteen äärimmäinen muoto on koulukiusaaminen”*. Tutkimusaineistosta kävi selvästi ilmi, miten raakaa ja vaikeaa somekiusaamien oli ja sen vaikutukset kiusatun elämään. Somekiusaaminen vaikuttaa muun muassa kiusatun moneen eri elämän osa-alueeseen supistavan negatiivisesti aiheuttaen mahdollisia masennusoireita. (Minkkinen 2015, 39.)

Minkkinen (2015) mukaan *”Altistus-stressimallin (the diathesis-stress model) koulukiusatuksi joutuminen muodostaa ulkoisen riskitekijän, joka johtaa masennusoireisiin (Bandura,*

Pastorelli, Barbaranelli, & Caprara 1999). Sosiaalisen median eli somekiusaamisen on osoitettu olevan riski myös kiusaajan hyvinvoinnille sekä yhteydessä koko kouluyhteisön sosiaalisiin suhteisiin esimerkiksi (Salmivalli 1998)” (Minkkinen 2015, 39).

Höistad (2003) taas puolestaan jaottelee teoksessaan kiusaamisen ilmenemismuodot kolmeen eri pääryhmään:

1. Hiljainen kiusaaminen
2. Sanallinen kiusaaminen
3. Fyysinen kiusaaminen

Höistadin (2003) tutkimuksessa kiusaamisen tavallisin muoto on juuri hiljainen, hienovarainen kiusaaminen, jota on myös vaikeampi havaita. Hiljaista kiusaamista lasten ja nuorten välillä esiintyy esimerkiksi erilaisten silmäysten välittämisenä, huokailemisena, ilmeilynä, selän kääntämisenä ja toisen puhuttelun väistämisenä sekä toisen henkilön kohtelemisena, kuin hän olisi ilmaa. (emt., 80.) Hiljainen kiusaaminen pitkään jatkuneena on Höistadin (2003) mielestä vahingollisin kiusaamisen muoto, koska tämä toimintamalli jää usein luokissa ja laajoissa ystäväpiireissä huomaamatta. Useimmiten hiljainen kiusaaminen tapahtuu katseilta piilossa, aikuisen tai opettajan selän takana huomaamatta. Toisen katsetta on mahdollista vältellä ja häntä voidaan kohdella, kuin häntä ei olisi olemassakaan. Hiljaisen kiusaamisen uhrit ovat usein vaitonaisia, huomaamattomia oppilaita, jotka eivät halua pitää itsestään melua, eivätkä tule kertoneeksi, mitä joutuvat kokemaan esimerkiksi koulumaailmassa. (Höistad 2003, 80–81.)

Sanallinen kiusaaminen onkin jo sitten paljon näkyvämpää, johon on mahdollista tarttua nopeammin. Höistadin (2003) mukaan sanallista kiusaamista on muun muassa kuiskutteleminen, juorujen levittäminen, ahdisteleminen, matkiminen, uhkaileminen, huomautteleminen esimerkiksi vaatteista tai kampauksesta ja nauraminen sekä pilan tekeminen toiselle tai toisesta. Toisaalta aikuisen selän takana on helppo kuiskutella ja lähettää paperiviestejä koululuokassa, missä kirjoitetaan jostain henkilöstä ikäviä, ei todenperäisiä asioita. (Höistad 2003, 82.)

Fyysinen kiusaaminen on helpoin kiusaamisen laji huomata esimerkiksi koulussa oppilaiden kesken. Fyysisen kiusaamisen voi huomata ulkoisista merkeistä, kuten mustelmista tai reppytyneistä vaatteista. Tämä kiusaamisen muoto on tavallisinta poikien keskuudessa ala-

asteella. Höistadin (2003) mukaan ruumiillinen kiusaaminen voi olla koulumaailmassa esimerkiksi pulpetin tönäiseminen ohi kulkiessaan tai nipistäminen toisen oppilaan käsivarresta tai seisominen toisen henkilön tiellä siten, ettei hän pääse luokkatilasta ulos. Fyysinen väkivaltaisuus on mahdollista naamioida leikittelemiseksi tai urheilemiseksi. Fyysinen kiusaaminen tehdään useasti siten, ettei siitä ole tarkoitus jäädä kiinni. (Höistad 2003, 85.)

Tyttöjen ja poikien kiusaaminen tapahtuu eri tavoilla ja se on huomattavissa hyvin esimerkiksi koulumaailmassa tai vapaa-ajan harrastamisen yhteydessä. Tyttöjen tai poikien aggressiossa ei sinänsä ole mitään eroa, ne vain ilmenevät eri tavoilla. Tytöt yleensä kielletään hiljaisiksi, kun taas pojille sallittaneen enemmän ääntä ja meluamista. Poikien harjoittama kiusaaminen on yleensä helpompi tunnistaa, koska se on meluisampaa kuin tyttöillä. Tyttöjen harjoittama kiusaaminen on enemmän hiljaista kiusaamista ja erilaisten sosiaalisten pelien pelaamista, jolla he yrittävät saavuttaa enemmän suosiota itselleen. Tyttöillä on monesti poikia parempi kyky löytää toisten heikot kohdat ja käyttää niitä hyväkseen. Samoin tyttöjen kiusaaminen on luonteeltaan monesti enemmän henkilökohtaisempaa kuin poikien käyttämät kiusaamismuodot. Tyttöillä esimerkiksi jatkuva kelpaamattomuuden tunne saattaa altistaa syyksi kostaa niille, jotka pärjäävät ja onnistuvat itseään paremmin. (Höistad 2003, 94–95.)

2.6 Kiusaamisen havaitseminen ja siihen tarttuminen

Lähestyn kiusaamisen havaitsemista ja siihen tarttumisen aihetta tutkimukseni näkökulmasta eli tutkimusaineistosta oli vahvasti havaittavissa kaksi erillistä osa-aluetta lasten ja nuorten elämässä, missä he olivat kokeneet tai nähneet mahdollista kiusaamista. Koulussa opettajat ja oppilaat ovat havaitsemisasemassa omassa yhteisössään ja tutkimusaineiston perusteella erityisesti tytöt kertoivat, että olivat puuttuneet kiusaamistilanteisiin sekä kertooneet opettajalle. Kiusaamista on edelleen paljon koulussa ja vapaa-ajalla ja myös keinoja kiusaamisen vähentämiseksi on olemassa lukusia. Voidaan puhua ennaltaehkäisevästä työstä, jota juurikin kouluissa hyödynnetään. Haasteena on vain lasten osittainen puhumattomuus ja kiusaaminen näkymättömyys esimerkiksi tyttöjen keskuudessa. Salmivalli (2010) on kirjoittanut kirjan koulukiusaamiseen puuttumisesta ja kyseiseen kirjaan on koottu mene-

telmiä, joilla kiusaamista voidaan mahdollisesti ennaltaehkäistä. Väistämättä konfliktit ja erimielisyydet ovat välttämättömiä ihmisten välisessä toiminnassa kouluissa, työssä ja vapaa-ajalla.

Hamaruksen (2008) mukaan joskus opettaja on tietoinen kiusaamisesta, mutta ei jostain syystä ole halukas siihen puuttumaan. Tämä voi osittain johtua opettajan kokemuksesta, ettei hänellä löydy oikeita työkaluja puuttumiseen. Toisaalta kiusaamiseen on voitu jo puuttua useita kertoja, mutta tällä puuttumisella ei ole ollut toivottavaa vaikutusta. Joskus koulu-yhteisön jäsenet eivät uskalla puuttua kiusaamiseen, koska heillä voi esimerkiksi pienellä paikkakunnalla olla poliittisia sidoksia, jotka estävät heitä toimimasta linjakkaasti. Puuttumattomuuden taustalla voi löytyä myös pelkoa siitä, mitä kaikkea uusia seuraamuksia puuttumisella olisi tulevaisuudessa. Kiusaamiseen puuttuminen on kuitenkin osa opettajan ammatillisuutta. (Hamarus 2008, 89–90.)

Höistad (2003) näkee konfliktin käsittelemisessä kolme erillistä tasoa:

1. Miten asiat ovat nyt?
2. Miten haluamme asioiden olevan?
3. Miten saavutamme tavoitteen?

Kateus ja väärät tulkinnat ovat monesti syntyvien konfliktien taustalla niin lasten kuin aikuisten maailmassa. Höistadin (2003) mukaan konfliktin kehittymisen kannalta onkin ratkaisevan tärkeätä, että tilannetta seurataan. Jotta on mahdollista saavuttaa haluttu lopputulos, on hyvä tavata konfliktin osapuolia useamman kerran ja keskustella minä tai sinä muodossa syyttämättä ketään. Tarkoitus ei ole päättää, mikä on oikein tai mikä on väärin, vaan käynnistää aktiivinen keskustelu, missä on tilaa kaikille mielipiteille. (Höistad 2003, 187–189.)

Kiusaamiskulttuuriin perehtyminen tai sen muuttaminen vaatii asiaan perinpohjaista syvennymistä opetusalan ammattilaisilta tai työelämässä olevilta esimiehiltä. Jokaisessa kouluyhteisössä tai työyhteisössä on omanlaisensa muodostunut sisäinen kulttuuri. Kyseinen kulttuuri määrittelee pitkälti, mikä on sallittua ja millaisesta käyttäytymisestä voi mahdollisesti muodostua rangaistuksia (Vartia & Paanannen 1992, 14–42).

Bauman (1997, 177–181) määrittelee kiusaamiskulttuurin luonnon vastakohtana, päämäärään suuntautuvana toimintana, kun taas Hofstede (1993) kirjoittaa kiusaamiskulttuurin olevan ihmismielen opittua ohjelmointia, joka erottelee jonkin luokan ihmiset tai ihmisryhmät toisistaan. Ohjelmoinnilla Hofstede (1993) haluaa viitata yksilön henkisen käyttäytymisen

toimivan vain osittain henkisen ohjelmoinnin pohjalta. *”Henkisten ohjelmien lähteenä on sosiaalinen ympäristö, jossa henkilö on kasvanut ja hankkinut elämän kokemuksensa. Täällaisesta henkisestä ohjelmoinnista hän käyttää nimitystä kulttuuri, joka tarkoittaa tässä kiusaamiskokemustutkimuksessa kiusaamiskulttuuria”* (Hofstede 1993, 17–38).

Kiusaamiseen tulee ja pitää puuttua tehokkaasti ja sen vuoksi lapsilla ja nuorilla olisi oltava riittävästi väyliä, joita pitkin heidän on mahdollista tuoda esille kokemaansa tai näkemäänsä kiusaamista. Näitä väyliä Hamaruksen (2008) mukaan voisivat olla tietyt luottoaikuiset tai oppilaat ja kotona vanhemmat näyttelevät luottohenkilöiden rooleissa. Tarkoituksena on nimetä, että näitä sosiaalisia väyliä pitkin virtaisi tärkeää tietoa, jota olisi mahdollista käyttää sen yhteisön hyvinvoinnin kehittämiseen. Nämä viralliset väylät tiedon saamiseksi voivat olla myös kirjallisia, kuten erilaiset postilaatikkoratkaisut, joihin oppilaat voivat kirjoittaa nimettöminä palautetta. Oleellista on, että saapunut kirjallinen materiaali otetaan tosisaan ja ”vihjeet” otetaan aikuisten selvityksen alle. Myös oppilaille annetaan osallisuus tulla luomaan oman yhteisön sääntöjä. Näin mahdollistetaan oppilaiden sitoutuminen uusiin, oman yhteisön sääntökulttuuriin ja vahvistetaan entisestään positiivisen ilmapiirin syntymistä. Yhdessä luodut menettelytavat on hyvä viedä esimerkiksi koulun nettisivuille, jotta vanhempien on ne sieltä helppo löytää ja lukea. Tiedottamista oppilaiden suuntaan ei ole hyvä myöskään laiminlyödä, koska on tärkeää, että oman yhteisön oppilaat tietävät etukäteen koulun linjauksen siitä, mitä kiusaamisesta seuraa. (emt., 2008, 117–119.)

Kiusaamista on mahdollista ennaltaehkäistä ja sitä varten on kehitetty erilaisia puuttumisen toimintamalleja. Esimerkkejä malleista ovat Ljungströmin Farstametodi, Olweuksen interventio-menetelmä, Pikasin kehittämät SKM- ja YHM-menetelmät, Röngän malli, Rolandin kolmivaiheinen suunnitelma ja Salmivallin kehittämä vaakamalli sekä vastuunportaat. Erityisesti Farstamenetelmä ja Pikasin mallit ovat Hamaruksen (2008) mukaan kiusaamistilanteen selvittelyyn sopivia malleja. (Hamarus 2008, 120.)

Pikasin suggestiivinen kyselymalli perustuu aikuisen auktoriteettiin. Salmivalli on kehittänyt kyseisen Pikasin kyselymallin pohjalta KiVa kouluohjelman, jonka suunnittelu ja toteutus on tehty Turun yliopiston psykologian oppiaineen ja Oppimistutkimuskeskuksen yhteistyönä. KiVa koulumallissa pyritään ennaltaehkäisemään tulevia kiusaamistapahtumia. Kiusaamisen vastaisen kulttuurin luominen edellyttää koko kouluyhteisön sitoutumista ja huolehtimista, ettei kukaan jää syrjään tai tule huonosti kohdelluksi. Mallilla voidaan vaikuttaa säännöllisesti toteutettavilla KiVa-oppitunneilla oppilasryhmien sääntöihin ja siihen, miten lapset

ja nuoret oppivat toimimaan kiusaamista huomattaessaan. Malli edellyttää kaikilta kouluyhteisön henkilöiltä selkeää tietoa siitä, että kiusaamista ei tulla hyväksymään. KiVa malli tarjoaa tehokkaat keinot puuttua esille tuleviin mahdollisiin kiusaamistilanteisiin kouluissa. KiVa mallissa on selkeät toimintaohjeet, joiden takana on vahva tutkimusnäyttö. *”KiVa tarjoaa myös opetusalan ammattilaisille työkalut jatkuvaan oman koulun kiusaamistilanteiden seurantaan jokavuotisten online-kyselyiden ja niistä saatavan palautteen muodossa”* (KiVa Antibullying Program 2020).

2.7 Sijaishuolto ja huostaanoton perusteet

Avaan tässä kappaleessa enemmän sijaishuollon merkitystä, koska katson sen liittyvän tutkimuksen kokonaisuuteen. Haastattelututkimus sijoittuu lastensuojelun sijaishuollon kontekstiin ja tutkimukseen vapaaehtoisesti osallistuneet lapset ja nuoret, olivat kaikki huostaanotettuja ja sijoitettuna sijaishuoltoon kodin ulkopuolelle. Aranevan (2016) mukaan lapsen huostaanotto ja sijaishuoltoon sijoittaminen tarkoittaa voimakasta puuttumista lapsen ja perheen perus- ja ihmisoikeuksiin. Myös Erosen (2012, 26) mukaan *”laitossijoitus on voimakas yhteiskunnallinen interventio henkilökohtaiseen elämään. Se määrittelee perhesuhteita ja vaikuttaa käsityksiin itsestä suhteessa muihin”*. Huostaanotolla puututaan lapsen perustuslailla suojattuun itsemääräämisoikeuteen (6.3 §), oikeuteen elämään, perheen yksityiselämän suojaan (10 §) ja sekä henkilökohtaiseen vapauteen, että koskemattomuuteen (7 §). Huostaanotolla puututaan myös lapsen oikeuksien sopimuksen 18 artiklassa turvattuun lapsen oikeuteen elää yhdessä vanhempansa kanssa. (Araneva 2016, 279.)

Huostaanotto ja sijoittaminen kodin ulkopuolelle sijaishuoltoon ovat aina viimesijaisiin keino, jolla turvataan lapsen oikeus hänen hyvinvoinnilleen välttämättömään suojeluun ja tukeen. Finlexin lastensuojelulain luvun 10 ja 49 § mukaan *”lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai lain 83 §:ssä tarkoitettun väliaikais määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella”* (Finlex LSL 49 §). Huostaanotossa toteutetaan myös lastensuojelulain 1 §:ssä säädettyä lapsen oikeutta tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä turvalliseen kasvuympäristöön. (Araneva 2016, 279) Huostaanoton perimmäisenä tarkoituksena on myös turvata jokaisen lapsen ja nuoren yksilökohtainen perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Huostaanoton taustalla olevat syyt liittyvät tavalla tai toisella lapsen kasvua ja kehitystä vaarantaviin olosuhteisiin. Huostaanotetuilla ja sijaishuoltoon sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla on monesti taustallaan aikaisempia kaltoinkohtelukokemuksia, joiden käsittely asettuu lastensuojelun ja sijaishuollontehtäväkentälle. Timonen-Kallio ym. (2017, 11) mukaan useat lastensuojelun palveluiden piirissä olevat lapset ja nuoret ovat kokeneet jollain tasolla laiminlyöntiä, kaltoinkohtelua sekä altistuneet perheväkivallalle että vanhempien päihteiden käytöstä aiheutuville negatiivisille asioille. Lapset ja nuoret ovat kokeneet ja nähneet kasvuolosuhteissaan väkivaltaa ja muuta haitallista elämäntyyliä, jossa myös yhteisön lasten kasvua ja kehitystä tukeneet resurssit ovat olleet vähäisiä. (Hoikkala & Kuokkanen 2017, 8.)

Huostaanoton syyperusteen tunnusomainen piirre on kaksiosainen ja se muodostuu syystä ja sen vaikutuksesta lapsen terveydelle ja kehitykselle. Aranevan (2016) mukaan lapsen oma käyttäytyminen huostaanoton syynä edellyttää lastensuojelulaissa kuvatun tietynlaista käyttäytymistä, josta aiheutuu osoitettavissa olevaa vakavaa vaaraa lapsen kehitykselle ja terveydelle. Syy-yhteys kasvuolosuhteen puutteellisuuden tai lapsen oman käyttäytymisen, esimerkiksi rikollinen toiminta ja näistä lapsen kehitykselle tai terveydelle johtuvaan vakavan vaaran tai sen uhan välillä osoitetaan tutkimustiedon ja arkitiedon sekä muun selvityksen avulla ennen virallista huostaanottoa. (emt., 281–282.)

Muita syitä lapsen tai nuoren huostaanotolle ovat lapsen hoidosta vastaavan henkilön kehitysviive, kognitiivisen toimintakyvyn alhaisuus tai mahdollinen päihteiden runsas käyttäminen, voivat olla esteenä lapsen edunmukaisen huolenpidon toteutumiselle kotona ja aiheuttaa näin ollen lapsen ja nuoren kehitykselle ja terveydelle vakavan vaaran uhkaa. Lapsen huolenpitoon ja kasvuolosuhteisiin liittyvän puutteen vaikutus tulee aina arvioida huomioon ottaen lapsen ikä, kehitystaso sekä muut yksilölliset ominaisuudet ja tarpeet. (Araneva 2016, 283.)

Lapsen sijaishuolto on mahdollista järjestää kolmella eri tavalla, riippuen lapsen kokonaistilanteesta ja iästä sekä aina katsotaan lapsen edunmukainen tapa sijoittaa oman kodin ulkopuolelle. *”Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona taikka muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. Lapsi voidaan sijoittaa väliaikaisesti enintään kuudeksi kuukaudeksi myös vanhempansa tai muun huoltajansa hoidettavaksi ja kasvatettavaksi silloin, kun valmistellaan lapsen kotiin palaamista kodin ulkopuolisen sijoituksen jälkeen tai kun se on lapsen edun kannalta muusta syystä perusteltua”* (Finlex LSL 49 §).

Lapsi on mahdollista sijoittaa kodin ulkopuolelle lastensuojelulakiin määriteltyjen kriteerien täyttymien jälkeen. Tätä ennen on tavattu perhettä useita kertoja ja tehty heidän kanssaan yhteistyötä tarjoten avohuollon kotiin vietäviä palveluita. On tietenkin poikkeustilanteita, missä joudutaan turvautumaan kiireellisen sijoitukseen, joka on lain mukaan voimassa maksimisiaan 60 vuorokautta. Mutta pidempiaikaisen sijoituksen valmistelemiseen tarvitaan lain edellyttämät toimenpiteet, kuten kuulemiskutsujen lähettäminen asianosaisille ja kuulemistilaisuuden järjestäminen, missä käydään vanhempien kanssa lävitse huostaanoton perusteet ja kuullaan heidän mielipiteensä huostaanottoon liittyen.

Huostaanoton viimeistely tapahtuu sen mukaisesti, miten asianosaiset tilanteen ovat kokee- neet. Jos yksikin asianomainen vastustaa kuulemistilaisuudessa huostaanottoa, niin asia siirtyy Hallinto-oikeuden päätettäväksi. Jos kuulemistilaisuudessa olevat asianosaiset ovat kaikki samaa mieltä ja hyväksyvät valmistellun huostaanoton, niin huostaanotto voidaan vahvistaa johtavan sosiaalityöntekijän päätöksellä, ilman hallinto-oikeuden päätöstä. Näin ollen huostaanotto on lainvoimainen heti päätöksen allekirjoittamisen jälkeen ja lapsi on valmis siirtymään uuteen sijaishuoltoonpaikkaan.

2.8 Kokemukset sijaishuollosta ja kiusaamisesta

Suomessa on säädetty ensimmäinen lastensuojelulaki vuonna 1936 ja se on astunut voimaan seuraavan vuoden alussa. Ennen ensimmäistä säädettyä lakia lastensuojelutoiminta on perustunut lainsäädännöllisesti vaivaishoitoa ja köyhäinhoitoa sääteleviin lakeihin ja asetuksiin sekä rikoslakiin. Lain mukaan kunnilla on päävastuu järjestää lastensuojelu ja sijaishuollonpalvelut turvattomille ja huostaanotetuille lapsille. (STM 2016, 27–42.) Sijaishuollon historiaa on laajemmalti tutkittu, mutta nykyisyys on jäänyt toisaalta hieman vähemmälle huomiolle. Toisaalta meidän yhteiskuntamme omat valvontajärjestelmät ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuulla on valvoa sijaishuoltoonpaikan asiallista toimintaa ja puuttua välittömästi mahdollisiin vallitseviin epäkohtiin.

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen sijaishuollossa olevien lasten kokemukset rakenteellisesta väkivaltaisesta toiminnasta olivat (STM 2016, 86) selvityksen mukaan huomattavan suuria. Lapset olivat kokeneet sijaishuollossa heidän perustarpeiden laiminlyömistä, kuten eivät olleet saaneet tarpeeksi ruokaa tai päässeet ajoissa lääkäriin. Samoin lapset olivat kokeneet ruumiillista kurittamista ja olivat joutuneet tekemään ikätasoonsa nähden liian raskasta

työtä. Vahvimmin selvityksestä oli noussut esille kokemus tietämättömyydestä eli lapsille ei ole kerrottu tai selitetty mitä tapahtuu tai tulee tapahtumaan tulevaisuudessa. Tietämättömyys aiheutti lapsissa pelkoa ja petetyksi tulemisen tunnetta. Lapset eivät voineet luottaa sijaishuoltopaikan aikuisiin ja tämä taas puolestaan toi mukanaan turvattomuuden tunteen. Myös sosiaalityöntekijöiden puuttumisen hitaus ja sijaishuoltopaikkojen vääränlainen valitseminen koettiin eräänlaisena rakenteellisenä ongelmana, johon tuli puuttua.

Sijaishuoltopaikoissa rakenteellista väkivaltaa kohdanneet lapset ja nuoret olivat kehittäneet itselleen erilaisia selviämisen keinoja, kuten ihmissuhteiden merkityksen perustuvat vaikutukset. Nuoret kuvasivat selvityksessä, että yksi hyvä ihmissuhde auttoi heitä kestämään vaikeitakin asioita ja epäoikeudenmukaisia tapahtumia sijaishuoltopaikassa. Myös lemmikki oli koettu turvallisenä ja lohduttavana tekijänä sekä lasten oma aktiivisuus eli he eivät olleet suostuneet jäämään uhrin rooliin, vaan olivat alkaneet parantamaan omia olosuhteitaan eritavoin. Karkaaminen sijaishuoltopaikasta koettiin myös eräänlaisena selviytymisen keinona lasten ja nuorten keskuudessa. (STM 2016, 138.)

Törrösen ja Munn-Giddingsin (2018, 147) tutkimuksen mukaan nuoret arvostivat ja korostivat sijaishuollon pysyvyyttä ja vakautta, koska tämä auttoi nuoria huomaamaan kiintymyksen merkitystä heidän elämässään. Aina uudelleen aloittaminen esimerkiksi uudessa sijaishuoltopaikassa koettiin epävakautena ja stressaavana tekijänä. Samoin Gibbinsin ja Edwardsin (2017, 12; ref Törrönen & Munn-Giddings 2018, 147) mukaan vaihtuvuus sijaishuoltopaikoissa lapsilla ja nuorilla on omiaan luomaan epävakauden tunteen heidän elämäänsä. Myös Lee ja Berrick (2014, 79; ref Törrönen & Munn-Giddings 2018, 147) ovat raportoineet nuorten moninaisesta muuttamisesta ja sen aiheuttamasta turvattomuuden tunteen syntymisestä. Sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten hyvinvoinnin vakauttaminen alkaa perusturvallisuuden tunteen luomisesta ja sen tavoittelemisesta.

Ellonen ja Korkiamäki (2006) kirjoittavat lapset ja sosiaalityö artikkelissaan, että lasten hyvinvointia on mahdollista tarkastella monella eri tasolla. Tämä artikkeli käsittelee sosiaalista pääomaa lasten ja nuorten hyvinvoinnin resurssina. Näitä tasoja ovat makrotason toimintaympäristöt, perheen ympäristöt, koulun ja esimerkiksi sosiaalityöympäristöt. *”Viimeaikainen tieteellinen keskustelu on korostanut taloudellisen ja inhimillisen pääoman rinnalla näissä mikro- ja makrotason yhteisössä mahdollisesti sijaitsevan sosiaalisen pääoman merkitystä hyvinvoinnille”*. Sosiaalityön tutkimus on myös kiinnostunut sosiaalisesta pääomasta.

tosin käsitteellä on myös omat haasteensa olemassa. (Forsberg, Ritala-Koskinen & Törrönen 2006, 221).

Sosiaalisen pääoman käsitteen soveltuvuutta sosiaalityön teoriaan ja käytäntöön on epäilty sen laajaa-alaisuuden eli mitään sanomattomuuden vuoksi samoin käsitettä selittävien teorioiden ristiriitaisuuden vuoksi. Toisaalta Nysaetherin (2004) mukaan on mahdollista nähdä käsitteen sosiaalisten suhteiden ja niiden tarjoamien resurssien välisten asiayhteyksien avaamisessa. Ellosen ja Korkiamäen (2006) ajatuksena sosiaalinen pääoma käsitteenä on hyödyllinen luottamuskäsitteen näkyväksi tekemisessä ja merkityksen tunnistamisessa. Samoin sosiaalisen pääoman keskustelu on johtanut myös ajankohtaiseen lapsuutta ja nuoruutta koskevaan keskusteluun, kuten teknologian vaikutus lasten ja nuorten hyvinvointiin ja miten lapset ja nuoret ovat kokeneet koronaepidemiaan liittyvän karanteenin ja sosiaalisen elämän kaventumisen? Sosiaalisen pääoman käsitteellisellä tasolla keskustelu on jakautunut Ellosen ja Korkiamäen (2006) mukaan suhteellisen johdon mukaisesti joko yksilöä tai yhteiskuntaa korostavaan näkökulmaan. Tässä tutkimuksessa sosiaalisen pääoman katsotaan jakautuvan yksilötasolle, koska tarkoitus on syventyä lasten ja nuorten kiusaamiskokemuksiin sijaishuollossa (Forsberg, Ritala-Koskinen ja Törrönen 2006, 222–223; Nysaether 2004, 63).

Riitta Laakso (2019, 34) kirjoittaa, että onnistuneen sijaishuollon laitostyön tärkein elementti on turvallisuuden tunne. Kaikki muu lasta kuntouttava arjen toiminta perustuu hyvin voimakkaasti lapsen ja nuoren turvallisuuden tunteen vahvistamiseen sekä varmistamiseen sijaishuollossa ja vapaa-ajalla. Tutkimuksessa kartoitettiin lapsen ja nuoren kasvuilmapiiriä ja sen merkitystä, koska ilmapiiri on huostassa olevan lapsen yksi tärkeimmistä hyvinvoinnin ulottuvuuksista. Laakson (2019, 35) tutkimuksessa lähes puolet lapsista kuvasivat sijaishuolto paikan ilmapiiriä komentelevaksi, mutta toisaalta tämä kokemus oli laskeva, mitä pidemmän aikaa lapset ja nuoret olivat olleet sijaishuollossa. Tätä voisi mahdollisesti selittää lasten ja nuorten tottumisella sijaishuolto paikan vallitseviin käytäntöihin ja sääntöihin.

Lasten ja nuorten kokemus turvallisesta ilmapiiristä Laakson (2019, 36–37) mukaan liittyy myös siihen, miten esimerkiksi lapseen tai nuoreen suhtaudutaan. He toivoivat saavansa aikuisilta ikätasoistaan kohtelua, eikä lapsen omaista määräilevää käyttäytymistä itseään kohtaan. Lapset ja nuoret kertoivat tutkimuksessa joutuneensa kokemaan itseensä kohdistuvaa epäammattillista käyttäytymistä lastenkodin työntekijöiltä. Nämä esimerkiksi ikävät sanalliset loukkaukset, aikuisen ylireagointi lapsen kiinnipitotilanteissa ja osin aikuisen taholta

kiusaamiseksi koetut käyttäytymisen mallit pelottivat ja aiheuttivat turvattomuudentunnetta näissä sijaishuollossa olvilla lapsissa ja nuorissa.

Laakson (2019, 38) mukaan sijaishuollossa olevien lasten ei toivoisi joutuvan kohtaamaan aikuisen taholta yhtään epäasiallista käyttäytymistä itseään kohtaan. Lapset raportoivat muun muassa kiinnipitotilanteessa tapahtuneesta käden vääntämisestä, huutamisesta, simputtamisesta ja aikuisten väärästä vallan käytöstä lapsia ja nuoria kohtaan. Laakson (2019) tutkimukseen osallistuneet nuoret kertoivat myös kokeneensa aikuisen toimesta epäoikeudenmukaista kohtelua esimerkiksi arjen säännöissä ei joustettu ollenkaan, vaihtuvilla työntekijöillä oli erilaisia sääntöjä, työntekijöiden taholta tapahtuvasta nöyryyttämisestä muiden silmien edessä ja lapsiin kohdistuvasta kiusaamisesta sekä sisätiloissa olevista kameroista.

Laakso (2019, 40) kuvaa hyvin tutkimuksessaan aikuisen ja lapsen välisiä valtasuhteista ja sitä, miten suuri valta aikuisella on lapseen nähden. Tutkimuksessa nuori kuvasi mietti-neensä, että miten tarkkaan hän kertoo tapahtuneesta, koska samalla punnitsi mielessään mahdollisia seuraamuksia rangaistuksen muodossa. Kertomuksen tulisi olla nuoreen nähden suotuista ja positiivinen eli pelon ja valtasuhteiden merkitys korostuu tässä kohden. Laakson (2019) havainto vahvistaa hyvin myös oman tutkimukseni tuloksia, koska aineis-tosta oli selvästi havaittavissa lasten ja nuorten epäluottamus aikuisen toimintaa kohtaan.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

3.1 Metodologinen viitekehys ja tutkimustehtävä

Varto (2005, 195) on määritellyt teoksessaan, että metodologia tarkoittaa tieteellisentutkimuksen perusteita, rakentumista ja välineitä koskevaa teoreettista tarkastelua. Varto (2005) toteaaakin, että laadullista tutkimusta koskevat vaatimukset lähtevät ihmisen erityislaadusta sekä sen huomioon ottamisesta. Sekä tutkija että tutkittava ovat kietoutuneet samaan tai samankaltaiseen merkitysten kokonaisuuteen. (emt., 5.) Tätä kietoutuneisuutta ei ole mahdollista erottaa ihmisenä olemisesta, ihmisen toimista ja tavasta ymmärtää, joten se tulee esille tutkimuksen kaikilla tasoilla ja kaikissa vaiheissa. Tämä edellä kuvattu malli on nähtävissä, kun valitaan tutkimusongelmaa, tutkimuksen rajaamiseen, itse tutkimustyöhön ja tulosten tulkitsemiseen.

Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan laadullista tutkimusta voidaan kutsua myös ymmärtäväksi tutkimukseksi, koska perinteinen erottelu perustuu tietämisen tapaan eli ilmiöitä voidaan selittää tai ymmärtää. Toisin sanoen jokaisen selityksen voidaan sanoa edistävän ymmärtämystä. *”Ymmärtämiseen liittyy kuitenkin hyvin vahvasti psykologinen vivahde, jota 1800-luvun positivismin vastustajat korostivat. Ymmärtämiseen liittyy myös intentionaalisuus eli aikomuksellisuus”*. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 33–34.) Tämä tarkoittaa, että ymmärrämme jonkun asian tarkoituksellisuuden esimerkiksi kiusaamisen merkityksen tässä tutkimuksessa.

Ymmärtävän otteen alkuajatuksena Tuomen ja Sarajärven (2018) mielestä voidaan pitää luonnontieteiden ja hengentieteiden erottaminen toisistaan metodologisen selittää- ja ymmärtää käsitteiden avulla tehdyn kahtiajaon perusteella. Samankaltaista jaottelua käytettiin laajalti 1800-luvun antipositivismin piireissä. *”Myös tuon ajan johtava hermeneutikko Wilhelm Ditley käytti samaa jaottelua, mutta hänen esittämänsä eri tieteiden jako ei palautunut niinkään ymmärtämisen ja selittämisen käsitteisiin, siis tietämisen tapaan, vaan tiedon sisältöön”*. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 36–37.)

Tutkimukseni noudattaa hermeneuttisen tutkimuksen tutkimusstrategiaa, jossa keskeistä on tulkintojen tekeminen ja tutkimuskohteen syvälinen inhimillinen ymmärtäminen. Herme-

neutiikka soveltuu tekstien, tarinoiden ja kertomusten tulkintaan, josta se on saanut alkunsaakin. Tämä työ edustaa perinteistä haastattelumenetelmällä tehtyä tieteellistä tutkimusta. Toisaalta hermeneutiikka on laajentunut koskemaan haastatteluja ja havainnointia (Kvale 1996, 46). Hermeneutiikka on nähtävänä myös osana historiallista muutosta, jossa se haastoi loogisen empirismin korostamalla, että tulkinta ei voi koskaan olla tosi tai oikea. Se pysyy aina tulkintana. (Patton 2002, 113–114, 497–498.) Hermeneuttinen strategia korostaa subjektiivista tulkinnallisuutta tekstin, yhteiskunnallisten ilmiöiden ja ajattelun merkitysten tutkimisessa. Linkitän strategian lasten kiusaamiskokemusten tutkimiseen ja sen ympärille liittyviin ilmiöihin, kuten kokemukset kiusaamisen jälkitarkastelusta.

Tutkimuksen tekeminen on kirjallinen, tutkijan tulkintojen kautta syntynyt tuotos. Näin ollen analysointia ja tutkimusraporttia voidaan luonnehtia tutkijan henkilökohtaiseksi konstruktiksi tutkittavana olevasta ilmiöstä. (Kiviniemi 2001, 79.) Tutkimuksen tarkoitus on selvittää, mitkä eri tekijät nousevat esille haastattelujen kautta kiusaamiskokemuksissa ja miten ne ovat mahdollisesti vaikuttaneet lasten elämään. Haluan myös tutkia lasten kokemuksia kiusaamistilanteiden selvittämisestä sekä mitä muuta mahdollista kiusaamiseen liittyvää he konkreettisesti ja aidosti haluavat tuoda esille tässä haastattelun yhteydessä.

Jyväskylän yliopiston Kopan (2015) määritelmän mukaan empiirisessä tutkimuksessa, jota tutkimukseni edusta, tutkimustulokset saadaan tekemällä mahdollisia konkreettisia havaintoja tutkimusaineistosta tai kohteesta sekä analysoimalla ja erittelemällä saatua aineistoa. Tutkimukseni perustuu 11 henkilöhaastatteluun ja näiden haastatteluiden litterointiin. *”Empiirisessä tutkimuksessa konkreettinen ja koottu tutkimusaineisto on tutkimuksen keskiössä ja toimii tutkimuksen tekemisen lähtökohta”* (Koppa 2020).

Empiirinen tutkimus eli kokemusperäinen tutkimus eroaa teoreettisesta tutkimuksesta, jossa tutkimuksen kohteeseen perehdytään ajatusrakennelmien ja niiden tarkastelun avulla. Tutkimuksessani käsitellään lasten kiusaamiskokemuksia eli päädytään kokemusperäiseen tutkimusmalliin. Useimmiten käytännön tutkimuksessa yhdistetään kumpaakin ja käytännön esimerkit sitovat teoreettisen tarkastelun todellisuuteen ja aiheen teoreettinen tarkastelu puolestaan vahvistaa empiirisen aineiston käyttökelpoisuutta.

Tutkimustyön tehtävänä on saada vastaus järjestelmällisesti johonkin toiminnallisista käytännöistä syntyneeseen kysymykseen tai arjen ajattelussa syntyneeseen ongelmaan. Tutkimustyötä on mahdollista tehdä siten, että päämääränä on yleistettävä tutkimustulos tai niin, että tuloksena on mahdollisesti pelkkä käytännöllinen ratkaisu, joka kertoo, miten

haaste voidaan ratkaista. Näiden lisäksi tutkimuksena tavataan pitää erilaisten tietojen kartoittamista ja aineiston keräämistä sekä luokittelemista. (Varto 2005, 8.) Ihmistä tutkivissa tieteissä käytetään tämän vuoksi laadullisia menetelmiä, koska tutkittavat merkitykset ja merkityksiin kietoutuneisuus ilmenevät laatuina, joita ihmisillä, ihmisten toimilla ja kulttuurin ilmiöillä on olemassa. Näitä laatuja ei voi muuttaa määrällisiksi ilman, että niihin sovelletaan idealisointia ja rationalisointia, jolloin niiden sisältö kadotetaan. (Varto 2005, 14.)

Tutkimustyö ja erityisesti tieteellinen tutkiminen ovat ihmisen erityisiä tapoja ymmärtää nykyistä yhteiskuntaa. Varton (2005) mukaan tutkimustyö ja tieteellinen tutkiminen ovat yhtä lailla osa ihmisen maailmasuhdetta, kuin on jokapäiväinen kokeminenkin ja ne ovat samalla tavalla kietoutuneet ihmisen koko olemassaoloon kuin ovat muutkin askareet (Varto 2005, 18). Tutkimustyö ei mielestäni muodosta mitään erillistä saareketta ihmisen maailmasuhteessa. Tämän perusteella se, mitä haluamme valita tutkittavaksi, ja se, miten ymmärrämme tutkimuksemme lopputulokset, liittyy usein jollain tavalla omaan nykyiseen elämän hetkeemme ja kokemusmaailmaamme. Tutkijana olen kiinnostunut lasten ja nuorten kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista ja haluan käyttää ammatin tuomaa laajempaa näkemystä kiusaamista koskevassa tutkimuksessani.

Olen asettanut tutkimustehtäväksi tutkia kolmen eri sijaishuoltopaikan lasten kiusaamiskokemuksia ja niiden jälkikäsitteilyä sekä vaikutusta arjessa selviämiseen. Aihe valikoitui oman henkilökohtaisen mielenkiintoni ja Pelastakaa Lapset ry:n tutkijahaun perusteella. Löysin syksyllä 2018 graduseminaarin alun aikana Tampereen yliopiston kautta aiheen, jossa haettiin tutkijaa kartoittamaan kiusaamiseen liittyviä haasteita. Otin toimeksiantajaan yhteyttä ja sovimme tapaamisen ajankohdasta. Tutkimustehtäväni kysymyksen asetteleminen ei ollut itsestään selvää, koska tutkijana minun tuli jaotella tutkimuskysymykset selkeästi, jotta ne vastaisivat mahdollisimman tarkasti haluttuihin asiakokonaisuuksiin.

Tutkimuksen toimeksiantaja toivoi saavansa selvyyttä, että kokevatko sijaishuoltoon sijoitetut lapset lastensuojelulaitoksen sisällä kiusaamista ja millaista mahdollista kiusaamista on ehkä koettu sekä, miten asiaan on puututtu aikuisten tai muiden nuorten taholta. Minua kiinnostaa myös tämän näkökulman lisäksi laitoksen ulkopuolella tapahtuneet mahdolliset kiusaamiskokemukset ja niiden yhteisvaikutus arkeen. Haluankin tutkijana asetella tutkimuskysymykset siten, että saisin hyvän kokonaisotoksen lasten kokemuksesta liittyen heidän kiusaamiskokemuksiinsa haastattelun kautta.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Onko sijaishuollossa olevilla lapsilla kokemuksia kiusaamisesta?
2. Mitä kiusaamisen muotoja lapset ja nuoret ovat kokeneet?
3. Miten kiusaamiskokemukset ovat käsitelty lasten arkielämässä?

3.2 Aineisto ja sen hankinta

Tutkimukseen osallistuvat Pelastakaa Lapset ry:n peruslastenkodit ovat seitsemän paikkaisia ja yhteensä lapsia näissä kolmessa lastenkodissa on 21 henkilöä. Olen kerännyt empirisen aineiston haastattelemalla vapaaehtoisesti tutkimukseen ilmoittautuneita lapsia. Tutkimukseen oli ilmoittautunut osallistumaan halukkaita aluksi yhteensä 13 henkilöä, joista on haastateltu 11 henkilöä eli osallistumisprosentti oli 0,52 prosenttia koko yhteenlasketusta kolmen eri lastenkodin asukasmäärästä. Kaksi haastateltavaa jäi pois henkilökohtaisten äkillisten muutoksien vuoksi haastattelupäivänä, joten sen vuoksi haastateltavien lasten lopulliseksi määräksi muodostui kaksi henkilöä vähemmän. Sijaishuoltopaikkojen johtajat ja lasten sekä nuorten omaohjaajat olivat käyneet heidän kanssaan ennen tutkimuksen haastatteluosuutta keskusteluita tulevasta tutkimuksesta, ja lapset olivat saaneet itse ilmoittaa vapaaehtoisesti halukkuutensa tutkimukseen osallistumisesta.

Tutkijana olen halunnut kertoa laitoksien johtajille, että lasten tulisi saada ilmoittautua tutkimukseen siten, etteivät toiset lapset ole siitä tietoisia, jos he itse näin toivovat. Tutkimuksen haastattelukysymykset olen laatinut yhteistyössä Pelastakaa Lapset ry:n edustajan kanssa siten, että olen luonut ensin tutkijan näkökulmasta katsottuna kysymykset ja olemme yhdessä käyneet ne lävitse ja tehneet tarvittavia muutoksia sekä tarkennuksia. Empiirisessä haastattelututkimuksessa konkreettinen ja koottu tutkimusaineisto on tämän tutkimuksen keskiössä ja toimii tutkimukseni tekemisen lähtökohtana.

Ennen tutkimuksen aloittamista olen käynyt tapaamassa toimeksiantajan edustajaa ja sopinut hänen kanssaan tutkimuksen reunaehdoista ja toiveista. Edustajan kanssa olemme pitäneet yhteensä kaksi tapaamista, joiden välillä on ollut reilu vuosi. Olen käynyt ennen haastatteluja lukuisia puhelinkeskusteluita ja sähköpostikeskustelua tutkimukseen osallistuvien kolmen eri lastensuojelulaitoksien johtajien kanssa. Tutkijana koin, että on hyvin tärkeää saada mahdolliset vapaaehtoiset lapset ennakolta tietooni, koska se säästää aikaa moni-

vaiheisessa lupamenettelyssä. Näin ollen minun ei ollut tarvetta hakea kaikista sijaishuollossa olevista lapsista lupaa, koska osa lapsista halusi jäädä tutkimuksen sivuun. Tutkimukseen osallistuvat lapset olivat kaikki siis vapaaehtois pohjalla ja esiintyvät tutkimuksessa anonyymeinä. Käsittelen haastateltavia henkilöitä sukupuolen ja iän mukaisesti. Muita mahdollisia taustatietoja olivat vanhempien yhdessäolon status ja vuosiluokan numerotieto. Tutkimuksesta ei ole mahdollista tunnistaa haastateltavien lasten henkilöllisyyttä.

Tutkimusprosessin alussa olen ollut itse aktiivisesti yhteydessä kolmeen tutkittavaan lastensuojelulaitokseen ja esitellyt ensimmäisellä kerralla taustani ja motivaationi tutkimukselle, jotta lastenkotien johtajien olisi helpompi kertoa lapsille minusta tutkijana ja persoonana. Koin itseni esittelemisen tärkeäksi lasten suuntaan, jotta saan rakennettua tutkijana heihin mahdollisimman luonnollisen suhteen, koska tutkimusaihe on kuitenkin arkaluontoinen. Samalla lapsille on kerrottu, että he saavat osallistumisesta palkinnoksi yhden elokuvalipun ja makeislaatikon per lapsi. Mielestäni tutkijana on hyvin tärkeä huomioida osallistujat palkitsemalla heidät, koska tutkimusaihe on jo itsessään vaikea ja arka käsitellä avoimesti tutkijan kanssa.

Tutkimuksen alussa joulukuussa 2018 minulla ei ollut vielä tietoa, että minun tulee pyytää alle 15-vuotiaiden vanhempien suostumuksen lasten ja nuorten osallistumisesta haastatteluuksi. Olen tehnyt tämän huoltajien allekirjoituspyynnön yhteistyössä lastensuojelulaitoksien kanssa. Toteutus on tapahtunut siten, että olen lähettänyt lastensuojelulaitoksiin sähköisesti huoltajien suostumusasiakirjat ja laitoksien henkilökunta on huolehtinut allekirjoitusten pyynnöt huoltajilta. Olen koordinoinut, että kaikilta haastateltavien lasten huoltajilta ovat olleet allekirjoituksen valmiina, kun olen aloittanut varsinaiset haastattelut. Osa kaupungeista halusivat alkuperäiset allekirjoitetut luvat alle 15-vuotiasta tutkimukseen osallistuneilta lapsilta ja huoltajilta. Lapset ovat saaneet allekirjoittaa oman suostumusasiakirjan ennen haastattelun aloittamista. Kaikki haastatteluihin osallistuneet lapset ja nuoret halusivat allekirjoittaa suostumusasiakirjan, jossa kävin myös heidän oikeutensa lävitse.

Tammikuussa 2019 olen laittanut sähköpostilla ja maapostilla kahdeksaan eri kaupunkiin tutkimuslupahakemukset vireille vaadittavien liitteiden kanssa. Lupamenettelyprosessi oli kaikin puolin haastava ja raskas, koska eri kaupungit edellyttivät erilaisia asioita eri järjestyksessä. Myös lupien takaisin saamiseksi piti olla kaupunkiin useamman kerran yhteydessä ja muistutella heitä prosessin loppuun viemisestä. Ennen varsinaisten haastattelujen

alkamista minulla oli ollut tehtävänäni huomattavan suuri taustatyö tutkimuslupien ja huoltajien sekä kuntien eri viranomaisten kanssa. Tutkimuslupaprosessiin on mennyt aikaa reilusti yli kolme kuukautta ja olen joutunut tiedustelemaan kunnista heidän aikataulujaan päätösten tekemiseksi, jotta osaisin ajoittaa ja suunnitella graduun liittyviä aikataulutuksia. Osa kunnista lopettivat tutkimuslupamenettelyprosessin koronaepidemian aikana, mutta onnistuin saamaan omat tutkimusluvut takaisin toukokuun 2020 alkuun mennessä.

Olen jakanut tutkimukseen liittyvän kirjoitusajan kolmeen eri periodiin ja ensimmäisen kuuden viikon kirjoittamisjakson olen käyttänyt loka-marraskuussa 2019. Toisen kirjoitusjakson oli tarkoitus alkaa maaliskuussa 2020, mutta valitettavasti koronaepidemia sotki aikatauluni ja jouduin lykkäämään haastattelujen aloittamista, koska Suomen hallituksen määräyksestä lähikontakteja tuli välttää ja Uusimaa eristettiin muusta Suomesta maaliskuun lopulla. Kolmannen kirjoitusjakson olen pitänyt elo-syyskuussa 2020. Kolmannessa jaksossa auki kirjoitin tutkimustuloksia ja johtopäätöksiä ja tein tutkimukseen muita tarvittavia korjauksia. Uudenmaan rajojen sulkeutuessa minulle jäi aikaa kirjoittaa teoriaosuutta, koska rajat pysyivät suljettuina aina 16.4.2020 asti. Pandemian puhjettua jouduin miettimään kaikki kirjoittamiseen liittyvät aikataulut uudestaan.

Koronavirus toi mukanaan uuden ajattelumallin karanteenissa elämisestä ja tuttavallisemmin ”kotoilusta”. Päädyin osittain etätyöhön ja koulut suljettiin sekä lapset aloittivat maaliskuun 2020 puolenvälin jälkeen etäkoulussa. Seuraavaksi jäin pohtimaan asiakasperheiden asemaa ja kotikaranteenin merkitystä niissä perheissä, missä kaikki asiat ole välttämättä olleet parhaassa tasapainossa. Tämä tietoisuuden ymmärrys sai minut tuntemaan itseni kovin pieneksi ja nöyräksi tämän näkymättömän uuden uhan edessä. Pandemia oli vaikuttanut myös minun tutkimukseni etenemiseen ja alkuperäisen suunnitelman mukaan tutkimuksen piti olla valmis toukokuussa 2020, mutta olen joutunut suunnittelemaan työn toteuttamisen uudelleen.

3.3 Tutkimuksen aineisto ja sen analyysi

Tässä luvussa kuvaan tutkimusaineistoa ja sen analyysiä. Tutkimusaineisto koostui 11 henkilöhaastattelusta, jotka tein kolmessa eri erässä. Ensimmäisen haastattelun ajankohta oli 16.5.2020, missä haastattelin neljä eri lasta ja nuorta. Toinen haastattelu sijoittui 21.5.2020 päivälle, jolloin haastattelin kaksi lasta. Kolmas ja samalla viimeinen haastattelu tapahtui

26.5.2020, jolloin haastattelin viittä nuorta. Tutkimukseen osallistuneista haastatelluista nuorista kymmenen oli huostaanotettuina ja sijoitettuina kolmen eri kaupungin sijaishuollon lastenkotiin. Poikkeuksena tutkimushaastatteluissa oli nuori, joka oli ennättänyt täysi-ikäistyä ennen haastattelun ajankohtaa. Nuori oli kuitenkin halukas kertomaan mielipiteensä omista kiusaamiskokemuksistaan.

Haastattelujen litterointi sijoittuu aikajanalla touko-kesäkuun 2020 vaihteeseen. Haastattelujen aloittaminen venyi toukokuun puoliväliin asti, koska koronaepidemia oli silloin jo hie-man hellittänyt ja sain lastenkotien johtajilta luvan käydä näissä kolmessa eri sijaishuollon lastenkodeissa tekemässä sovitut haastattelut. Etähaastattelut eivät olleet Tampereen yliopiston graduohjaajan näkökulmasta eettisesti ja vaikean aiheen vuoksi kestäviä, joten pidättäydyimme alkuperäisessä suunnitelmassa toteuttaa haastattelut kasvokkain. Litteroin aina edelliset haastattelut alta pois ennen uusia haastatteluita, näin sain tehokkaasti litteroinnin suoritettua kokonaisuudessa loppuun noin kahdessa viikossa.

Tutkimukseni edustaa laadullista, kvalitatiivista poikittaistutkimusta. Käytän tutkimusaineiston analyysimenetelminä sisällönanalyysia. Sisällönanalyysissä hajotan aineiston aluksi pelkistetyiksi ilmauksiksi, joista lähdän rakentamaan hierarkiaa kokoavan käsitteen muodostamiseksi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 140–142.) Tutkimushaastattelun analyysissä on mielestäni olennaista sen välittämän tiedon näkeminen kontekstuaalisina, tilannesidonnaisina kuvauksina haastatteluissa käsitellyistä aiheesta, kuten tässä kohdin lasten kiusaaminen laitoksissa. Tutkimusaineisto kuvaa tulkittavaa ilmiötä ja analyysin tarkoituksena on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus kiusaamisesta ilmiönä aineistossani (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110).

Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan sisällön erittelyllä tarkoitetaan dokumenttien analyysia, jossa kuvataan kvantitatiivisesti tekstin sisältöä. Kun taas sisällön analyysilla tarkoitetaan pyrkimystä kuvata aineiston sisältöä sanallisesti. Puhuttaessa sisällönanalyysistä, ei tarkoiteta aineiston kvantifioinnista osana sisällönanalyysia. Kvantifointi kuuluu sisällön erittelyn piiriin, mutta sitä voidaan käyttää sisällönanalyysin apuna. (emt., 119.) Tutkimustuloksissa on näkyvissä laskennallisia lukuja, jotka edustavat tutkimuksessani kvantifiointia, sisällön erittelyä. Olen tallentanut litteroidun aineiston kotikoneen kovalevylle ja muistitikulle sekä tulostanut itselleni paperiversion sisällönanalyysin tekemisen helpottamiseksi. Tutkimuksen valmistuttua litteroidun aineiston paperituloste ja digitaalinen versio tullaan hävittämään.

Litteroinnin jälkeen lähdin analysoimaan ja erittelemään tutkimusaineistoa, jota oli kertynyt 56 sivun verran sekä loin aineiston pohjalta eri teemoja että luokittelin saatua aineistoa asetettujen tutkimuskysymysten pohjalta. Tutkimushaastattelun sisällönanalyysissä on mielestäni olennaista sen välittämän tiedon näkeminen kontekstuaalisina, tilannesidonnaisina kuvauksina haastatteluissa käsitellyistä aiheista, kuten tässä kohdin lasten kiusaamiskokemukset lastenkodissa, koulussa ja vapaa-ajalla. Käytin haastatteluihin ja litterointiin yhteensä noin kolme viikkoa aikaa ja olin tällöin opintovapaalla päätyöstäni.

Haastattelun litterointiosuuden jälkeen olen kirjoittanut sisällönanalyysin avulla tutkimustuloksia ja aineiston näytteitä 23 sivun verran, missä hain vastauksia asettamiini tutkimuskysymyksiin. Litteroitua tekstiä läpi käydessä haastatteluista oli selvästi havaittavissa viisi kiusaamisen pääteemaa, joita käyn tarkemmin lävitse tulokset kohdassa. Tarkemman analyysin kautta löysin myös kuudennen teeman, joka liittyy lastenkotiympäristön mahdollistaman rakenteelliseen kiusaamiseen. Tutkimustulokset siis rakentuvat viiden pääteeman ja tämän kuudennen rakenteellisen kiusaamiseen liittyvän ja niiden alateemojen ympärille.

Nämä viisi kiusaamisen pääteema olivat Koulukiusaaminen, somekiusaaminen, fyysinen kiusaaminen, koettu piilokoisaaminen ja henkinen kiusaaminen. Koulukiusaamisen teeman alle sijoittuu myös haastatteluissa ilmi tulleet alakiusaamisen muodot, kuten erilaisuudesta kiusaaminen, joka liittyy lapsen tai nuoren ulkoiseen olemukseen tai vaatetukseen. Myös kateus ja haukkuminen tulivat haastatteluissa koulukiusaamisen yhteydessä esille.

Käytän tutkijana sosiaalisessa mediassa tapahtuvasta kiusaamisesta termiä somekiusaaminen, koska katson sen olevan nykykielenkäytössä yleistynyt ja ymmärrettävä sanamuoto. Myös kaikki haastateltavat, jotka olivat kokeneet sosiaalisessa mediassa kiusaamista, käyttivät sanaa somekiusaaminen. Tämä kiusaamisen vallitseva muoto näyttäytyi haastateltavien kertomuksien mukaan raakana ja melko käytettynä muotona esimerkiksi oppilaiden keskuudessa tuottaa jollekin henkilölle pahaa mieltä nimettömänä tai nimimerkin takana kirjoitettuna.

Fyysisen kiusaamisen alateemoiksi löytyivät analyysin kautta katsottuna tukistaminen, töniminen, potkiminen, kiinnipitäminen ja lyöminen. Näitä fyysisiä kiusaamisen muotoja oli havaittavissa, haastateltavien mukaan eniten koulumaailmassa, mutta välillä myös laitoksen sisällä eri nuorten välillä. Kun taas piilokiusaamisen alateemoiksi tutkimusaineistosta löytyivät ilmeily ja pahan puhuminen toisesta lapsesta tai nuoresta. Piilokiusaaminen linkittyi toisaalta myös henkiseen kiusaamiseen. Piilokiusaamista ja henkistä kiusaamiskokemusta oli

havaittavissa eniten tyttöjen keskuudessa. Henkisen kiusaamisen alateemaksi haastateltavien kertomuksesta oli havaittavissa ulkopuolelle jättämistä, toisen sanomisen vähättelemistä elein ja erilaisin ilmein, kuten silmien muljautteluilla.

3.4 Eettiset kysymykset ja tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuseettisiä kysymyksiä ilmentävät muun muassa se, miten toiset lapset suhtautuvat siihen, jos yksi osallistuu haastatteluun ja toinen ei. Syntykö lastenkodin sisällä jännitteitä tai uhka väkivallalle ja kostolle, missä pelätään toisen kertovan ns. arkaluonteista tietoa aikuiselle haastattelun yhteydessä. Haastattelussa käytettävä tila tulisi olla erillään yleisistä tiloista, mikä mahdollistaisi haastatteluun osallistumisen siten, etteivät muut lapset sitä näe, mikä haastatteluun osallistuva lapsi näin haluaa.

Tieteellisen tutkimuksen luotettavuus ja tulosten uskottavuus edellyttävät, että tutkimuksessa noudatetaan hyvää tieteellistä käytäntöä. Vastuu hyvän tieteellisen käytännön noudattamisesta kuuluu koko tiedeyhteisölle ja jokaiselle tutkijalle, kuten minulle tämän pro gradu -tutkimuksen osalta. Tutkijan asemassa keskeistä on luottamus. Tutkittavien on pysyttävä luottamaan siihen, että heidän anonymiteettinsa säilyy ja heille kerrotaan rehellisesti tutkimuksen tarkoituksesta ja mahdollisista vaikutuksista. Tutkijalla on luottamussuhde myös suureen yleisöön. Suomalaiset siis luottavat, että tutkijat suorittavat tutkimuksensa tarkoituksenmukaisin menetelmin ja saavat siten myös luotettavia tuloksia. Tutkijan pitäisi siis toimia tämän luottamuksen arvoisesti (KvaliMOTV 2006).

Katson, että minun tutkimuseettinen positioni kohdistuu osittain ammatilliseen kokoemuksen ja tutkimukselliseen esiymmärrykseen. Haluan kertoa taustastani, että olen ollut sosiaalityön käytännön kentällä yli yhdeksän vuotta, josta viimeiset viisi vuotta lastensuojelussa eri organisaatioissa. Minulla on aito kiinnostus tutkia laitospoikkeuksissa asuvien lasten ja nuorten kokemuksia kiusaamisesta tai kiusatuksi tulemisesta. Tutkimusta tehdessäni minun on hyvä tutkijana ja ihmisenä yrittää tunnistaa omat esioletukseni ja arvostukseni tutkittavaa asiaa kohtaan. Näitä on hyvä tuoda esille tutkimuksessa, koska niillä voi olla vaikutusta tutkimukseni tekemiseen ja siihen asennoitumiseen. Tutkija itse osallistuessaan haastateltavana ei ole mikään passiivinen, merkityksetön välikappale, vaan osa sosiaalista vuorovaikutusta (Eskola & Suoranta 2000, 94).

Eskola ja Suoranta (2000, 95) toteavat, että tutkimuksessa on noudatettava ihmisarvon kunnioittamisen periaatteita. Tietojen käsittelyssä on kaksi keskeistä käsitettä, jotka ovat luottamuksellisuus ja anonymiteetti. Myös tietoja julkistaessa tulee pitää huolta luottamuksellisuudesta ja anonymiteettisuojasta. Tutkittavien ja tutkijan välillä ei myöskään saa vallita sellaista riippuvuussuhdetta, joka voi olennaisesti vaikuttaa esimerkiksi tietojen antamisen vapaaehtoisuuteen.

Aineiston hankinnan tutkimusetiikkaan liittyy olennaisesti sekä perustuslain 16.3 §:ssä turvattu tieteen vapaus, että saman perustuslain 10 §, jonka mukaan *”jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu”*. Arja Kuula kirjassaan toteaa, että voidaan olettaa tieteellisen tutkimuksen tuottavan korkealaatuista ja täsmällistä tutkimustietoa olennaisista kysymyksistä. Kuitenkin samalla edellytetään, ettei tutkimuksen tekeminen loukkaa tutkittavien ihmisten yksityisyyden suojaa (Kuula, 2006, 15).

Tutkimukseni kohdistuu alaikäisiin lapsiin ja heidän kanssaan toimiminen on sellaisenaan mietittävä tarkoin, ettei aiheuttaisi omalla toiminnallaan lisää haasteita, koska kiusaaminen tutkimuksen aiheena on hyvin arkaluontoinen. Lapsia tulisi pyrkiä haastattelemaan siten, ettei heidän osallistumisensa haastatteluun esimerkiksi vapaaehtoisuuspohjalta olisi näkyvää toisille lastenkodissa asuville nuorille. Jotta osallistumisesta ei tulisi mahdollisesti lisää pohjaa kiusaamiselle. Tutkimukseeni osallistumisen tulee olla vapaaehtoista ja perustua riittävästi tietoon ja suostumuksen periaatteesta voidaan poiketa tutkittaessa julkistettuja julkisia tietoja sekä arkistoaineistoja. Ilman tutkittavien suostumusta tehtävää viranomaisen rekisteri- ja asiakirja-aineistojen tutkimista ohjataan lainsäädännöllä. (TENK 2012)

Tutkittava voi antaa suostumuksensa suullisesti tai kirjallisesti ja hänen käyttäytymisestään voi olla muutoin tulkittavissa hänen ilmaisseen suostuneensa tutkimukseen. Esimerkiksi kohteliaaseen haastattelupyyntöön myöntyminen taikka kyselyyn tai kirjoituspyyntöön vastaaminen osoittavat tutkittavan suostuneen tutkittavaksi. (TENK 2012) Lopuksi on hyvä vielä huomioda, että kun tutkimukseen sisältyy vuorovaikutusta tutkittavien kanssa (osallistuva havainnointi, kokeellinen tutkimus, haastattelut) tutkittaviin tulee suhtautua kohteliaasti ja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen. Tutkimuksessa käsiteltävän aiheiden arkaluonteisuuden, kuten kiusaaminen ja yksityisyyden rajat määrittelevät ensisijaisesti tutkittavat. Kun tutkittavat saadun informaation perusteella tietävät ennalta käsiteltävät aiheet, he ovat suostumuksellaan osoittaneet halunsa osallistua tutkimukseen tietoisina tutkimuksen aiheista ja toteutustavasta.

Minulla ei ollut ennen haastatteluja lasten ja nuorten tarkkaa ikää tiedossa, mutta lastenkohteissa on sijoitettuina 7-17 -vuotiaita lapsia. Tutkimuskysymyksen ensimmäisessä osiossa on yksi kysymys, jossa tiedustella haastateltavan ikää. Lasten ja nuorten omaohjaaja on käynyt minun pyynnöstäni lasten kanssa asiaa lävitse ja selvittänyt, mistä tutkimuksesta on kysymys ja osallistuminen perustuvat vapaaehtoisuuteen. Näillä perusteilla on tehty ensimmäinen seulonta osallistujista. Olen lähettänyt haastattelukysymykset etukäteen lapsille ja nuorille, jotta he voivat katsoa haastattelun sisällön. Tutkijana olen kertonut ennen haastattelua vielä sanallisesti, mistä on kysymys ja esitin suostumuslomakkeen haastateltaville, jonka he halutessaan allekirjoittivat. Haastateltavien oli aina mahdollisuus lopettaa haastattelu heti niin tahtoessaan. Tutkijana kunnioitin heidän päätöstään ja haastattelu lopetettiin kesken, jos lapsi tai nuori niin ilmaisi. Yksikään haastateltavista ei halunnut lopettaa kesken, mutta kolmelle haastateltavalle ei esitetty kaikkia kysymyksiä vaan vain tutkimukselle oleelliset. Tähän tutkijan päätökseen vaikuttivat yhden haastateltavan nuori ikä ja kahden haastateltavan yleisen vireystilan huomattava heikkeneminen haastattelun loppupuolella.

Kävin tutkimukseen liittyviä asioita lävitse ennen haastattelun aloittamista ja keskustelussa varmistuttiin, että lapsi osallistuu omasta vapaasta tahdostaan tutkimukseen. Tutkijalla oli kolmesta eri yksiköstä lapsia, jotka olivat ilmaisseet halunsa osallistua jo aiemmin tutkimukseen. Mistään yksiköstä ei ole halunnut osallistua kaikkia seitsemää lasta eli tästä on jo pääteltävissä, että lapsia ei ole pakotettu osallistumaan. Lapsi tai nuori sai vielä halutessaan peruuttaa osallistumisensa missä vaiheessa tahansa, vaikka kesken haastattelun.

Minulla ei ole ollut vanhempien yhteystietoja ja osoitteita käytettävissä, joten tutkimusinfo on lähetetty sähköisesti kolmelle tutkimukseen osallistuvalla yksikön johtajalle, jotka ovat jakanee tutkimustiedotteen ja vanhemman suostumuslomakkeen vanhemmille tiedoksi. Jyväskylän sijaishuolto on ilmaissut haluavansa kaikilta yli 15-vuotiailtakin myös huoltajien kirjallisen suostumuksen lapsen osallistumisesta tutkimukseen. Huoltajan allekirjoittama kirjallinen suostumus on lähetetty lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle, joka on tallentanut sen lapsen asiakirjoihin. Yksi haastateltavista oli jo täysi-ikäinen ja hänen huoltajiltaan ei tarvittu tämän vuoksi suostumusasiakirjaa. Sain allekirjoitetut suostumuslupa-asiakirjat itselleni jokaisesta yksiköstä ennen lasten ja nuorten haastattelun aloittamista.

Jälkikäsitteily tutkimuksessani tarkoittaa kiusaamiskokemusten kautta peilattuna lasten mahdollisia kiusaamiskokemuksia, jotka ovat käsitelty laitoksen sisällä ja lapsia ja nuoria on

autettu pääsemään eteenpäin ammattikasvattajien avulla. Toisaalta heille on voitu mahdollisesti jo tarjota terveydenhuollon apua kiusaamiskokemuksen selvittämiseksi. Tutkijana minun tuli varmistaa haastattelujen jälkeen, että tutkimukseen osallistuvilla lapsilla ja nuorilla oli haastattelujen jälkeen kaikki hyvin, eikä haastattelu olisi nostanut pintaan tai ajatuksiin ikäviä asioita pidemmäksi aikaa.

Mielenkiintoni kohdistui erityisesti kahteen asiaan eli oliko lapsilla kiusaamisesta kokemusta laitoksen sisällä ja jos oli, niin miten ne olivat hoidettu? Tutkimuksen toimeksiantajan, Pelastakaa Lapset ry:n kiinnostus kohdentuu juuri tähän kohtaan tutkimusta, kun tutkijana haluan laajentaa kiusaamiskokemukset myös koskemaan vapaa-aikaa ja koulussa vietettyä aikaa. Katson, että kaikki kiusaamiskokemukset saattavat traumatisoida niiden kokijaa ja ehkäisevä kasvatus sekä kokemusten laajamittainen käsitteleminen auttavat lapsen ja nuoren itsetunnon positiivisessa kehitymisessä, näin ollen saadaan mahdollisuus turvata kasvua ja kehitystä eteenpäin.

Olin varautunut siihen, että haastatteluissa voisi tulla mahdollisia uusia kiusaamiskokemuksia esille ja niistä täytyisi keskustella erittäin hienotunteisesti. Kerroin haastattelun alussa, että mikäli haastattelun aikana tulee ilmi arkaluontoisia asioita, niin tutkijana joudun olemaan laitoksen kasvatushenkilökuntaan yhteydessä tarpeellisen avun saattamiseksi lapselle. Tutkijana olen hyvin tietoinen, että haastateltava saattaa vastustaa tätä ja haastattelu voi päättyä tähän tilanteeseen, mutta lasten ja nuorten turvallisuus ja kasvun ja kehityksen kannalta heille tulee suoda tarvittavat tukikeinot tilanteen tai asian selvittämiseksi. Haastattelujen aikana ei tullut ilmi mitään uuta tietoa tai tapahtumaa, mihin minun tutkijana olisi pitänyt suoranaisesti puuttua.

Tutkijana päädyin pitkän eettisen pohdinnan lopputuloksena siihen johtopäätökseen, että en julkaisen aineistonäytteiden kohdalla lasten ikää, koska iästä on kuitenkin mahdollista tunnistaa tutkimukseen osallistuvat lapset ja nuoret. Haluan antaa haastateltaville mahdollisimman hyvän tunnistamattomuussuojan, koska tutkimusaineisto käsittelee arkaluontoista kiusaamiskokemusaihetta. Päädyin kuitenkin julkaisemaan sukupuolta koskevan tunnistetiedon, koska sillä on merkitystä tutkimustulosten kannalta katsottuna. Sukupuolesta tutkimusaineistossa oli havaittavissa selvästi käyttäytymisen ja koetun kokemuksen eroja. Haluan tutkijana saada esittää nämä selkeät sukupuoleen liittyvät erot tutkimustuloksissa.

Tuomen ja Sarajärven (2002) mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuuskeskustelussa nousevat esille kysymykset totuudesta ja objektiivisuudesta. Tietoteoreettisessa eli epistemologisessa ajattelussa on neljä erilaista totuusteoriaa, jotka ovat totuuden korrespondenssiteoria, totuuden koherenssi teoria, pragmaattinen totuusteoria ja konsensukseen perustuva totuusteoria. Nämä kaikki neljä totuusteoriaa liikkuvat eri alueilla. Tutkimukseni edustaa laadullista tutkimusta, joka katsotaan osaksi todenmukaiseksi konsensukseen perustuvaan totuusteoriaan, joka ei tule toimeen ilman totuuden koherenssiteoriaa. Koherenssiteorian mukaan väite on totta, jos se on yhtäpitävä tai johdonmukainen muiden jo todeksi todettujen väittämien kanssa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 158–159.)

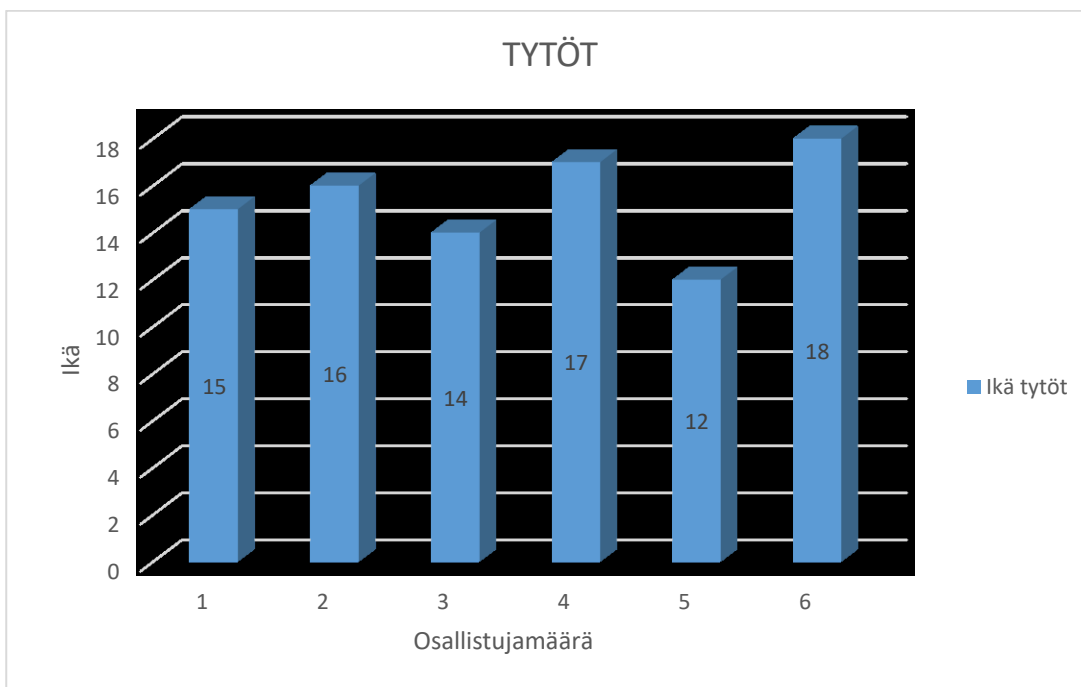
Tarkastelen tutkimuksessani objektiivisuuden haastetta nimen omana juuri laadullisessa tutkimuksessa, on totuuskytymyksen lisäksi hyvä erottaa toisistaan havaintojen luotettavuus ja niiden mahdollinen puolueettomuus. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 160.) Tässä kiusaamisen tutkimuksessa olen pyrkinyt olemaan tutkijana mahdollisimman neutraali ja en ole tuonut taustaani esille haastattelujen yhteydessä, jotta lapset ja nuoret eivät kokisi minun olevan puolueellinen heidän edustamiin aikuisiin nähden. Toisaalta kuitenkin, koska olen tutkijana tutkimusasetelman luoja ja analyysin kautta tulkitsija, minun oman kokemuksellisen kehkeyseni on mahdollista antaa positiivista näkökulmaa ja tietynlaista ymmärrystä tutkimuksen jatkokäsittelmistä varten.

Kiusaamistutkimuksen johtopäätösten pätevyyttä eli tämän tutkimuksen luotettavuutta olen arvioinut koko vallitsevan tutkimusprosessin ajan validiteetin avulla. Luotettavuutta on mahdollista arvioida kahden eri käsitteen avulla, jotka ovat reliabiliteetti ja validiteetti. Tutkimuksen luotettavuuden arviointivaiheen keskeisenä osa-alueena on toiminut aineiston hankinta. Tuomen ja Sarajärven (2002, 160) mukaan validiteetin analyysi on tehty näkyväksi ja tutkimuksessa on tutkittu sitä, mitä on luvattu, kun taas reliabiliteetti tarkoittaa tutkimustulosten toistettavuutta. Kiusaamiskokemustutkimukseni edustaa reliabiliteettia eli tutkimustulokset vastaavat selkeästi asetettuun tutkimustehtävään. Toistettavuus liittyy siihen, että analyysin eteneminen on kuvattu lukijalle mahdollisimman avoimesti. Tähän olen pyrkinyt tutkimuksen selkeällä kerronnalla ja väliotsikoinnilla sekä avoimella kirjoittamisen asenteella.

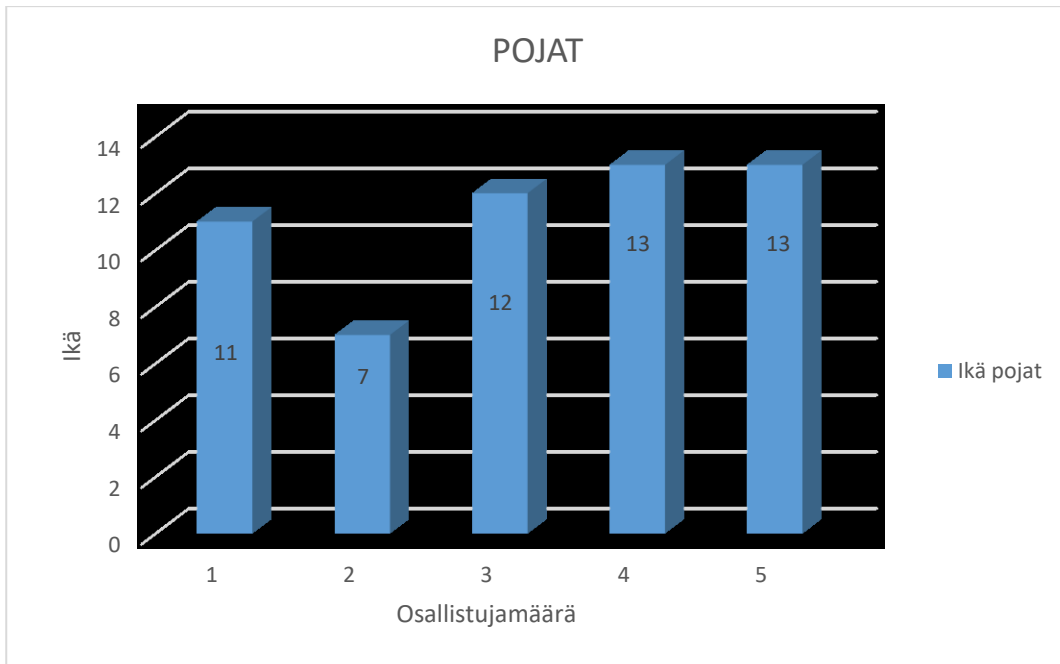
4 TULOKSET

4.1 Taustatekijät

Haastattelututkimukseen osallistui yhteensä 11 lasta ja nuorta, joista poikia oli viisi ja tyttöjä oli kuusi. Tyttöjen edustus vei voiton tässä kohden, mutta feminististä näkökulmaa en kuitenkaan sen enempää halua painottaa tutkimustuloksissa. Iältään kaikki haastateltavat 11 henkilöä olivat seitsemästä vuotiaasta aina 18-vuotiaaseen asti. Poikien keski-ikä oli 11.2 vuotta ja tyttöjen keski-ikä oli 15.3 vuotta. Olen luonut oheiset taulukot ikäjakauman havainnollistamisen helpottamiseksi.

Kuvio 2. Tyttöjen ikäjakauma.

Kuvio 3. Poikien ikäjakauma.

Muita taustatekijöitä, joita halusin tutkimuksessa tuoda esille, olivat haastateltavien perhesuhteet ja mahdolliset vapaa-ajan harrastukset ja koulun vuosiluokka sekä sijaishuollossa oloaika tasavuosina. Näillä taustatekijöillä halusin etsiä mahdollisia yhteyksiä kiusaamisen taustailmiöihin ja kartoittaa altistumista kiusaamiskokemuksiin. Yhden nuoren vanhemmat olivat hänen kertomansa mukaan yhdessä ja asuivat samassa taloudessa, kun taas yhdeksän haastateltavan vanhemmat olivat eronneet ja asuivat eri taloudessa. Poikkeuksena oli, että yhden haastateltavan vanhemmat eivät olleet enää elossa.

Tutkijana havaitsin myös tietynlaisen yhteneväisyyden vapaa-ajan harrastamiseen liittyen. Mitä korkeampi oli haastateltavan ikä, niin sitä vähemmän heillä oli enää vapaa-ajalla ylimääräistä esimerkiksi urheiluharrastusta. Nuoret kertoivat kyllä haluavansa viettää vapaa-aikaa enemmän ystäviensä seurassa. Samoin, jos lapsi tai nuori oli kokenut kiusaamista, niin tämän suoravaikutus oli, ettei harrastusta enää välttämättä haluttu jatkaa, koska pelättiin ikätovereiden arvostelua esimerkiksi omaan ulkonäköön liittyen. Myös kiusaaminen oli liittynyt jollain osin näissä kohden lapsen tai nuoren ulkoiseen olemukseen. Poikkeuksena oli tyttöjen osalta ratsastaminen, jota harrasti haastattelun aikana säännöllisesti kaksi nuorta. Ratsastus oli myös kahdella tytöllä osittainen terapiamuoto. Muita tyttöjen vapaa-ajan kiinnostuksen kohteita olivat elokuvien katselu ja piirtäminen sekä ystävien tapaaminen. Pojilla vapaa-aikaan liittyviä asioita olivat muun muassa tietokonepelaaminen, urheileminen

ja ystävien kanssa oleminen sijaishuoltopaikassa ja sen ulkopuolella. Kaksi poikaa kokivat sijaishuoltopaikan säännöt liian tiukoiksi etenkin tietokonepelaamisen suhteen.

Haastateltavien lasten ja nuorten sijaishuollossa oloaika vaihteli 10 vuodesta vajaaseen vuoteen. Finlexin lastensuojelulain luvun 9 ja 47 § mukaan *”huostaanotto on voimassa toistaiseksi. Kun 40 §:n mukaista huostassapidon ja sijaishuollon tarvetta ei enää ole, 13 §:n 2 ja 3 momentin mukaan määräytyvän viranhaltijan tulee tehdä päätös huostassapidon lopettamisesta lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmisteltua asian”* (Finlex LSL 47 §). Yksi nuorista oli ennättänyt jo täyttää 18-vuotta ja muuttaa omaan asuntoon, mutta hän kuitenkin oli halukas osallistumaan tutkimukseen. Lastensuojelulain 47 § mukaisesti hänen huostaanottonsa oli päättynyt täysi-ikäisyyden astuessa voimaan. Yhdellä haastateltavalla oli sijaishuollosta kotiutuminen haastatteluhetkestä katsottuna saman viikon perjantaina. Kyseinen nuori on asiasta kovin innoissaan, ja hänellä ei ollut myöskään omakohtaisia kokemuksia kiusaamisesta. Muilla yhdeksällä lapsella ja nuorella huostaanotto oli toistaiseksi voimassa ja heidän arkensa jatkui samassa sijaishuoltopaikassa haastattelun jälkeen. Haastateltavat lapset ja nuoret kertoivat, että korona-aika oli vaikuttanut heidän kotilomien sykliin alussa, mutta nyt haastattelun aikana kotilomat olivat jo normalisoituneet. Samoin eräs tyttö kertoi laiskistuneensa etäkoulun aikana ja säännöllinen liikunnan harrastaminenkin oli hänen osaltaan vähentynyt.

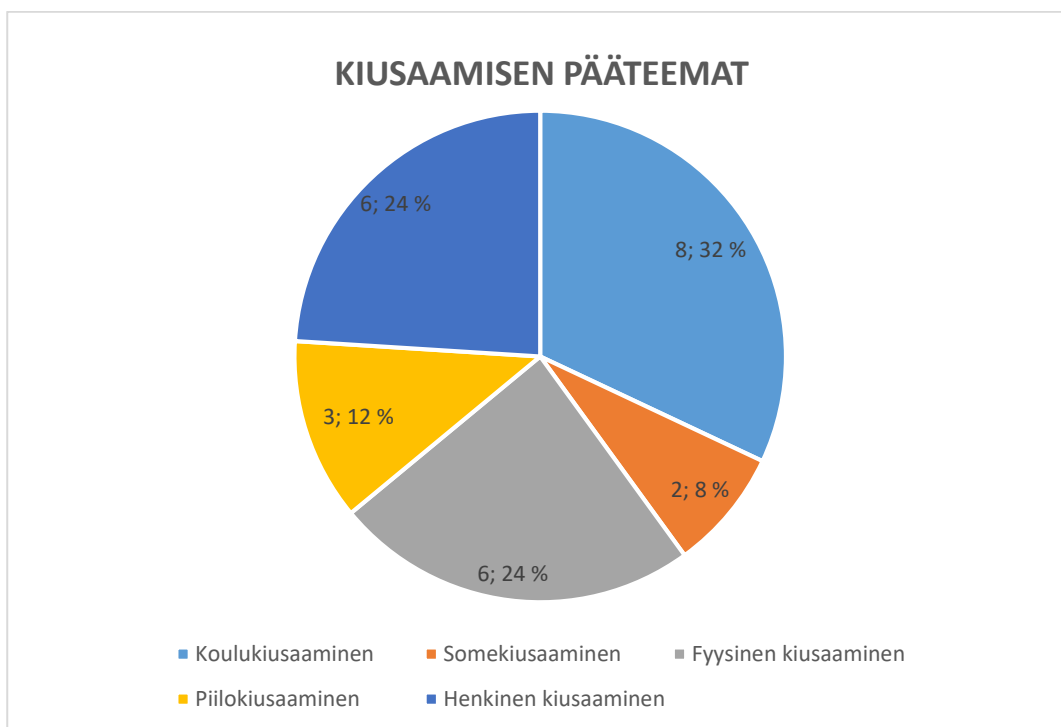
4.2 Kiusaaminen lasten arjessa

Tutkimusaineistosta sisällönanalyysiä apuna käyttäen oli selkeästi havaittavissa, että kaikkia nuoria ei ole kiusattu lastensuojelulaitoksessa. Neljällä nuorella ei ollut lainkaan kiusaamiskokemuksia, jotka olisivat tapahtuneet sijaishuoltopaikassa. Toisin sanoen 11 haastattelusta nuoresta seitsemän nuorta oli kokenut kiusaamista sijaishuoltopaikassa.

Analyysin kautta aineistosta löytyi viisi eri kiusaamisteemaa, jotka löytyivät sisällönanalyysia ja sisällön erittelyä hyväksikäyttäen. Nämä viisi teemaa olivat: koulukiusaaminen, somekiusaaminen, fyysinen kiusaaminen, piilokiusaaminen ja henkinen kiusaaminen. Oheinen kuvio auttaa havainnollistamaan eri teemojen määrällisyyden ja näyttää prosentuaalisen osuuden kunkin teeman osalta. Piirakkakuvion eli sektoridiagrammin avulla on helppo havainnollis-

taa, mikä suhteellinen osuus kullakin muuttujalla on suhteessa koko tutkimusaineistoon. Kuviolla esitetään yleensä vain yhden muuttujan halutut jakaumat. Visuaalisesti piirakkakuvio esittää saman, minkä prosenttitaulu esittää numeroin. (Vilka, 2007, 142.)

On kuitenkin hyvä huomata, että tilastollisesti tarkasteltuna 11 lapsen ja nuoren henkilöhaastattelu ei ole prosentuaalisesti täysin virheetön, koska se perustuu tilastollisesti katsottuna pieneen otantamäärään. ”*Tilastollinen merkitsevyys on keskeinen käsite, jolla pyritään kuvaamaan sitä, ettei saatu tulos olisi sattumaa. Sitä käytetään yleisesti testattaessa hypoteeseja*” (Tilastokeskus 2020). Tutkimuksessa pääteemojen osalta esitetyt prosenttiluvut ovat suuntaa antavia ja auttavat lukijaa ymmärtämään kunkin kiusaamismuodon määrällisyyden. Laadullisesta näkökulmasta katsottuna haastateltavien kokonaismäärä oli kuitenkin kattava ja vahvistaa saatuja tutkimustuloksia.

Kuvio 4. Kiusaamisen viisi pääteemaa.

Koulukiusaamisen kokemus löytyi kahdeksalta haastateltavalta lapselta ja nuorelta ja se oli kiusaamisteemoista suurin. Toiseksi suurimmat kiusaamisen pääteema olivat henkinen kiusaaminen ja fyysinen kiusaaminen. Henkistä kiusaamista oli kokenut kuusi lasta ja nuorta ja selvästi kaikki henkisestä kiusaamisesta haastattelussa maininneet olivat tyttöjä. Fyysistä

kiusaamista olivat kokeneet myös kuusi nuorta sekä selvästi poikien haastatteluista oli havaittavissa enemmän fyysisen kiusaamisen muotoa. Myös tytöt kertoivat kokemuksistaan fyysisestä kiusaamisesta, joka oli enemmän muodoltaan lyömistä ja tukistamista. Kolme haastateltavaa kertoi kokeneensa piilokiusaamista ja kaksi lasta ja nuorta olivat kokeneet sosiaalisen median kautta kiusaamista eli somekiusaamista. Monet haastateltavista olivat kokeneet tai nähneet useita kiusaamien muotoja koulussa tai vapaa-ajallaan.

Poikkeavana huomiona oli yksi kolmesta lastenkodeista, jossa ei ollut ainakaan näkyvää kiusaamista havaittavissa. Kaikki viisi haastatteluun osallistuneista nuorista kertoivat, etteivät olleet nähneet sijaishuoltoapaikassaan näkyvää fyysistä kiusaamista. Yksi haastateltavista kertoi, että oli kuullut toisen nuoren puhuvan huoneessa puhelimeen jotain pahaa toisesta lastenkodissa asuvasta nuoresta siten, että tämä nuori oli tunnistanut itsestään puhuttavan. Tähän toisesta pahan puhumiseen oli lastenkodin ohjaaja heti puuttunut, koska keskustelun kuullut nuori oli asiasta kertonut työvuorossa olevalle ohjaajalle. Samainen nuori kertoi haastattelussa, että ennen hänen lastenkotiin tuloaan oli kahdella vanhemmalla työllä ollut jotain keskinäistä kinaa, mutta ainakin toinen näistä oli jo poistunut lastenkodista ja tilanne oli siltä osin rauennut.

Poikkeuksetta kaikki haastateltavat lapset ja nuoret olivat samaa mieltä siitä, että kiusaaminen on väärin ja siihen tulee puuttua. Tutkimukseen osallistunut tyttö lausui haastattelussa seuraavasti:

”Mulla on aika vankka mielipide, että se on suoraan väärin”. Mä en tiedä pitääkö mun tätä selittää enempää? Jos mä näen, että jotain kiusataan, niin mä pyrin heti miettimään, millä keinoilla kiusaaminen saadaan loppumaan”.

Kyseinen nuori oli kaikista haastateltavista ensimmäinen ja jotenkin hänen läsnäolonsa ja kiinnostuneisuutensa tutkimuksen aihepiiriin jätti minuun tutkijana positiivisen vaikutuksen. Samainen nuori myös otti kantaa haastattelun lopulla kertoen tutkijalle, että tutkijalta puuttuisi hyvin oleellinen kysymys näistä kysymysten joukosta. Kysymys oli, että *”oletko itse koskaan kiusannut ketään?”*.

Tämä puuttuva kysymys lisättiin haastattelukysymysten runkoon ja se esitettiin jatkossa myös kaikille haastatteluun osallistuville. Kokemuksena vuoropuhelu näiden lasten ja nuorten kanssa oli varsin oivallinen ja opettavainen sekä ainutkertainen. Jokainen haastateltava antoi itsestään paljon likoon tutkimukseen osallistumisellaan ja se jo pelkästään mahdollisti tämän tutkimuksen loppuun saattamisen.

Kahdessa muussa lastenkodissa oli kiusaamiskäyttäytymistä havaittavissa lasten ja nuorten keskuudessa. Mikäli kiusaamista oli ilmentynyt sijaishuolto paikassa, niin kiusaamistilanteeseen oli monesti päädytty myös tietokonepelaamisen kautta tai oltiin ehkä kateellisia jonkun toisen nuoren omaisuudesta. Esimerkiksi haastateltavista nuorimmat kertoivat, että heitä oli monesti alussa kiusattu lastenkodissa. Kahden pojan ja yhden tytön kertomuksissa oli havaittavissa selkeästi yhdistävä tekijä: uutta lastenkotiin saapuvaa lasta alettiin aina poikkeuksetta kiusaamaan, koska tämä uuteen yhteisöön saapuva lapsi oli tietämätön lastenkodin sisäisiä käytännöistä ja hän toimitti nokkimisjärjestyksen alinta luokkaa. Toisin sanoen uusi tulokas ei nauttinut valtaa ja kunnioitusta vanhempiin asukkaisiin nähden. Kunnioitus ja ”kaverillisuus” tuli saavuttaa oman toiminnan kautta ja valitettavasti siihen liittyi kiusaamista ja sen kestämistä.

Eräs poika kertoi, että hän oli ruvennut itse kiusaamaan takaisin, koska koki sen ainoana vaihtoehtona, jotta selviäisi ”hengissä” itse kyseisessä lastenkotiyhteisössä. Tämä on todella surullinen havainto ja mikäli tähän käyttäytymismalliin ei päästä pureutumaan ajoissa aikuisen taholta, niin se asettaa uuden lapsen erittäin tukalaan olotilaan heti alussa. Se miten tämän tyyppinen kokemus vaikuttaa sijaishuoltoon kiinnittymiseen ja lapsen sijaishuollon kuntouttavaan ajatukseen, niin jatkan asian käsittelemistä kohdassa johtopäätökset. Sijaishuolto paikan tulisi olla turvallinen ja onnellinen ”koti” sinne saapuvalla lapselle ja nuorelle. Lapset ja nuoret ovat monesti joutuneet kokemaan ja näkemään elämässään sellaisia asioita, jotka ovat johtaneet huostaan ottoon ja sijoittamiseen sijaishuoltoon. Mahdollisesti jo aiemmin traumataustaisen lapsen ei pidä enää joutua taistelemaan paikastaan uudessa lastenkotiyhteisössä.

Näissä kahdessa toisessa tutkimukseen osallistuvassa lastenkodissa oli tutkimusaineiston sisällönanalyysin kautta havaittavissa fyysistä kiusaamista poikien kesken ja tytöillä oli enemmän henkistä- ja piilokiusaamista. Haastateltavista pisimpään sijaishuollossa olleella tytöllä oli myös fyysisen kiusaamisen kokemuksia. Tämä kokemus käsitti lähinnä tukistamisen ja lyömisen. Nämä fyysiset kiusaamiskokemukset olivat tapahtuneet kahden lapsen välillä. Hän kertoi, että oli itse lyönyt ohjaajaa ja toista lasta sekä myös toinen lapsi oli häntä lyönyt. Tämä fyysisuus oli tapahtunut kuitenkin hänen ollessaan vielä nuorempi, koska haastattelun hetkellä tilanne oli jo toinen ja enää fyysisyyttä ei ollut. Mutta samaisen nuoren kertoman mukaan, nuorten välillä on paljon erilaista naljailua, piilokiusaamista ja ulkopuolelle jättämistä.

Ohessa muutama esimerkki lasten ja nuorten ajatuksista, jotka ilmentävät heidän näkökulmaansa kiusaamiseen liittyen.

”Mun mielestä kiusaamista ei pitäisi olla, mutta totta kai sitä on kaikkialla selaista perusvittuilua, mutta sen sitten kyllä huomaa, kun se menee kiusaamiseksi”.

Lähtökohtaisesti lapset ja nuoret kertoivat haastatteluissa, että heidän sijaishuoltoapaikoissaan aikuiset, ohjaajat ottavat kiusaamisen vakavasti ja he puutuvat siihen, mikä asia tulee heidän tietoonsa.

”Täällä ei siedetä kiusaamista ollenkaan. Mennään kyllä heti väliin, jos esimerkiksi jotain hakataan”.

”En ole nähnyt täällä laitoksessa kiusaamista”.

Tutkimusaineistosta oli kuitenkin havaittavissa eriäviä mielipiteitä, liittyen osaksi ohjaajien käyttäytymiseen lasta ja nuorta kohtaan. Ohjaajien käyttäytyminen koettiin välillä epäoikeudenmukaisiksi lasta ja nuorta kohtaan ja samalla nuoret eivät aina uskaltaneet kertoa kaikkea tietoaan, peläten mahdollista rangaistusta. Tutkijan näkökulmasta katsottuna tämä on selkeä lastenkodissa oleva haaste, johon tulisi puuttua. Aikuinen edustaa kuitenkin auktoriteettia näille sijaishuollossa oleville nuorelle ja tässä kohden kulminoituukin vallan käytön eri elementtien oikeanlaisen käytön hallitseminen.

Haastattelussa esitettiin haastateltaville kysymyksiä, jotka käsittelivät muun muassa ohjaajien toimintamalleja ja rangaistuksia. Samainen tyttö kertoi, että:

” Tulen laitoksen ohjaajien kanssa toimeen. Olen sellainen ihminen, että haluan pitää omat ajatukseni itselläni, tullen kyllä niiden kanssa toimeen. En luota ohjaajiin”.

Tutkimusaineistosta oli selvästi havaittavissa myös, että osa nuorista ei halunnut kertoa aina kaikista asioista lastenkodin aikuisille, koska he eivät luottaneet aikuisiin täydellisesti.

”Laitoksen aikuiset kertovat useasti aina toiselle aikuiselle ja siitän en pidä. Haluan, että asiat jäävät meidän kahden välisiksi”.

”En ole pelännyt niinkään rangaistusta, kun olen jättänyt asioista kertomatta”.

Nuori ei oikein ollut ollut ohjaajan toimintaan tyytyväinen, koska ohjaaja oli laittanut viestiä opettajalle ja opettaja oli käsitellyt kiusaamisasian koulussa. Nuori oli kommentoinut seuraavasti:

”Välillä omaohjaaja tekee omia johtopäätöksiä asioista ja se ärsyttää mua, mutta kyllä me toimeen tullaan”.

Tutkimuksen toiseen jälkikäsittelemistä kokevaan kysymykseen, on löydettävissä hyvin vastauksia haastattelun tuottamasta aineistosta. Lasten ja nuorten mielestä sijaishuoltopaikkojen aikuiset tarttuivat mahdollisiin kiusaamistilanteisiin ja kiusaaja sai rangaistuksen. Myös kiusaamisen kohteeksi joutunutta lasta tai nuorta autettiin.

”Kiusaamista on käsitelty täällä laitoksessa. Olen itse puhunut asioista ohjaajan kanssa. Kerran olen joutunut puhumaan itseäni koskevasta asiasta täällä, joka liittyi kouluun. Aikuiset halusivat tietää, mitä oli koulussa tapahtunut ja asia käytiin yhdessä lävitse”.

Lopuksi haluan tutkijana vielä nostaa esille tutkimustuloksissa kiusaamisen vaikutukset lasten ja nuorten arkielämässä. Vaikka tutkimuskysymykset eivät vaadi tähän kysymykseen vastaamista, mutta katson asian oleva vähintäänkin epäsuorasti liitoksissa kiusaamisen jälkikäsitteilyyn. Tutkimusaineista oli selvästi havaittavissa, että kiusaamiskokemus vaikuttaa lapsen ja nuoren arjen hallintaan sekä voi mahdollisesti aiheuttaa masennusta ja syrjäytymistä koulu- ja vapaa-ajan eri yhteisöistä.

Tutkimukseen osallistunut tyttö kertoi haastattelussa, että kiusaaminen on vaikuttanut hänen moneen elämän eri osa-alueensa. Koska kiusaaminen on liittynyt osittain hänen fyysiseen, ulkonäöllisiin asioihin, niin hän on joutunut lopettamaan oman harrastuksensa ja samoin ystäväpiiri on kaventunut ja vaihtunut osittain kokonaan. Kiusaamisen kokemuksella on selvästi suora vaikutus koettuun elämän laatuun ja vallitsevaan mielialaan.

”En oikein tiedä, miten se olisi vaikuttanut mun elämään. Harrastin ennen urheilua aktiivisesti, mutta nyt en enää”.

”Ala-asteella mulla oli paljon kavereita, mutta nyt on vaan kolme eli kiusaaminen on vaikuttanut mun ystävyys-suhteisiin”.

”On ne kiusaamiset vaikuttanut ajatuksiini, koska mun ulkonäköä on haukuttu. Se pahanpuhuminen on liittynyt enemmän ulkonäköön kuin esimerkiksi luonteeseen”.

”Kiusaaminen on vaikuttanut mun tekemisiin ja mielialaan”.

Tutkimusaineistosta oli analyysin avulla havaittavissa, että kiusaamisen kokeminen on vaikuttanut lapsen ja nuoren arkielämään kahdella eri tavalla, riippuen nuoren omien voimavarojen olemassaolosta ja niiden käyttämisen hyödyntämisestä sekä saatavilla olevasta tuen nopeudesta. Nuori on voinut saada kiusaamiskokemuksestaan voimaa ja sen avulla hän on kyennyt kehittämään omaa ajattelu- ja toimintamalliaan positiivisempaan suuntaan.

”Kiusaamiskokemukset eivät ole vaikuttaneet arkielämään, mutta toisaalta ne ovat vahvistaneet nykyistä minäkuvaani ja en olisi näin itsevarma, kuin mitä nyt on”.

”Kiusaamiskokemukset eivät ole vaikuttaneet mun arkeen millään tavalla”

Toisaalta kaikki tutkimukseen osallistuneet lapset ja nuoret eivät ole onnistuneet kääntämään kiusaamiskokemustaan omaksi henkilökohtaiseksi vahvuudeksi, vaan kiusaaminen on aiheuttanut heille muun muassa masentuneisuutta, yksinäisyyttä, itsetunnon alenemista ja muita mahdollisia psykosomaattisia oireita. Tutkimuskysymyksissä osio e:ssä oli kohta, jossa kysyin, oliko nuorella mahdollisesti olemassa jo hoitokontaktia tai onko hän joutunut hakeutuman kiusaamisen vuoksi terveydenhuollon puolelle saamaan apua itselleen.

”Kyllä se kiusaaminen on vaikuttanut mun arkeen. No negatiivisesti tottakai ja niin kun ööh just ajattelee sillain, että mä olen kaikkeen syyllinen ja sit niin kun ei jaksa enää tehdä mitään, vaan miettii sitä kiusaamista”.

”Kiusaamisen takia olen aikoinaan ollut paljon levottomampi. Mulla on myös aina ollut vaikea saada kavereita”.

Kolme nuorta kertoi haastattelussa olevansa keskustellut kiusaamiseen liittyvistä asioista oman jo olemassa olevan hoitokontaktin. Loput kahdeksan nuorta eivät kokeneet tarvitsevänsä ammatillista hoidollista tukea itselleen. Kuitenkin tarkemman analyysin avulla he olivat keskustelleet jollain tapaa jonkun aikuisen kanssa kiusaamisesta ja siihen liittyvistä kysymyksistä.

4.2.1 Koulukiusaaminen

Koulukiusaaminen oli suurin viidestä kiusaamisen pääteemoista ja kouluun liittyviä kiusaamiskokemuksia oli yhteensä kahdeksalla lapsella ja nuorella. Tämä tutkimustulos ei sinänsä

yllättänyt, koska koulussa vietetään eniten aikaa ja lapset ja nuoret opettelevat koulussa sosiaalisen käyttäytymisen erilaisia taitoja. Koulumaailmassa kuitenkin oppilaiden mahdollinen erilaisuus ja mahdolliset neurologiset haasteet, kuten esimerkiksi adhd, add, asperger tai autismikirjoon liittyvät diagnoosit, voivat altistaa lapsen ja nuoren koulukiusaamiselle. Tämä perustuu koulumaailmassa muun muassa oppilaiden yhtenäiseen joukkoon kuulumisen tarpeellisuudella ja erilaisuuden ymmärtämättömyydellä. Tutkimusaineista oli havaittavissa, että monesti oppilaat pelkäsivät joutuvansa itse kiusaamisen kohteeksi, joten sen vuoksi he halusivat kuulua kaveriporukkaan, välttyen ikäviltä asioilta. Tämän ystäväporukkaan kuulumisen taustailmiönä oli selvästi huomattavissa lapsen tai nuoren puutteellinen minäkuva ja itsetunnon kehittymättömyys. Toisin sanoen ollaan vielä osittain epävarmoja itsestään ja sen vuoksi kuljetaan ryhmän mukana turvallisesti ajattelematta sen enempää seuraamuksia.

Lapset ja nuoret kertoivat, että olisivat kyllä maininneet koulukiusaamisesta aikuiselle, jos vain kohtaavat tai näkevät, mutta samalla osa pohti, että mitä vaikutuksia aikuisen väliin tulemisella tulisi olemaan jatkossa kiusaamisen kehittymiselle. Paras toivomus oli kuitenkin, että kiusaaminen saataisiin loppumaan.

”Mulla on sellainen fiilis, että pahimmassa tapauksessa aikuisen väliintulo voi pahentaa sitä kiusaamista nuorten kohdalla, joten en aina kyllä ole ensimmäisenä kertomassa aikuiselle”.

”Jos mulle kerrotaan, että häntä on kiusattu, niin haluan kuulla mahdollisimman paljon asiasta ja sitten menen kertomaan aikuiselle. Mielellään sanon myös kiusaajalle peri valittua sanaa. Ketään ei saa tuomita”.

Koulussa tapahtuvasta kiusaamisesta kertominen sijaishuoltopaikan aikuiselle ei ole nuorille itsestään selvää. Tämän tuli tutkimusaineistosta selvästi esille, koska nuori pelkää monesti aikuisen reaktioita. Eräs poika oli tehnyt vääriä asioita koulussa, ja opettaja oli siitä hänelle suuttunut sekä nostanut hänet ylös pulpetista. Sama poika oli kertonut opettajalle ”inhottavasta” lastenkodin ohjaajasta ja tämän seurauksena opettaja oli soittanut tälle lastenkodin ohjaajalle. Kun nuori palasi koulusta lastenkotiin, niin oli kyseinen ohjaaja suuttunut nuorelle siitä, kun nuori oli kertonut ohjaajan epäoikeudenmukaisesta käytöksestä opettajalle koulussa. Nuori oli saanut saman päivän aikana kaksi negatiivista ja epäoikeudenmukaista kokemusta aikuisen käyttäytymisestä. Lopputuloksena oli, ettei nuori ollut halukas enää tulevaisuudessa kertomaan asioistaan aikuisille.

Tutkimusaineistosta oli selvästi eriteltävissä erilaisia koulukiusaamismuotoja, jotka olivat haukkuminen, töniminen, ulkopuolelle jättäminen, erilaisuudesta kiusaaminen ja kateus. Myös henkisen kiusaamien ominaisuudet ja piilokiusaaminen liittyivät koulumaailmassa tapahtuvaan kiusaamiseen. Haukkumista esiintyy tutkimusaineiston mukaan tyttöillä ja pojilla. Pojilla on kuitenkin enemmän fyysistä kiusaamista myös koulussa ja tyttöjen kokema kiusaaminen painottui enemmän piilokiusaamiseksi, henkiseksi kiusaamiseksi ja syrjimiseksi.

”Koulukiusaaminen on enemmän henkistä kiusaamista ja syrjimistä, jota tapahtuu tyttöjen keskuudessa. Tytöt ovat kierompia ja pojat vetävät suoraan turpiin”.

Koulukiusaaminen voi olla myös näkymätöntä eli nuoret ketoivat haastattelussa syrjimisestä, jonka osa halusi rinnastaa myös henkiseen kiusaamiseen. Toisaalta tietynlainen kuten pois meneminen suojasi omaa tuttua ja turvallista kaveriporukkaa.

”Olen mä kiusannut toista tyttöä kolmosella tai nelosella. Me ei haluttu ottaa yhtä tyttöä mukaan kaveriporukkaan, koska aina kun se tuli mukaan, niin se hajotti koko porukan ja me oltiin kaikki riidoissa toistemme kanssa. Kun se yritti tulla mukaan, niin me vaan lähdettiin pois”.

Syrjimiseen puuttuminen oli lasten ja nuorten mukaan hankalampi puuttua, koska ei tiennyt taustavaikuttajista ja oliko oppilas esimerkiksi omasta halustaan siinä kohden poissa muiden seurasta.

”Kyllähän kiusaamista ja syrjimistä näkee koko ajan, mutta samalla kun ei voi tietää onko oppilas halunnut jäädä ulkopuolelle vaiko onko hänet sinne jätetty”.

Koulussa tapahtuva kiusaaminen näyttäisi olevan tutkimusaineiston pohjalta katsottuna kovin yleistä ja 11 nuoresta kahdeksan oli joutunut kokemaan ja näkemään koulukiusaamista omakohtaisesti. Aineistosta ei suoranaisesti selviä, onko koulukiusaamisen kokemuksella vaikutusta esimerkiksi lapsen ja nuoren koulumenestymiseen ja sen myötä jatkokoulutukseen hakeutumiseen. Samoin mielenkiintoista olisi selvittää ylipäätänsä kiusaamisen vaikutuksia lapsen ja nuoren mielenterveyteen ja sosiaalisiin suhteisiin sekä työelämään sijoittumiseen myöhemmällä aikuisiällä. Toisin sanoen kiteytettynä, aiheuttaako kiusaamisen kokeminen pitkällä aikavälillä syrjäytymisen uhkaa. Pohdin näitä kysymyksiä lisää tämän tutkimuksen uuden avaukset kohdassa.

4.2.2 Fyysinen kiusaaminen

Fyysinen kiusaaminen edustaa tutkimuksessa toiseksi suurinta ryhmää kiusaamisen pääteemoista, kun suurin oli koulukiusaaminen. Fyysisen kiusaamisen ilmentyminen oli selvästi yleisempää poikien keskuudessa, mutta myös muutama tyttö kertoi tutkimushaastattelussa kokeneensa fyysistä kiusaamista. Fyysinen kiusaaminen näkyi pojilla lähinnä tönimisenä, potkimisena, lyömisenä, kiinnipitämisena ja kahden pojan välisinä nyrkkitappeluina. Tyttöillä taas fyysinen kiusaaminen oli ollut enemmän tukistamista ja lyömistä sekä läpsimistä kahden tytön välillä.

Fyysisen kiusaamisen alalajeiksi voidaankin nimetä tutkimusaineiston pohjalta lyöminen, töniminen, potkiminen, toisesta henkilöstä kiinnipitäminen ja tukistaminen. Kaksi nuorta käyttivät haastatteluissa ilmaisua, että: *”pojat vaan vetävät toisiaan enemmän turpaan ja sitten se riitatilanne on ohitse”*. Tytöt taas tutkimusaineiston pohjalta katsottuna toimivat täysin erilaisella tavalla. Tyttöjen keskinäinen kiusaaminen painottui enemmän henkiseen kiusaamismuodolle ja porukasta ulos sulkemiselle. Tyttöjen kiusaaminen onkin astetta jalostuneempaa ja samalla myös enemmän satuttavampaa vastapuolelle, aiheuttaen pidemmällä aikavälillä kiusatulle mahdollisia henkisiä ongelmia. Tutkijan näkökulmasta katsottuna on valitettavaa, etteivät kiusaajat osaa miettiä heidän toimintansa seuraamuksia.

Fyysistä kiusaamista oli havaittavissa erilaisissa tilanteissa lastenkodin sisällä, kuten pelamisen yhteydessä, silloin kun toinen pelaaja oli voitolla tai ensiksi tuli suullista sanomista ja lopuksi tilanne äityi fyysiseksi nahisteluksi. Tutkimukseen osallistunut haastattelun nuorin poika kertoi, että hän oli joutunut kokemaan toisten lasten taholta paljon fyysistä väkivaltaa. Tämä fyysinen väkivalta oli tapahtunut lastenkodissa erilaisissa tilanteissa. Samainen poika kertoi, että hän joutui aina kiusatuksi nuoren ikänsä vuoksi ja alussa, kun hän oli muuttanut lastenkotiin, kiusaamista oli ollut enemmän. Nyt kiusaaminen oli hieman laantunut, mutta edelleen sitä kyllä oli pojan mielestä olemassa. Poika kertoi, että on aina yrittänyt puolustaa itseään tai yrittää mennä sanomaan aikuiselle, mutta se ei oikein onnistu, kun jää usein muiden isompien lasten jalkoihin. Poika kertoi kokeneensa lastenkodissa haukkumista, lyömistä, potkimista, tönimistä ja kiinnipitämistä toisten lasten osalta. Samaisella pojalla oli ajatus, että toiset lapset eivät välitä, vaikka lastenkodissa *”harrastetaan kiusaamista”*.

”Kyllä ne on vähän haukkuneet mua pikkupenikaksi ja pikkupaskaksi”

”Kerran mua potkaistiin silleen, että mulla meni ilmat ja mun selkä, jalat ja kädet osuivat suoraan tiiliseinään”

”Kun mulla ensimmäisen kerran tärähti pää täällä, niin mua heitettiin jakkaralla päähän. Mä en ehtinyt väistään ja se osui. Se ei ole leikkiä, vaan ne alkaa kiusaamaan mua tahallaan”.

Fyysistä kiusaamista kokeneet lapset kertoivat myös kiusanneensa toisia lapsia. *”Mä kiusaan myös muita lapsia, jos mua ärsytetään tai joku rikkoo mun tavarain”.* Tutkimukseen osallistunut poika kertoi, että *”kyllä täällä lastenkodissa näkyy edelleen kiusaamista lasten välillä”.* Samaista poikaa on haukuttu ja kerran lyöty. Pojan kertoman mukaan lastenkodissa kiusaaminen ilmenee esimerkiksi toisen lapsen vaatteiden haukkumisella, yleensä vain haukutaan toista lasta, käytetään väkivaltaa ja heitetään toinen lapsi maahan. Kiusaamista tapahtuu monesti silloin, kun ohjaaja ei ole näkemässä. Samainen poika kertoi, että hänen näkemyksensä mukaan ohjaajat eivät puutu aina kiusaamiseen ja se puuttumattomuus ei ole oikein.

”Mulla on epäreilukokemuskiusaamisesta, kun mua ei aikoinaan autettu. Se kiusaaminen ei paljoa mua enää mietitytä”.

” Mä ajattelen, että mulla on oikeus sitten lyödä ohjaajaa, koska ne eivät puutu kiusaamiseen, se oli iso miinus”.

Kun lapset ja nuoret kertoivat kokeneensa fyysistä kiusaamista, niin samassa yhteydessä he kertoivat, etteivät he olleet aina uskaltaneet kertoa kokemastaan tai näkemästään aikuiselle, koska pelkäsivät mahdollista rangaistusta. Samoin ei uskallettu puuttua toisen lapsen kiusaamiseen, koska pelättiin joutuvan itse kiusaamisen kohteeksi.

”Mä olen joskus jättänyt kertomatta aikuiselle, koska olen pelännyt saavani jonkun rangaistuksen. Täällä on paljon rangaistuksia. Täällä ei ole mitään hyvää”.

”Mä en puutu muiden kiusaamiseen, koska mä pelkään muiden lasten reaktioita, jos ne alkaa kiusata mua”.

Tutkimusaineiston mukaan fyysinen toisen lapsen kiusaaminen saattoi alkaa monesti pelkästä sanallisesta ärsyttämisestä. Toinen fyysisen kiusaamisen laukaiseva tekijä oli se, että lapsi tai nuori oli toisen kanssa jostain asiasta eri mieltä. Tilanne eteni nuorten kuvauksen mukaisesti aluksi sanallisella haukkumisella ja lopuksi tönimisellä ja mahdollisella lyömisellä. Nuoret kertoivat, että näissä fyysisen tilanteiden selvittelyissä myös ohjaajiin olisi kohdistunut nuorten osalta fyysistä väkivaltaa lähinnä tönimisen, lyömisen tai potkimisen osalta. Samoin nuoret raportoivat leikillään kiusaamisesta, mutta leikillään oikean kiusaamisen ja

todellisen oikean kiusaamisen rajan kyllä erottaisi nuorten mielestä selvästi. Toisaalta tämä kiusaamisen muoto on vaarassa muuttua äkkiä todelliseksi, koska kiusatun tausta ja sen hetkinen kokemusmaailma ei ole välttämättä kiusaajan tiedossa.

4.2.3 Henkinen kiusaaminen

Henkinen kiusaaminen rinnastetaan useasti nuorten mielestä piilokiusaamiseen ja henkistä kiusaamista oli kokenut yhteensä kuusi tutkimukseen osallistunutta lasta ja nuorta. Nämä kaksi kiusaamisenlajia kulkevat tyttöjen kiusaamiskokemuksissa rinnakkain. Henkisen kiusaamisen alalajeiksi oli tutkimusaineistosta sisällönanalyysin avulla havaittavissa seuraavia henkisen kiusaamien muotoja, kuten toisen esimerkiksi koulussa oppilaan ulkopuolelle jättäminen ja toisen sanomisen vähätteleminen ilmein ja elein. Nuoret antoivat ymmärtää sekä sanallisesti että katseella, ettei kyseinen oppilas ollut tervetullut samaan ryhmään muiden kanssa.

Haastateltavat nuoret mainitsivat, että pahin henkisen kiusaamisen muoto on ilmeettömästi ja eleettömästi toisen nuoren jättäminen joukosta ulkopuolelle eli toisen nuoren syrjäyttäminen kylmästi kaveri piirin ulkopuolelle.

”Mulle käännettiin kylmästi vain selkä ja käveltiin pois”

” Me ei haluttu sitä toista tyttöä meidän ryhmään, koska se aiheutti ongelmia puhumalla pahaa muista”.

Tutkimusaineistosta ei ole selkeästi selvitettävissä syrjäyttämisen taustatekijöitä tai taustasyitä, jotka olisivat mahdollisesti johtaneet tämän tyyppiseen käyttäytymiseen. Tutkijana minulla heräsi tietysti luonnollinen uteliaisuus näitä syrjäyttämiseen johtavia taustalla olevia tekijöitä kohtaan.

Syrjäyttämisen kiusaamisen muoto oli erityisesti käytössä kouluyhteisöissä, missä kaveripiirit elivät tilanteiden mukaan. Syrjäyttämisen uhan alle saattoi joutua esimerkiksi erilaisen pukeutumisen vuoksi tai erilaisten mielipiteiden vuoksi. Pähkinän kuoressa ajateltuna, jos lapsi tai nuori haluaa tai erottuu jostain syystä muusta yhteisön ryhmästä, hänet on helppo leimata ja syrjäyttää isomman joukon voimalla. Tämän tyyppinen joukkokäyttäytyminen ilmeni hyvin myös tutkimusaineistosta lasten ja nuorten kertomuksista.

”Mua kiusattiin täällä lastenkodissa aluksi paljon, koska olin uusi. Mutta ei kiusata enää”

He kuvasivat hyvin, miten uuden lapsen tuleminen aiheuttaa heti kiusaamisreaktion vanhemmissa lastenkodissa asuissa nuorissa. Poikkeuksetta lähes jokainen etenkin poika kertoi kokeneensa uutena itseensä kohdistuvasta kiusaamisesta.

4.2.4 Piilokiusaaminen

Tutkimuksen haastatelluista nuorista kolme olivat kokeneet ja nähneet piilokiusaamista omassa elämässään. Poikkeuksetta nämä nuoret olivat tyttöjä, jotka kertoivat piilokiusaamisen olemassaolosta. Piilokiusaamista pidettiin ikävänä kiusaamismuotona ja se osittain rinnastettiin henkiseen kiusaamiseen. Piilokiusaamisen alalajeiksi aineistosta oli havaittavissa erilainen ilmeily, silmien muljautteleminen ja toisesta lapsesta tai nuoresta pahan puhuminen suoraan edessä päin tai selän takana.

Piilokiusaamisesta oli kysymys, kun esimerkiksi vain:

”Kiusaaja ja kiusattu ymmärtävät tilanteen. Muut ympärillä olevat ovat ihmeissään, että mitä täällä juuri nyt tapahtuu”.

Näin kuvaili tutkimukseen osallistunut tyttö piilokiusaamista. Samaisen tytön kertoman mukaan piilokiusaaminen heidän lastenkodissaan oli poistunut ja sitä ei enää olisi. Tämä kertoo myös hyvin kyseisen lastenkodin onnistuneesta työskentelystä ja nuorten luottamuksesta aikuisten toimintaan.

Samassa lastenkodissa asuva tyttö kertoi, että toisen nuoren tai ohjaajan haukkuminen oli hyvin tavallista ja arkipäiväistä käyttäytymistä nuorilla. Ohjaajia haukuttiin muun muassa ulkonäköön ja fyysiseen erilaisuuteen liittyen. Ohjaajien kiusaaminen oli välillä myös piilokiusaamista, omalla käyttäytymisellä tai katseella näytettäviä eleitä tai ilmeitä.

” Mä olen kuullut ja nähnyt, miten rumasti jotkut nuoret puhuvat ohjaajalle. Haukkuvat heidän ulkonäköään ja haistattelevat niille”.

Tutkimusaineistosta oli selkeästi analyysin avulla löydettävissä, että piilokiusaamisesta oli myös silloin kysymys, kun toiset nuoret levittelivät ikäviä valheita toisesta nuoresta esimerkiksi kouluyhteisössä.

”Mun selän takana on puhuttu musta pahaa ja se ei ole koskaan kivaa”.

Nuoret kuvasivat, että monesti tämän tyyppisen käyttäytymisen taustalla oli kateus tai jokin erimielisyys liittyen esimerkiksi seurustelusuhteisiin. Piilokiusaaminen koettiin vaikeana ja inhottavana tapana kiusata toista lasta ja nuorta.

4.2.5 Somekiusaaminen

Sosiaalisessa mediassa tapahtuva kiusaaminen on nykyaikainen suuri haaste ja tämänkin tutkimuksen aineistosta kahdella haastateltavalla oli kokemusta somekiusaamisesta. Nuorten kertoman mukaan sosiaalisessa mediassa on helppo kiusata toista, koska ei tarvitse sitä sanoa päin kasvoja. Kynnys toisen nuoren kiusaamiseen sosiaalisessa mediassa on yhden nuoren pohdinnan mukaan matalampi ja se tapahtuu helposti nappia painamalla. Samainen nuori kertoi, ettei häntä ole koskaan haukuttu kasvotusten, vaan kiusaaminen tapahtui juuri nimenomaan ”somessa”. Nuoren kertoman mukaan somekiusaamisen aikana oli tullut hänelle pahojakin kommentteja, kuten ”*tapa itses*”.

Lopputulena oli, että kyseinen nuori lopetti sosiaalisen median käyttämisen ja esti aluksi kiusaajia, jotta ei olisi tarvinnut nähdä heidän ilkeitä kirjoituksiaan. Nuori kertoi, että somekiusaaminen oli tuottanut hänelle pahaa oloa ja sen myötä mielenterveydellisiä haasteita.

”Kiusaamisesta on tullut mulle pahaa oloa. Mä en aina osaa pyytää apua aikuiselta, kun mun on vaikea puhua omista asioista ulospäin”.

Nuoren kertoman mukaan olisi hyvä, jos muille nuorille painotettaisiin, etteivät he lähde mukaan somekiusaamiseen. Kiusaamattomuudesta tulisi tehdä sosiaalisesti hieno ja tavoiteltava asia, jotta kiusaaminen ylipäättänsä voisi vähentyä. Kiusaamista pidetään hieman ole mattomana asiana nuorten keskuudessa ja siihen monesti jopa turrutaan. Somekiusaaja voi pelätä muiden, esimerkiksi koulusomeryhmäläisten oppilaiden halveksuntaa ja ei uskalla sen vuoksi lopettaa kiusaamista. Samoin kiusaamisella voi savuttaa itselleen koskemattomuusstatuksen, jonka varjolla pääsee itse kiusaamisen pelosta ainakin hetkellisesti pois.

”Mä estin ne mun pahimmat somekiusaajat, mutta sitten niiden kaverit alkoivat kiusata”

”Se niiden kommentointi oli ahdistavaa luettavaa. Enää mä en käytä sosiaalisediaa.”

Tutkimukseen osallistunut nuori kuvasi, että aluksi hänellä oli paljon sosiaalisessa mediassa ”tykkääjiä” ja kaikki sujui hyvin, mutta hetkessä asiat muuttuivat ja nuorta ruvettiin kiusaamaan sekä arvostelemaan sosiaalisessa mediassa. Kiusaaminen tapahtui nuoren kertoman mukaan anonyymisti tai ihan kiusaajan omalla tunnistettavalla nimellä tai nimimerkillä. Samainen nuori kertoi, ettei olisi kertonut itseensä koskevasta vapaa-ajalla tapahtuneesta somekiusaamisesta aikuisille.

4.2.6 Rakenteellinen kiusaaminen yhteisössä

Tutkimusaineistoa läpikäydessä tarkasti sisällönanalyysiä hyväksi käyttäen minulle tutkijana avautui yksi merkittävä huoli ja epäkohta, joka liittyy sijaishuollossa olevien aikuisten toimintamalleihin ja heidän nauttimaan luottamukseen nuorten silmin nähtynä. Nuoret kertoivat haastatteluissa, että he olivat kokeneet epäoikeudenmukaista kohtelua lastenkodin ohjaajien taholta. Tämä nuorten kuvaama epäoikeudenmukainen kohtelu oli huonoa ja asiatonta kielenkäyttöä ja nuoren oman kokemuksen mukaan saadut rangaistukset tai jonkun kiusaamistilanteen selvittäminen ei ollut mennyt nuoren mielestä oikeudenmukaisesti.

Tutkimukseen osallistuneista viisi nuorta oli sitä mieltä, etteivät luota ohjaajiin ja eivät halua kertoa heille omista asioistaan tai kokemuksistaan. Eräs nuori selvensi asiaa, että kun hän puhuu omista asioista luottamuksellisesti omalle ohjaajalle, niin kohta lastenkodin kaikki vuorossa olevat ohjaajat tietävät asiasta ja he vielä ”naljailevat” tapahtuneesta tälle nuorelle. Nuoren kokemus oli selvästi, ettei hänellä ei ole yksityisyyttä lastenkodissa ja kaikki hänen henkilökohtaiset asiansa vuotavat julki muille lastenkodin aikuisille. Samoin nuorille oli syntynyt käsitys, että aikuiset eivät oikeasti kuuntele heitä ja useasti puhuvat nuoren päälle sekä eivät kuitenkaan usko nuoren kertomusta, vaikka se on todenperäinen. Tämä sai nuoret turhautumaan ja tilanteesta seurasikin äkkiä konflikti, ellei aikuinen osannut lukea tai tulkita tilannetta oikein.

”Täällä on ohjaaja, joka ei anna lasten ja nuorten puhua asiaansa loppuun ja tämä miespuolinen aikuinen alkaa heti puhua päälle. Hän käyttäytyy lapsia ja nuoria epäoikeudenmukaisesti”.

”Mun mielestä aikuisen tulisi aina kuunnella lasta, jos hän haluaa kertoa ohjaajan huonosta ja epäoikeudenmukaisesta käyttäytymisestä. Lapsi ei turhaan sano, että häntä on kohdeltu väärin”.

Kyseinen nuori on kertonut omassa lastenkodissaan näistä vallitsevista epäkohdista, mutta valitettavasti mitään ei ole tapahtunut, nuoren oman kertoman mukaan. Nuori pohtii, että kun hän lähtee lastenkodista pois, niin silloin viimeistään hän haluaa kertoa lastenkodissa vallitsevista haasteista ja epäkohdista. Toisaalta tämä on hyvin huolestuttavaa, koska nuorta ei ole kuunneltu ja hän ei uskalla ennen sijaishuollosta pois lähtemistään puuttua asioihin uudestaan, peläten oman kohtelun mahdollista huononemista.

Samoin tutkimukseen osallistuva nuori kertoi kokemuksestaan, joka liittyi hänen viiltelyjälkiinsä. Aluksi, kun viiltely oli tapahtunut ja jäljet olivat tuoreita, lastenkodin aikuisten reaktiot olivat nuoren oman kokemuksen mukaan kovin neutraaleita ja viiltelyn syitä ei edes vaivauttu selvittämään. Myöhemmin, kun jäljet olivat jo parantuneempia, niin eräs ohjaaja oli nostanut asiasta kauhean metelin ja vienyt asiaa eteenpäin. Nuorelle tämä toimintamalli ei näyttäytynyt kovin ammattimaiselta ja nuori oli itse ennättänyt hakea apua itselleen oman hoitotahon kautta. Nuori kertoi kokeneensa lastenkodin toiminnan tässä kohden välinpitämättömän itseään kohtaan ja tämä edes auttoi turvattomuuden tunteen syntyemisessä. Nuori kertoikin puhuvansa ensisijaisesti mahdollisesta pahasta olostaan kavereiden kanssa ja vasta viimesijaisesti lastenkodin aikuisten kanssa.

Tutkijana kiinnitin huomiota myös nuorten kertomukseen siitä, että heillä oli ollut selkeä kokemus lastenkodin aikuisen kiusaamiseen puuttumisesta. Neljä nuorta kertoivat, että lastenkodin aikuinen tai vuorossa olevat ohjaajat eivät olleet puuttuneet kiusaamistilanteisiin. Puuttumatta jättämisen taustasyitä ei käyty haastattelussa lävitse, mutta kokemuksena aikuisen toiminta oli koettu negatiivisena ja se ei herättänyt toivetta jatkossa luottamuksen uudelleen rakentamiselle. Samoin nuoret kertoivat heihin välillä kohdistuvasta sanallisesta epäoikeudenmukaisuudesta ja annettavat rangaistuksen koettiin osittain epäoikeudenmukaisina, koska nuori ei ollut saanut kokemusta, että häntä olisi aidosti kuunneltu ja ymmärretty.

Uuden lapsen kiusaaminen, jota nuorten kertoman mukaan on ilmentynyt kaikissa kolmessa tutkimukseen osallistuneessa lastenkodissa. Nuorten kertoman mukaan kiusaaminen johtui aluksi jo vallitsevan ryhmädynamiikan muuttumisesta ja sääntöjen tulkitsemisesta. Tämä ilmiö voisi olla myös sellainen, johon olisi hyvä pureutua syvällisemmin sijaishuollon kentällä ja miettiä mahdollisia ratkaisuja, miten tätä uuden lapsen kiusaamisilmiötä voidaan välttää kokonaan tai ainakin huomattavasti madaltaa.

Tutkijana ajattelen, että tämä ei ole kritiikkiä ohjaajien ammattiryhmää kohtaan, vaan näistä esille tulleista asioista olisi hyvä käydä laajempaa sensitiivistä keskustelua oman työyhteisön sisällä ja selvittää lapsilta ja nuorilta ovatko he joutuneet kokemaan mahdollisia aikuisjohtoisia epäoikeudenmukaisia kohtaamisia.

4.2.7 Kiusaamisen jälkikäsitteily lastenkodeissa

Käsittelin tutkimuskysymyksissä osio c:ssä kiusaamisen jälkikäsitteilyä aikuisen kanssa sijaishuoltopaikassa. Tutkimusaineistosta oli analyysin ja erittelyn avulla havaittavissa, että kahdeksalla lapsella ja nuorella oli kokemus kiusaamiseen puuttumisesta ja asioita oli käsitelty hyvin lastenkodin aikuisen kanssa. Kahdella tutkimukseen osallistuvalla lapsella ja nuorella oli puolestaan eriävämielipide kiusaamisen jälkikäsitteilyn onnistumisesta. Heillä oli kokemus, että kiusaamiseen heidän kohdallaan ei olisi puututtu ollenkaan ja yksi tutkimukseen osallistunut oli vastannut, että ei osaa sanoa. Tästä oli pääteltävissä, että lastenkodeissa kuitenkin tehdään oikeanlaista työtä kiusaamisen vähentämiseksi, koska 72 prosenttia tutkimukseen osallistuneista lapsista ja nuorista oli saanut positiivisen sekä hyvän kokemuksen kiusaamisen jälkikäsittelemisen mallista omassa lastenkodissaan.

”Ohjaajat puuttuivat heti kiusaamiseen, jos he sitä näkivät ja kumpaakin nuorta puhutettiin ja sitten lopuksi sovittiin”

”Meillä on lasten kokoukset kerran viikossa, missä saadaan antaa ehdotuksia uusista toimintamalleista”

Haastateltavat nuoret kuvasivat erilaisia tilanteita, mitkä olivat johtaneet kiusaamiseen ja miten asioita oli sitten käsitelty. Eräs tyttö kertoi, että puhelimen käyttöajasta saattoi tulla välillä erimielisyyttä lasten ja lastenkodin aikuisten välillä siten, että nuoremmilla oli tietysti tiukemmat rajoitukset. Samoin Nuoret kuvasivat välejä lastenkodin aikuista kohtaan ja selvästi oli havaittavissa erityisesti tyttöjen ketomana, että heillä oli toimivat ja hyvät välit juurikin oman ohjaajansa kanssa. Nämä tytöt olivat olleen sijaishuollon pidempään ja olivat ennättäneet rakentamaan luottamussuhdetta eri tavalla kuin esimerkiksi uudemmat lastenkodeissa asuvat lapset ja nuoret.

”Kun olen puhunut mun vaikeista asioista aikuisten kanssa, niin olen saanut tukea ja apua. Mua on kuunneltu, joka on erittäin hyvä asia”.

”Mä ja mun oma ohjaaja ollaan tosi läheisiä, siis jos mulla on joku asia, mikä on huolen päällä, niin mä voin puhua siitä ja pysytyn kertomaan siitä”

Tutkimusaineistosta oli analyysin avulla havaittavissa, että lastenkodin aikuisten kanssa asiointiin ja hoidettiin nuorten asioita tarpeen mukaan, mutta kuten edellä kuvasin luottamuksen suhdetta lastenkodin aikuisten ja lasten välillä, niin siinä oli havaittavissa epäoikeudenmukaisuutta sekä luottamuspulaa molemmin puolin. Nuoret kokivat, että aikuiseen ei voinut aina luottaa ja samoin nuoret kokivat, että aikuinen ei luota nuoriin, koska he eivät uskoneet nuoren puhuvan totta, vaikka he olivat pysyneet oikeassa totuudessa.

”Jos mun pitäisi kertoa jostain vaikeasta asiasta, mä en luottais, että mä voisin sanoa sen täällä, koska mä tiedän, että osa näistä aikuisista ei ole niin luotettavia, kun antavat ymmärtää”.

Samoin lastenkodin aikuisten ristiriitaisista erilaisista toimintamalleista tuli negatiivista sanomista nuorilta sekä epäoikeudenmukaisesta käyttäytymisestä heitä kohtaan. Nämä asiat olivat havaittavissa lähinnä rangaistuksen antamisen puolella, koska nuoret kertoivat kokevansa eriarvoisuutta aikuisten näkökulmasta katsottuna. Eräs nuori kuvasi, että he olivat tehneet samoja ”väärä” asioita ja toinen nuori sai rangaistuksena sisäpäivän ja toinen nuori ei saanut kuin puhuttelun. Toisaalta tutkimukseen osallistuvien, varsinkin poikien mielestä lastenkodissa oli paljon erilaisia inhottavia rangaistuksia. Pojat kokivat hyvin voimakkaasti, että heitä aina rangaistiin vääristä asioista.

”Täällä lastenkodissa on paljon erilaisia rangaistuksia ja ohjaajatkin voisi olla vähän kiltimpiä. Täällä on ei ole kukaan kiltti, koska on liian tiukat säännöt”.

”Kun täällä on niin paljon aikuisia, niin kaikki aikuiset ei voi suoraan tietää, miten aina toimitaan ja he toimivat kaikki eri tavalla, koska ovat erilaisia ihmisiä”.

Tyttöjen kohdalla oli selvästi havaittavissa enemmän tyytyväisyyttä siihen, miten heitä oli kohdeltu aikuisjohtoisesti kiusaamistilanteiden jälkikäsitelyssä. Tytöt kertoivat lastenkouksista, missä heillä oli valta kertoa omista ajatuksistaan ja toiveistaan tai antaa mahdollisia kehitysideoita. Nämä lasten kokoukset olivat haastateltavien mukaan noin kerran viikossa ja ne oli koettu ylipäättänsä hyviksi arjen rakenteissa.

”Kyllä olen tyytyväinen siihen, miten asiat täällä laitoksessa hoidetaan. Ei ainaakaan nyt tule mitään valitettavaa mieleen”.

”Lastenkodissa pyritään olemaan periaatteessa tasapuolinen kaikille”.

Selvästi oli tärkeää, että lapset ja nuoret saivat kokemuksen päästä vaikuttamaan heidän omiin asioihinsa, koska silloin uudistuksiin ja sääntöihin oli helpompi sopeutua ja hyväksyä ne osana uutta toimintamallia.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

5.1 Johtopäätökset

Arvioin tässä luvussa laadullisen poikkitieteellisen tutkimukseni merkitystä peilaten asetettuihin tutkimuskysymyksiin ja analyysin avulla saatuihin tutkimustuloksiin. Tutkimuskysymykset tutkivat lasten ja nuorten kiusaamiskokemusta ja koettuja mahdollisia kiusaamisen muotoja sekä niiden jälkikäsittelemistä aikuisjohtoisesti. Analyysimenetelmänä olen käyttänyt sisällönanalyysiä, jonka avulla olen järjestellyt ja eritellyt litteroitua tutkimusaineistoani. Teoriaosuudessa olen määritellyt kiusaamisen tieteellisestä näkökulmasta katsottuna ja esitellyt kiusaamisen eri muotoja sekä jälkikäsitteilyn erilaisia tekijöitä.

Lastenkotitutkimuksen kiusaamisen taustatekijät kiinnostivat minua, mutta olen kuvannut tutkimuksessani tätä käsittelevää lukua maltillisesti, pyrkien ottamaan huomioon omasta näkökulmasta katsottuna vain tärkeimmät tekijät. Lähdin tutkimaan lasten ja nuorten mahdollisia kiusaamiskokemuksia ja niiden jälkikäsitteilyä lastenkodissa ja vapaa-ajalla, jotta voisin ymmärtää, miten laajasta ilmiöstä oli kysymys. Ajatuksenani oli, että lukijalle muodostuisi tämän tutkimuksen kautta laajempi kokonaiskuva ja ymmärrys nähdä kiusaamiseen liittyviä tekijöitä ja näin ollen myös kiusaamisen tunnistaminen sekä siihen puuttumisen kynnyksensä saattaisiin tulevaisuudessa huomattavasti pienemmäksi.

Analyysin avulla löydetyt viisi kiusaamisen pääteema olivat selkeät ja ne toistuivat tasaisesti nuorten haastattelukertomuksissa. Tarkemman analyysin avulla löysin myös kuudennen teeman, joka käsitteli lastenkodissa tapahtuvaa rakenteellista kiusaamista. Tutkijana katsoin, että tämä lasten ja nuorten sekä aikuisten valtasuhteisiin liittyvä kiusaaminen oli merkittävä tekijä lähiyhteisössä, johon tulisi ehdottomasti puuttua. Olen nimennyt tämän kuudennen teeman yhteisön rakenteelliseksi kiusaamiseksi, koska tämä kiusaamisen muoto ilmeni lastenkodin sisällä kohdistuen aikuisista lasten ja nuorten suuntaan. Lapset ja nuoret olivat kokeneet lastenkodin aikuisten epäoikeuden mukaista kohtelua sekä sisäiset toimintamallit ja rangaistukset eivät olleet samassa linjassa.

Tutkimuksen kiusaamisteemoista suurin oli koulukiusaaminen, joka on yhteiskunnallisesti merkittävä tekijä vaikuttaen lasten ja nuorten koulussa viihtyvyyteen ja koulussa menestymiseen. Kun taas pienin kiusaamisen teema oli somekiusaaminen, mikä sinänsä oli yllättävä

tulos näin mediariippuvuuden aikakautena. Somekiusaamisesta oli kokemusta vain kahdella tutkimukseen osallistuneella nuorella. Kuitenkin voidaan päätellä tutkimustuloksista, että somekiusaamien seuraamukset ovat hyvin vakavia ja kiusattua traumatisoivia, aiheuttaen tutkimusaineiston perusteella kiusatulle ahdistusta ja masennusta. Salmivalli (1998) on myös todennut omassa tutkimuksessaan somekiusaamisen aiheuttavan vastaavanlaisia tunteuksia, jotka ovat aiheuttaneet kiusatulle pahaa oloa ja henkistä ahdistusta.

Hamarus (2008) on tutkimuksessaan luokitellut kiusaamisen eri muotoja ja luokan sisäisellä ilmapiirillä oli suuri vaikutus kiusaamiskulttuurin yleistymiseen ja sitä kautta koko luokan oppimismotivaation on vaarassa heikentyä. Pitkäkestoinen kiusaamisen kokeminen vaikuttaa usein lapsen ja nuoren oppimismotivaatioon ja sitä kautta myös koulumenestykseen (Hamarus 2006, 14). Tutkimukseen osallistuvista nuorista kahdeksalla oli kokemusta koulukiusaamisesta, mutta kukaan 11 nuoresta ei ilmoittanut joutuneensa olemaan juuri kiusaamisen vuoksi pois koulusta. Tämä oli sinänsä erikoinen huomio, koska monesti pitkään jatkunut kiusaaminen altistaa helposti koulupoissaoloille. Oli hienoa huomata, että koulukiusaamisen kokeminen ei välttämättä johtanut koulusta pois jäämiseen vaan, jos asia saatiin käsiteltyä oikealla tavalla nopealla aikavälillä alta pois, niin kiusatun oli mahdollista jatkaa normaalia arkielämäänsä ainakin koulun osalta. Kiusaamisen kokeminen yleensä vaikutti tutkimukseen osallistuvien nuorien arkielämän hallintaan neutraalisti tai negatiivisesti. Pitkäkestoinen kiusaaminen aiheutti tutkimusaineiston mukaan myös mielialan laskua ja masennusta tutkimukseen osallistuvilla lapsilla ja nuorilla (Minkkinen 2015, 39). Yhden nuoren kiusaamiskokemukset olivat johtaneet oman minä kuvan vahvistumiseen ja oman ajattelumallin positiiviseen kehittämismalliin. Tutkijana positiivisen minäkuvan vahvistumisen malli oli erittäin kiehtovaa ja erityisesti mitä taustatekijöitä ja millainen aikaisempi kokemusmaailman oli tämän nuoren taustalla, jotta hän kykeni kääntämään vaikeat ja haastavat kokemuksensa vahvuudeksi.

Keskeinen tutkimustulos oli myös uuden lapsen saapuminen lastenkotiin ja sen aiheuttama jo olemassa olevan ryhmädynamiikan muuttuminen sekä uuden tulokkaan mahdollinen tahallaan ärsyttäminen ja kiusaaminen. Tällä käyttäytymisellä vanhemmat lapset ja nuoret halusivat ilmentää selvästi olevansa uuden lapsen yläpuolella sekä käyttäytymismalli todentaa jatkumoa heidän omasta aiemmasta kokemusmaailmastaan, jota he jakavat mahdollisesti tietoisesti eteenpäin. Tästä käyttäytymismuodosta käytetään myös nimeä pennalismi eli toverisorto tai simputus, joka liitetään monesti armeijan kulttuuriin kuuluvaksi ominaisuudeksi,

jossa esimies kohdentaa alaiseensa epäoikeudenmukaista käytösmallia eli sortoa. Hamarus (2006, 48) on myös nostanut omassa väitöskirjassaan esille pennalismien vaikutukset kiusaamisen yhteydessä. Toisin sanoen kysymyksessä oli varmasti osittain opittumalli, mikä sinänsä ei ole hyvä mallintamaan nuorten omia käyttäytymisen oppeja, koska lastenkodissa vallitsevat yleiset säännöt eivät tue tämän kaltaista arvomaailmaa. Poikkeuksetta jokainen nuori kertoi samasta kokemuksesta, että vaikkei itse ollut kokenut uuden lapsen kiusaamista, niin oli nähnyt kyllä sitä omassa sijaishuoltopaikassa. Vain yksi nuori kertoi, että ei ollut joutunut kokemaan uuden lapsen kiusaamista. Loput 10 lasta ja nuorta kertoivat, että tätä käyttäytymistä oli sijaishuoltopaikassa ilmentynyt. Tutkijan näkökulmasta katsottuna uuden lapsen kiusaamisilmiö olisi mahdollista poistaa aikuisjohtoisuudella ja hyvällä strukturoidulla ennakoimisella, rakentaen uusia toimintamalleja lastenkotiyhteisöön. Pelkästään huostaanottaminen ja sijoittaminen kodin ulkopuolelle on lasta ja nuorta stressaava kokemus (Eronen 2012, 26) ja siihen kun lisätään mahdollinen negatiivinen aloituskokemus uudessa sijaishuollon paikassa, niin aloituksen lähtökohdat sijaishuollon onnistumiselle ovat vähintäänkin erittäin epäsuotuisat tähän uuden lapsen kiusaamiskokemukseen peilaten. Monesti lapsilla on taustalla myös erilaisia traumatisoivia kokemuksia ja sijaishuollon tulisi edustaa vahvaa arjen struktuuria (Araneva 2006, 279) ja turvaa näille huostanotetuille lapsille ja nuorille.

Huolestuttavaa oli huomata, että nuoret kokivat sijaishuoltopaikan aikuiset epäluotettavina. Epäluotettavuus oli nähtävissä siten, että lapset ja nuoret eivät olleet aiemman kokemuksensa pohjalta enää halukkaita kertomaan kaikista itseään koskevista asioista omalle ohjaajalle tai vuorossa olevalle ohjaajalle. Tutkimuksen nuoret kokivat, että heidän yksityiset asiansa eivät pysyneet aina salassa ja ne olivat jopa kääntyneet heitä vastaan jossain ikävässä tilanteessa, missä nuori oli tehnyt jotain väärää. Tällä vastaan kääntymisellä nuoret tarkoittivat lastenkodin aikuisen huonoa käyttäytymisen asennetta heitä kohtaan. Samoin nuoret kokivat, että heitä ei uskottu tai kuunneltu aina aidosti, vaikka he olisivat pysyneet totuudessa. Yhteenvetona tähän esille tuotuun aikuista kohtaan olevaan luottamuspulaan voisi olla lääkkeenä avoimempi suhtautuminen nuoriin ja lastenkodin omia käytäntöjen prosesseja voisi varmasti tarkastella ja kehittää yhdessä lasten sekä nuorten kanssa. Yhdessä tekeminen ja säännöistä päättäminen auttaa lapsia ja nuoria tulevaisuudessa sitoutumaan vallitsevaan säännöstöjen strukturiin. Luottamuksen rakentamiseen minulla tutkijana on näkemys, joka perustuu tasavertaiseen kohtaamiseen, kuuntelemiseen, aitoon ymmärryk-

seen kunkin ikätasoa noudattaen. Erityisesti tutkijana koen, että olisi hyvä kiinnittää huomiota lapsen ja nuoren kohtaamisen onnistumiseen arjen kiireen ja työntekijöiden vaihtuvuuden keskellä, koska jokainen sijaishuollossa oleva lapsi ansaitsee aitoa lämpöä ja rakkauden tunnustamista, jotta elämän mahdolliset muut haasteet olisivat helpompia kohdata arjessa.

Johtopäätöksenä tutkimustuloksista oli kuitenkin havaittavissa, että lastenkodeissa kiusaamiseen puutuminen ja tilanteiden jälkikäsitteilyyn oli panostettu, vaikka nuoret antoivatkin paljon kritiikkiä epäoikeudenmukaisesta käyttäytymisestä ja asioiden käsittelytavoista. Tutkimukseen osallistuvista nuorista kahdeksalla oli positiivinen kokemus kiusaamiskokemuksen jälkikäsitteilystä ja kahdella nuorella oli taas päinvastainen eli negatiivinen kokemus. Nuorten positiiviset kokemukset näkyivät lastenkodin aikuisten hyvinä ja asiallisina kiusaamisen jälkikäsitteilyn toimintamalleina ja lasten kohtaamisina. Lastenkodista oli oltu esimerkiksi kouluun tarvittaessa yhteydessä ja selvitetty opettajan kanssa tapahtumia sekä saatu nuoren asioita vietyä eteenpäin. Myös kiusaamiseen oli puututtu matalalla kynnyksellä, mikäli kiusaaminen oli mennyt lastenkodin aikuisen tietoon asti. Nuoret kertoivat, että kiusaamista tapahtui juuri niissä kohdissa, missä aikuinen ei aina ennättänyt olla läsnä ja kiusaamisesta kertominen aikuiselle saattoi tuoda kiusatulle lisää ongelmia kiusaajan taholta. Kiusaamiskokemus on sinänsä monimutkainen tilanne, johon vaikuttavat lasten ja nuorten sosiaaliset taidot ja omat aiemmat kiusaamiskokemukset.

Lastenkodeissa on erilaisilla taustoilla olevia lapsia ja nuoria, jotka ovat laitettu samaan yhteisöön opettelemaan ryhmäytymisen taitoja sekä mausteena ovat vielä heidän omat mahdolliset henkilökohtaiset haasteensa. Tällä haluan sanoa, että sijaishuollon aikuisilta odotetaan erittäin erityisen paljon kasvatuksellista erityisosaamista ja heidän ammatilliseen koulutukseensa tulisi panostaa, koska he toimivat esimerkiksi ammattikasvattajina, ohjaajina, auktoriteetteina ja empatian antajina. Lastenkodin aikuisten rooli ammattikasvattajana onkin erittäin arvostettava ja vaativa ammatillinen asema, koska kasvatuksen kohteena ovat monesti eri tavalla haastavat ja oireilivat lapset. Ohjaajien laajan yhteistyön osaamiskenttänä lastenkodin lisäksi he toimivat sijoitetun lapsen asioissa yhteistyössä terveydenhuollon ja sosiaalihuollon eri viranomaisten sekä biologisten vanhempien kanssa. Sijaishuollossa olevien lasten asioiden koordinoiminen näiden eri tahojen kanssa vaatii myös paljon työaikaa kasvatustyön ohella. Edellä mainittujen asioiden myötä haluan tutkijana kertoa arvostavani ammatillisten kasvattajien työtä sijaishuollon kentällä.

Tutkimuksen tekeminen on opettanut minulle paljon sijaishuollon eri käytäntöjen merkityksiä liittyen lasten ja nuorten kiusaamiskokemuksiin. Olen onnistunut ymmärtämään kiusaamista laajempänä ilmiönä sekä siihen vaikuttavien taustatekijöiden eri merkityksiä. Tutkijana en yllättynyt, että koulukiusaaminen oli suurin kiusaamisen muoto ja hyvänä kakkosena tuli fyysinen kiusaaminen. Tämä osoittaa sen, että edelleen erilaisuudesta ja tietynlaisesta poikkeavaisuudesta on uhkana joutua sen hetkisen yhteisön ulkopuolelle, koska eräänlainen pelko ja samaan muottiin kuulumisen paine on lasten ja nuorten keskuudessa vallitsevan yleinen toimintamalli. Kiusaamisen eri muotojen valitettava näkyminen edelleen lasten ja nuorten maailmassa aiheuttaa haasteita ja ongelmia ryhädynamiikassa, mutta aikuisilla ja eri yhteisöjen ammattilaisella on siihen kyllä puuttumisen kyky ja avaimet olemassa, mikäli asioita osataan huomata ja käsitellä oikea-aikaisesti.

Tutkimusta kirjoittaessani kirjoitetaan tavallaan historiaa uudelleen ja olemme joutuneet sopeutumaan muuttuneeseen maailmaan terveydellisestä näkökulmasta katsottuna. Toisaalta vallitseva tilanne voidaan nähdä eräänlaisena mahdollisuutena tietynlaisena uudistumisena ja uusien toimintamallien omaksumisena. Synkempi varjoa lankeaa valitettavasti talouden ylle ja väkisinkin hiipii mieleen ajatus ajasta koronaviruksen jälkeen. Kymmenet tuhannet suomalaiset ovat menettäneet työpaikkansa ja vielä isompi määrä työntekijöitä ovat lomautettujen joukossa. Tulevaisuus on epämääräisen usvanpeitossa, mutta positiivisella ja aktiivisella ajattelulla uskon meidän kaikkien taas löytävän tiemme uuteen arkeen ja huomiiseen.

5.2 Uuden avaukset

Tutkimuksen kirjoitus- ja analyysiprosessi auttoi minua ymmärtämään jatkotutkimuksen liittyviä uuden avauksia. Tutkimustuloksia auki kirjoittaessa huomasin kiinnostuvani mahdollisten kiusaamiskokemusten aiheuttamista haasteista kiusatun elämässä. Erityisesti minua alkoi kiinnostamaan kiusaamisen vaikutukset kiusatun ja toisaalta myös kiusaajan koulumenestykseen liittyen. Samoin olisi erittäin mielenkiintoista tutkia kiusaamiskokemusten omaavien jatko-opintomenestystä eli peruskoulussa koettujen kiusaamiskokemusten vaikutusta hakeutumiselle ammatilliseen koulutukseen tai hakeutumiselle akateemiselle koulutuspuolelle. Monesti kiusaaja on myös kokenut itse kiusaamista ja on sen seurauksena alkanut itse

kiusaamaan, jotta kykenisi kuulumaan edes jollain tasolla sen hetkiseen vallitsevaan yhteisöön. Näissä jatkotutkimusaiheissa voisi yhdistää kiusaajan ja kiusatun kokemukset ja vertailla heidän elämänsä eri koulutukseen liittyviä vaiheita.

Haluan tuoda julki tällä tutkimuksella huostaanotettujen lasten ja nuorten kokemuksia, jotta heidän äänensä saisi myös kuuluvutta meidän yhteiskunnassamme. Samoin haluan vahvistaa heidän kokemustaan siitä, että heitä kuunnellaan ja viestiä viedään eteenpäin, vaikka he eivät itse uskoisikaan asioiden nopeaan korjaantumiseen. Toivon tämän tutkimuksen avaavan lastensuojelussa olevien sosiaalityöntekijöiden ajattelumallia siten, että lapsen asioista vastaavat sosiaalityöntekijät eivät vaihtuisi liian usein ja heillä olisi aikaa kuunnella lasten ja nuorten ajatuksia muun massa sijaishuoltopaikkaan liittyen. Haluan herätellä tutkimuksellani lastensuojelulaitoksissa työskentelevien aikuisten ajatuksia lasten oikeudenmukaisesta ja emotionaalisesta kohtaamisesta, koska nämä kaksi tekijää tulivat ilmi lasten ja nuorten haastatteluista.

Muita aiheita, joita tästä tutkimuksesta on mahdollista jatkojalostaa voisi olla kiusaamiskokemusten vaikutukset kiusatun mielenterveydellisiin seikkoihin eli joutuivatko kiusaamista kokeneet lapset ja nuoret hakeutumaan terveydenhoidon piiriin apua saadakseen? Toisaalta millaisia kiusaamiskokemuksia taustalla oli havaittavissa, jotta niiden vaikutukset olisivat nähtävissä kiusatun elämässä ja sen jäsenytyvydessä. Nämä kiusaamiseen johtaneet ja vaikuttavat taustatekijät ovat myös kiinnostava tutkimuksen aihealue, koska tätä aluetta tutkimalla voisi saada syväluotaavan näkemyksen tähän kiusaamiskokemuksen tutkimuksen jatkosi.

Tutkimustulosten kohdassa rakenteellinen kiusaaminen käsittelin nuorten mahdollisia epäoikeudenmukaisia aikuisjohtoisia kokemuksia heidän arkielämässään. Tämä olisi tutkijan positiosta katsottuna erittäin sensitiivisesti lähestyttävä kokemukseen perustuva tutkimusaihe, josta ainakin itse tutkijana näkisin potentiaalia jatkokäsittelylle. Tutkimuksessa voisi paneutua joko pelkästään nuorten näkökulmaan tai ottaa siihen rinnalle myös ohjaajien näkökulman ja viedä tutkimusta näiden näkökulmien kanssa rinnakkain eteenpäin.

Lopuksi haluan esittää vielä kiitokset kaikille tutkimukseen osallistuville ihanille ja reippaille lapsille ja nuorille, jotka mahdollistivat tämän hienon ja arvokkaan kiusaamiskokemuksia käsittelevän tutkimuksen tekemisen ja valmistumisen. Tämän tutkimuksen kautta olen löytänyt hyviä tarttumapintoja mahdolliselle uudelle kehittämistyölle sijaishuollossa ja näitä tutkimus-

tuloksia on varmasti hyvä soveltaa omalta osaltaan sijaishuollon ammattikentällä. Loppusanoina haluan lainata vielä erään haastatteluun osallistuneen tytön omakohtaista tulkintaa ihmisyydestä sijaishuollossa.

”Ihminen on kuin hioutumaton timantti ja sitä pitää hioa ensi, jotta se näyttää kauniilta ja arvokkaalta”.

Kyseinen haastateltava nuori teki minuun tutkijana suuren vaikutuksen vahvoilla mielipiteillään ja hänestä huokui nuoren ihmisen energisyyttä ja uskoa asioiden muuttumiseen esteistä huolimatta. Tutkijana haluan kuitenkin toivorikkaana ajatella, että yhtenä globaalina tavoitteena olisi saavuttaa lapsille ja nuorille kiusaamaton ympäristö eri yhteisöissä, missä erilaisuus ja valtavirtaan kuulumattomuus olisi mahdollista kääntää aikuisen ohjauksella vahvuudeksi saavuttaen yleisen hyväksynnän ja tasapainoisen toimintamallin kohti tulevaisuutta katsoen.

6 LÄHDELUETTELO

- Araneva, Mirjam (2016) Lapsen suojele. Toteuttaminen ja päätöksenteko. Käsikirja lapsen asioista päättävälle. Liettua: Balto print.
- Bandura, Albert, Pastorelli, Consetta, Barbaranelli, Claudio, & Caprara, Gian Vittorio (1999) Self-efficacy pathways to childhood depression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(2), 258–269.
- Baron, Robert, A (1997) *Human Aggression*. New York: Plenum Press.
- Bauman, Zygmunt (1997) *Sosiologinen ajattelu*. Suomentanut Jyrki Vainonen. Tampere: Vastapaino.
- Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth (2002) *Individualisation. Institutionalized Individualism and Its Social and Political Consequences*. Lontoo: Sage Publications.
- Chambers, Deborah (2006) *New Social Ties. Contemporary Connections in a Fragmented Society*. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- Cobb, Sidney, (1976). Social support as a moderator of life stress. *Psychosomatic Medicine* 38, 300–314.
- Darling, Nancy & Steinberg, Laurence (1993) Parenting Style as Context: An Integrative Model. *Psychological Bulletin*, VOL. 113, NO. 3, 487– 496.
- Ellonen, Noora & Korkiamäki, Riikka (2006) Sosiaalinen pääoma lasten ja nuorten hyvinvoinnin resurssina. Sosiaalinen pääoma -käsitteen käyttö kansanvälisessä lapsuus- ja nuoruustutkimuksessa. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. Juva: WS Bookwell Oy, 221–223.
- Eronen, Tuija (2012) *Lastenkoti osana elämäntarinaa – narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2000) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Forsberg, Hannele, Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (2006) *Lapset ja sosiaalityö, Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia*. Juva: WS Bookwell Oy.

Gerald, Hüther & Hauser, Ulli (2015) Jokainen lapsi on lahjakas. Liettua: BALTO print.

Gibb, Jen & Edwards, Amy (2017) From Care to Independence. Findings from research supported by The Big Lottery, conducted in partnership with The Prince's Trust. FC21 Report_13.6.17_FINAL_NEW LOTTERY LOGO.PDF. <https://www.princes-trust.org.uk/From-Care-to-Independence-FullFinal-Report.PDF>. (Viitattu 27.9.2020.)

Giddens, Anthony (1998) The Third Way. The Renewal of Social Democracy. Cambridge: Polity Press.

Saksankielinen alkuteos: Gerald, Hüther & Hauser, Ulli (2012) Jedes Kind ist hoch begabt. Die angeborenen Talente unserer Kinder und was wir aus ihnen machen. München: München a division of Verlagsgruppe Random House GmbH.

Hamarus, Päivi (2006) Koulukiusaaminen ilmiönä, yläkoulun oppilaiden kokemuksia kiusaamisesta. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Hamarus, Päivi (2008) Koulukiusaaminen, Huomaa, Puutu, ehkäise. Hämeenlinna; Kariston Kirjapaino Oy.

Herkama, Sanna (2012) Koulukiusaaminen: Loukkaavat vuorovaikutusprosessit oppilaiden vertaissuhteissa. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Hofstede, Geert (1993) Kulttuurit ja organisaatiot. Mielen ohjelmointi. Suomentanut Ritva Liljamo. Porvoo: WSOY.

Hoikkala, Susanna ja Kuokkanen, Julia (2017) Turvallisesti sijaishuollossa – väkivaltatyön keinoja lastensuojelulaitoksessa. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 4/2017.

Hägglund, Solveig (2004) När mobbning är ok. Om Mobbning som uttryck för kollektiv kunskap och delande värdesystem. Teoksessa Annika Thelin & Hazel Williamson (toim.) Nya forskningsperspektiv på mobbning. Dokumentation av en forskarkonferens om mobbning 24–25 september 2003 i Stockholm. Kööpenhamina: Pohjoismainen ministerineuvosto ANP:724 82–92.

Härkönen, Kukka-Maaria (2016) Perhe muutoksessa. Naisten kokemukset erovanhemmudesta. Kandidaatin –tutkielma. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius.

Höistad, Gunnar (2003) Irti kiusaamisen kierteestä. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.

Jokinen, Eeva (2005) Aikuisten arki. Tammer-paino Oy. Helsinki Gaudeamus.

Kamk <<https://www.kamk.fi/fi/opari/Opinnaytetyopakki/Teoreettinen-materiaali/Tukimateriaali/Kokemus-ja-kasitys>>. Viitattu 7.6.2020.

Kaukiainen, Aki (2002) Onko aggressio ja kiusaaminen aina sosiaalisen kompetenssin puutetta? *Psykologia* 37(2), 115–123.

Kiviniemi, Kari (2001) Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 68–84.

Koppa <<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/empiirinen-tutkimus>>. Viitattu 5.6.2020.

Korkiamäki, Riikka (2013) *Kaveria ei jätetä! Sosiaalinen pääoma nuorten vertaissuhteissa*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.

Krank, Arja (2000), < <http://www.terve.fi/vanhemmuus-ja-kasvatus/vanhemmuuden-roolit> >. Viitattu 14.3.2020.

Kinnunen, Kari (2008), <<https://karikinnunen.blogspot.com/2008/11/kiva-koulu.html> >.

Viitattu 6.9.2020.

KiVa, <<https://www.kivakoulu.fi/kivaohjelmasta/> >. Viitattu 6.9.2020.

Kuula, Arja (2006) *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.

Kvale, Steinar (1996) *InterViews. An Introduction to qualitative research interviewing*. Thousand Oaks: Sage.

KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. Viitattu 28.10.2019.

Laakso, Riitta (2019) ”Ne näki musta”. Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. *Terveyden ja Hyvinvoinnin Laitos, Raportti 1/2019*. Helsinki: Puna-Musta Oy.

Laaksonen, Vilja (2014) *Lasten vertaissuhdetaidot ja kiusaaminen esikoulun vertaisryhmissä*. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.

Lastensuojelulaki, Saatavilla <<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>>. Viitattu 3.9.2020.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan oikeuksista ja asemasta. Saatavilla <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>>. Viitattu 7.6.2020.

Lee, Chris & Berrick, Jill Duerr (2014). Experiences of youth who transition to adulthood out of care: Developing a theoretical framework. *Children and Youth Services Review* 46, 78–84.

Leimu, Pekka (1985) Pennalismi ja initaatio suomalaisessa sotilaselämässä. *Kansatieteellinen arkisto* 33. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.

Minkkinen, Jaana (2015) Lapsen hyvinvointimalli, lastenemotionaalinen hyvinvointi ja sosiaaliset suhteet alakoulussa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.

Naito, Takashi & Gielen, Uwe. P (2005) Bullying in and ijime in Japanese schools. A sociocultural perspective. Teoksessa Florence Denmark, Herbert, H. Krauss, Robert, W. Wesner, Elizabeth Midlarsky, Uwe P. Gielen (toim.) *Violence in schools. Cross-national and cross-cultural perspectives*. New York: Springer.

Nykysuomen tietosanakirja (1993) Osa 4. Päätoimittaja Maija Numminen. Helsinki WSOY.

Nysaether, Lars A. (2004) Kan begrepet sosial kapital anvendes i sosialt arbeid? *Nordisk Sosialt Arbeid* 24(1), 63–76.

Okabyashi, Haruro (1996) Intervention for school bullying: observing American schools. *Psychologia* 39(3), 163–178.

Olweus, Dan (1992) *Kiusaaminen koulussa*. Suomentanut Maija Mäkelä. Helsinki: Otava.

Olweus, Dan, (2003) Bully / victim problems in school. Basic facts and an affective intervention programme. Teosessa Ståhle Einarsen, Helge Hoel, Dieter Zapf & Cary L. Cooper (toim) *Bullying and emotional abuse in the workplace. International perspectives in research and practice*. London: Routledge, 62–78.

Patton, Michael Quinn (2002) *Qualitative research & evaluation methods*. 3. painos. Thousand Oaks: Sage.

Pörhölä, Maili (2006) Turvallisten kehityspolkujen tukeminen oppilaiden vuorovaikutuksessa: koulukiusaaminen terveystiedon opetuksen haasteena. (Verkkoartikkeli). Helsinki:

Opetushallitus, Saatavana www-muodossa: <<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/koulukiusaaminen-terveystiedon-opetuksen-haasteena>>. Viitattu 10.6.2020.

Roland, Erling (1984) Kiusanteosta toveruuteen. Kouluväkivallan torjuntatapoja. Suomentanut Kirsti Manninen ja Maija-Liisa Zetterberg. Helsinki: Otava.

Rönkä, Anna & Malinen, Kaisa & Lämsä, Tiina (toim.) 2009. Perhe-elämän paletti. Vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. WS Bookwell Oy. Juva: Ps-Kustannus.

Sanders, Cheryl, E (2004) What is bullying? Teoksessa Cheryl E. Sanders & Gary D. Phye (toim.) Bullying. Implications for the classroom. Amsterdam: Elsevier, 1–18.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006). KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. Viitattu 28.10.2019.

Saari, Salli. (2007) Kuin salama kirkkaalta taivaalta. Kriisit ja niistä selviytyminen. Helsinki: Otava.

Saastamoinen, Kati (2018) Lapsi sijaishuollossa. Yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoitustoimenpiteet. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Salmivalli, Christina (1998) Koulukiusaaminen ryhmäilmionä. Tampere; Gaudeamus.

Salmivalli, Christina (2005) Kaverin kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.

Salmivalli, Christina (2010) Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. Juva: WS Bookwell Oy.

STM (2016) Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983. Raportteja ja muistioita 2016:22. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Strandell, Harriet (1994) Sociala mötesplatser för barn. Aktivitetsprofiler och förhandlingskulturer på daghem. Helsinki: Gaudeamus.

Tenk (2012) <<http://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakkoarviointi-ihmistieteissa>>. Viitattu 28.10.2019.

THL <<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto>>. Viitattu 7.6.2020.

Thelin, Annika (2004) Inledning och sammanfattande reflektioner. Teoksessa Annika Thelin & Hazel Williamson (toim.) Nya forskningsperspektiv på mobbning. Dokumentation av en forskarkonferens om mobbning 24–25 september 2003 i Stockholm. Kööpenhamina: Pohjoismainen ministerineuvosto ANP 724, 27–31 ja 82–91.

Tilastokeskus <https://www.stat.fi/meta/kas/til_merkitsevy.html>. Viitattu 12.9.2020.

Timonen-Kallio, Eeva & Yliruka, Laura & Närhi, Pekka (2017) Lastensuojelun terapeuttisen laitospäiväkirjan mallinnus. Työpäpöri 23/2017. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132319/Tyo%CC%88pa- peri_2017_23_netiti%20%282%29.pdf?sequence=1

Toikkanen, Jarkko & Virtanen, Ira. A (2018) Kokemuksen käsitteen käyttö ja käytön jäljillä. Vaajakoski: Kirjaksi.net.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi: Helsinki.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Törrönen, Maritta & Munn-Giddings, Carol (2018) Sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten emotionaalinen kiintymys. Teoksessa Gissler, Mika & Kekkonen, Marjatta & Känkänen, Päivi (toim.) Nuoret palveluiden pauloissa. Nuorten elinolot vuosikirja 2018. Helsinki: Puna-Musta Oy

Vartia, Maarit & Paananen Taina (1992) Henkinen väkivalta työssä. Helsinki: Työterveyslaitos.

Varto, Juha (2005) Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Elan Vital.

Vilka, Hanna (2007) Tutki ja Mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Wernersson, Inga (2004) Reflektioner over presentationer av nordisk forskning om mobbning i skolan. Teoksessa Annika Thelin & Hazel Williamson (toim.) Nya forskningsperspektiv på mobbning. Dokumentation av en forskarkonferens om mobbning 24–25 september 2003 i Stockholm. Kööpenhamina: Pohjoismaiden ministerineuvosto ANP 724, 9–96.

LIITTEET

Liite 1. Tutkimuksen haastattelukysymykset

HAASTATTELUKYSYMYKSET

Osio A (taustatietoa)

1. Sukupuoli?
2. Ikä?
3. Onko biologisia sisaruksia?
4. Onko sinulla sisarpuolia tai velipuolia?
5. Asuvatko vanhemmat yhdessä?
6. Miten usein kotilomaharjoittelut toteutuvat?
7. Millä luokalla olet koulussa?
8. Mikä on sinun lempiaineesi koulussa?
9. Mitä harrastat?
10. Mitä pidät tehdä vapaa-ajalla?
11. Onko sinulla ollut omaa lemmikkiä?
12. Kauanko olet ollut sijaishuollossa?

Osio B (kiusaamiskokemukset sijaishuoltopaikassa)

13. Miten itse suhtaudut kiusaamiseen?
14. Miten kiusaamiseen suhtaudutaan sijaishuoltopaikassa?
15. Miten kaverisi suhtautuvat kiusaamiseen?
16. Oletko nähnyt kiusaamista sijaishuoltopaikassasi?
17. Jos, niin millaista kiusaamista olet nähnyt?
18. Onko läheistä kaveriasi kiusattu?
19. Jos, niin miten kiusaaminen on ilmentynyt?
20. Oletko itse kokenut kiusaamista sijaishuoltopaikassa?
21. Kuvaile tarkemmin, missä tilanteissa kiusaamista on tapahtunut?
22. Kuvaile tarkemmin, millaista kiusaaminen on ollut?

23. Miten pitkään kiusaamista on jatkunut?
24. Pohdi, mikä johti kiusaamiseen (miksi kiusaaja tuli kiusanneeksi ja miksi kiusattu joutui kiusatuksi)?
25. Oletko itse koskaan kiusannut ketään?

Osio C (kiusaamisen käsittely aikuisen kanssa sijaishuoltopaikassa)

26. Onko kiusaamiskokemuksia käsitelty nykyisessä sijaishuoltopaikassa?
27. Oletko kertonut aikuisille tapahtuneesta kiusaamiskokemuksesta tai tilanteesta?
28. Miten sijaishuoltopaikassa aikuiset ovat käsitelleet mahdolliset kiusaamistilanteet?
29. Oletko jättänyt kertomatta aikuiselle kiusaamisesta?
30. Oletko pelännyt mahdollista rangaistusta ja jättänyt sen vuoksi kertomatta?
31. Uskallatko kertoa vaikeista asioista sijaishuoltopaikan aikuisille?
32. Luotatko sijaishuoltopaikan aikuisiin?
33. Miten olet kokenut vaikeiden asioiden selvittämisen sijaishuoltopaikan aikuisten kanssa?
34. Oletko ollut tyytyväinen siihen, miten asiat ovat käsitelty sijaishuoltopaikassasi?
35. Mitä toivoisit aikuisten tekevän toisin kiusaamisasioiden käsittelyprosessissa?
36. Haluatko antaa kehitysehdotuksia oman sijaishuoltopaikan aikuisille?

Osio D (kiusaamiskokemukset sijaishuoltopaikan ulkopuolella esimerkiksi koulussa ja vapaa-ajalla)

37. Oletko kokenut kiusaamista koulussa?
38. Oletko nähnyt kiusaamistilanteita koulussa?
39. Miten kiusaamistilanteisiin on puututtu esimerkiksi koulussa?
40. Oletko kokenut kiusaamista vapaa-ajalla?
41. Jos, niin kertoisitko tarkemmin miten sinua on kiusattu?
42. Mihin kiusaaminen on mahdollisesti johtanut?
43. Onko vapaa-ajalla kiusaamiseen puututtu millään tavalla?
44. Kerrotko yleensä aikuisille, jos näet kiusaamista?

Osio E (Mahdollisten kiusaamiskokemusten vaikutus arkielämään)

45. Oletko kokenut, että kiusaaminen olisi vaikuttanut sinun jaksamiseesi arjessa?

46. Miten koet kiusaamisen vaikuttaneen ystävyysuhteisiin?
47. Oletko joutunut olemaan poissa esimerkiksi koulusta kiusaamisen vuoksi?
48. Onko kiusaamisen kokeminen vaikuttanut sinun ajatuksiisi jollain tavalla?
49. Oletko joutunut hakeutumaan hoitoon terveydenhuollon puolelle kiusaamisen vuoksi?
50. Oletko saanut jotain apua itsellesi kiusaamisen vuoksi?
51. Mitä muuta haluat kertoa kiusaamisen vaikutuksista sinuun tai arkielämäsi?

SUOSTUMUSASIAKIRJA

17.4.2020

Hei,

Olen Kukka-Maaria Härkönen ja teen gradua Tampereen yliopistossa sosiaalityössä. Tutkimukseni koskee lapsen kiusaamiskokemuksia ja niiden mahdollista jälkikäsitteilyä. Tutkimus toteutetaan yhdessä Pelastakaa Lapset ry:n kanssa. Graduohjaajana toimii Johanna Hiitola.

Sinä olet ilmoittanut, että olisit halukas osallistumaan kiusaamistutkimuksen haastatteluihin. Vanhempasi ovat myös antaneet suostumuksensa sinun osallistumisestasi, mutta minun on vielä tärkeä saada sinun oma suostumuksesi.

Kerään tutkimusaineiston itse haastattelemalla vapaaehtoisesti tutkimukseen ilmoittautuneita lapsia ja olen laatinut haastattelukysymykset yhteistyössä Pelastakaa Lapset ry:n edustajan kanssa. Tutkimukseni edustaa laadullista, kvalitatiivista poikittaistutkimusta. Käytän tutkimusaineiston analyysimenetelminä sisällönanalyysia.

Tutkimukseen osallistuvat ovat eri kaupunkien huostaanottamia ja sijoittamia lapsia, jotka asuvat kolmessa eri Pelastakaa Lapset ry:n hallinnoimissa lastensuojelulaitoksessa. Tutkimuksen tietoja ja asiakirjoja käsittelee vain tutkija itse. Haastatteluaineisto tullaan hävittämään tutkimuksen päätyttyä. Tietoja ei luovuteta tutkimusryhmän ulkopuolelle, eikä saatuja tietoja siirretä kolmanteen maahan.

Haastatteluaineiston tulokset kirjataan Pro gradututkielmaan ja tutkielma luovutetaan Tampereen yliopistolle, Pelastakaa Lapset ry:n edustajalle ja kaikkiin sijoittaviin kuntiin, joista tutkimusluvat ovat haettu.

Tutkimus on tarkoitus saada valmiiksi syksyyn 2020 mennessä.

Sinun on mahdollista lopettaa haastatteluun osallistuminen missä tahansa vaiheessa ja tämä tahto ilmaistaan tutkijalle. Tutkijana kunnioitan pyyntöäsi ja lopetamme heti haastattelun.

Annan suostumukseni kiusaamiskokemuksia koskevaan pro gradu tutkimukseen osallistumiseen. Minulle on selvitetty haastattelun alussa oikeuteni ja mistä tutkimuksessa sekä haastattelussa on kysymys.

____ . ____ .2020

Kukka-Maaria Härkönen

Tutkija, Tampereen yliopisto, sosiaalityö

SUOSTUMUSASIAKIRJA

17.4.2020

Hei,

Olen Kukka-Maaria Härkönen ja teen gradua Tampereen yliopistossa sosiaalityössä. Tutkimukseni koskee lapsen kiusaamiskokemuksia ja niiden mahdollista jälkikäsitelyä. Tutkimus toteutetaan yhdessä Pelastakaa Lapset ry:n kanssa. Graduohjaajana toimii Johanna Hiitola.

Teidän lapsenne on ilmaissut kiinnostuksensa haastatteluun. Haastattelussa tai tutkimuksessa ei käsitellä lapsenne perheen asioita, vaan se koskee vain kiusaamiskokemuksia sijaishuollon aikana.

Haastattelukysymykset ovat käytetty hyväksyttävänä Pelastakaa Lapset ry:n edustajalla. Empiirisessä haastattelututkimuksessa konkreettinen ja koottu tutkimusaineisto on tutkimuksen keskiössä ja toimii tutkimukseni tekemisen lähtökohta. Tutkimukseni edustaa laadullista, kvalitatiivista poikittaistutkimusta. Käytän tutkimusaineiston analyysimenetelminä sisällönanalyysia.

Tutkimukseen vapaaehtoisesti osallistuvat lapset ovat kahdeksan eri kaupungin huostaanottamia ja sijoittamia lapsia, jotka asuvat kolmessa eri Pelastakaa Lapset ry:n hallinnoimissa lastensuojelulaitoksissa. Tutkimuksen tietoja ja asiakirjoja käsittelee vain tutkija itse. Haastatteluaineisto tullaan hävittämään tutkimuksen päätyttyä. Tietoja ei luovuteta tutkimusryhmän ulkopuolelle, eikä saatuja tietoja siirretä kolmanteen maahan.

Tulokset kirjataan pro gradututkielmaan ja tutkielma luovutetaan Tampereen yliopistolle, Pelastakaa Lapset ry:n edustajalle ja kaikkiin sijoitaviin kuntiin, jotka ovat myöntäneet tutkimusluvan haastattelun suorittamista varten.

Tutkimus on tarkoitus saada valmiiksi syksyyn 2020 mennessä.

Haastattelututkimukseen osallistuvat lapset ovat ilmaisseet halukkuutensa osallistua tutkimukseen omasta vapaasta tahdostaan. Haastattelua lapsen kohdalla ei aloiteta, jos hän niin toivoo ja ei ole halukas allekirjoittamaan suostumusasiakirjaa. Haastatteluun osallistuvan lapsen on mahdollista lopettaa osallistumisensa missä tahansa haastattelun kohtaa ja tämä tahto ilmaistaan tutkijalle. Tutkija kunnioittaa haastateltavan päätöstä lopettamisesta.

Tutkijana/haastattelijan toimii Tampereen yliopiston maisteriopiskelija Kukka-Maaria Härkönen. Lisäkysymyksiä tutkimukseen liittyen voi lähettää osoitteeseen:

kukka-maaria.harkonen(at)tuni.fi

Haastattelut tullaan aloittamaan viikolla 14 alkaen eteenpäin.

Pyydän saada suostumuksenne viimeistään **27.4.2020** mennessä.

Annan huoltajana suostumukseni lapsen osallistumisesta Tampereen yliopiston sosiaalityön pro gradun haastattelututkimukseen, joka käsittelee lasten ja nuorten mahdollisia kiusaamiskokemuksia ja niiden jälkikäsitteilyä.

____ . ____ . 2020

huoltaja 1 / nimen selvennys

huoltaja 2 / nimen selvennys

Lastenkodin edustajan allekirjoitus

Kukka-Maaria Härkönen, Tampereen yliopiston sosiaalityön maisteriopiskelija

Liite 4. Tieteellisen tutkimuksen tietosuojailmoitus

Tieteellisen tutkimuksen tietosuojailmoitus

EU:n tietosuoja-asetus (EU 2016/679), art. 12, 13, 14

1. Nimi

Kukka-Maaria Härkönen

2. Yhteyshenkilö tutkimusta koskevissa asioissa

Nimi: Kukka-Maaria Härkönen

Osoite:

Puhelinnumero:

Sähköpostiosoite: kukka-maaria.harkonen(at)tuni.fi

3. Henkilötietojen käsittelyn tarkoitus

Pro gradu tutkimukseen.

4. Tutkimuksen suorittajat

Kukka-Maaria Härkönen, sosiaalityön maisteriopiskelija, Tampereen yliopisto.

5. Tutkimuksen nimi, luonne ja kestoaika

Tutkimuksen nimi: [Kiusaamiskokemukset lasten ja nuorten näkökulmasta]

Kertatutkimus

Seurantatutkimus

Tutkimuksen kestoaika (kuinka kauan henkilötietoja käsitellään):

1.1.2020-31.12.2020 (tai heti gradun valmistumisen jälkeen).

6. Henkilötietojen käsittelyn oikeusperuste

Henkilötietojen käsittelyn oikeusperuste:

EU:n yleinen tietosuoja-asetus, artikla 6 kohta 1 sekä tietosuojalaki 4 § (valitse yksi peruste kuhunkin käyttötarkoitukseen):

- Tutkittavan suostumus
- Rekisterinpitäjän lakisääteisen velvoitteen noudattaminen
säädökset:
 - Yleistä etua koskeva tehtävä/rekisterinpitäjälle kuuluvan julkisen vallan käyttö
 - tieteellinen tai historiallinen tutkimus tai tilastointi
 - tutkimusaineistojen ja kulttuuriperintöaineistojen arkistointi
 - Rekisterinpitäjän tai kolmannen osapuolen oikeutettujen etujen toteuttaminen
mikä oikeutettu etu on kyseessä:
- Muu, mikä:

7. Arkaluonteiset henkilötiedot (erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvat tiedot ja riskitiedot)

- Tutkimuksessa ei käsitellä arkaluonteisia henkilötietoja

Tutkimuksessa käsitellään seuraavia arkaluonteisia henkilötietoja:

- Rotu tai etninen alkuperä
- Poliittiset mielipiteet
- Uskonnollinen tai filosofinen vakaumus
- Ammattiliiton jäsenyys
- Geneettiset tiedot
- Biometristen tietojen käsittely henkilön yksiselitteistä tunnistamista varten
- Terveystiedot (mahdollisesti, mutta ei osana haastattelukysymyksiä)
- Luonnollisen henkilön seksuaalinen käyttäytyminen tai suuntautuminen

Tutkimuksessa käsitellään rikostuomiota tai rikkomuksia koskevia tietoja:

- Ei
- Kyllä

8. Arkaluonteisten henkilötietojen käsittelyn oikeusperuste

EU:n yleinen tietosuoja-asetus, artikkelit 9 (erityiset henkilötietoryhmät) ja 10 (rikostuomioihin ja rikkomuksiin liittyvät tiedot) sekä tietosuojalaki 6 ja 7 §:t :

- Rekisteröidyn suostumus
- Käsittely koskee henkilötietoja, jotka rekisteröity on nimenomaisesti saattanut julkisiksi;
- Yleistä etua koskeva tieteellinen tai historiallinen tutkimus, tilastointi tai julkisen vallan käyttö
- Käsittely on tarpeen yleisen edun mukaisia arkistointitarkoituksia varten

9. Tutkimusrekisterin tietosisältö

Tutkijana olen laatinut haastattelukysymykset siten, että haastattelen lapsia heidän mahdollisista kiusaamiskokemuksistaan, ja missä ne ovat sattuneet ja miten he ovat sen kokeneet. Selvitän myös, että onko kiusaamiskokemus käsitelty lapsen/nuoren kanssa ja onko tarvetta vielä mahdolliselle jälkikäsitteilylle.

Haastattelukysymykset ovat lähetetty tutkimuslupahakemuksen liitteenä.

10. Henkilötietojen tietolähteet

Haastattelututkimus

11. Tietojen siirto tai luovuttaminen tutkimusryhmän ulkopuolelle

Ei luovuteta ulkopuolelle.

12. Tietojen siirto tai luovuttaminen EU:n/ETA-alueen ulkopuolelle

Siirretäänkö rekisterin tietoja kolmanteen maahan tai kansainväliselle järjestölle EU:n tai ETA-alueen ulkopuolelle:

- Ei
- Kyllä, mihin:

13. Automatisoitu päätöksenteko

Automaattisia päätöksiä ei tehdä.

14. Rekisterin suojausten periaatteet

Tietojärjestelmissä käsiteltävät tiedot:

- käyttäjätunnus
- salasana
- kaksivaiheinen käyttäjän tunnistus (MFA)
- pääsynhallinta verkko-osoitteiden avulla (IP-osoitteet)
- käytön rekisteröinti (lokitietojen kerääminen)
- kulunvalvonta
- muu, mikä:

Suorien tunnistetietojen käsittely:

- Suorat tunnistetiedot poistetaan analysointivaiheessa (nauhoituksessa saattaa esiintyä nimi, mutta nauhoite poistetaan heti litteroinnin jälkeen)
- Aineisto on pseudonymisoitu (litteroitaessa poistan jo nimet)
- Aineisto analysoidaan suorien tunnistetiedoin, koska (peruste suorien tunnistetietojen säilyttämiselle):

15. Henkilötietojen käsittely tutkimuksen päättymisen jälkeen

- Tutkimusrekisteri hävitetään
- Tutkimusrekisteri arkistoidaan anonymisoituna ilman tunnistetietoja
- Tutkimusrekisteri arkistoidaan tunnistetiedoin

16. Rekisteröidyn oikeudet ja niiden mahdollinen rajoittaminen

Rekisteröidyllä on, ellei tietosuojalainsäädännöstä muuta johdu:

- Tietojen tarkastusoikeus (oikeus saada pääsy henkilötietoihin)
 - o Rekisteröidyllä on oikeus tietää, käsitelläänkö hänen henkilötietojaan vai ei, ja mitä henkilötietoja hänestä on tallennettu.

- Oikeus tietojen oikaisemiseen
 - o Rekisteröidyllä on oikeus vaatia, että häntä koskevat virheelliset, epätarkat tai puutteelliset henkilötiedot oikaistaan tai täydennetään ilman aiheetonta viivytystä. Lisäksi henkilöllä on oikeus vaatia, että tarpeettomat henkilötiedot poistetaan.

- Oikeus tietojen poistamiseen
 - o Rekisteröidyllä on poikkeustapauksissa oikeus saada henkilötietonsa kokonaan poistettua rekisterinpitäjän rekistereistä (oikeus tulla unohdetuksi).

- Oikeus käsittelyn rajoittamiseen
 - o Rekisteröidyllä on tietyissä tilanteissa oikeus pyytää henkilötietojensa käsittelyn rajoittamista siksi aikaa, kunnes hänen tietonsa on asianmukaisesti tarkistettu ja korjattu tai täydennetty.

- Vastustamisoikeus
 - o Henkilöllä on tietyissä tilanteissa oikeus henkilökohtaiseen, erityiseen tilanteeseensa perustuen milloin tahansa vastustaa henkilötietojensa käsittelyä.

- Oikeus siirtää tiedot järjestelmästä toiseen
 - o Rekisteröidyllä on tietyissä tilanteissa oikeus saada häntä koskevat henkilötiedot, jotka hän on toimittanut rekisterinpitäjälle, jäsennellyssä, yleisesti käytetyssä ja koneellisesti luettavassa muodossa, ja oikeus siirtää tiedot toiselle rekisterinpitäjälle.

- Oikeus tehdä valitus valvontaviranomaiselle
 - o Rekisteröidyllä on oikeus tehdä valitus erityisesti vakinaisen asuin- tai työpaikkansa sijainnin mukaiselle valvontaviranomaiselle, jos hän katsoo, että henkilötietojen käsittelyssä rikotaan EU:n yleistä tietosuoja-asetusta (EU) 2016/679. Rekisteröidyllä on lisäksi oikeus käyttää hallinnollisia muutoksenhakukeinoja sekä muita oikeussuojakeinoja.

Yhteystiedot:

Tietosuojavaltuutetun toimisto

Käyntiosoite: Ratapihantie 9, 6. krs, 00520 Helsinki

Postiosoite: PL 800, 00521 Helsinki

Vaihde: 029 56 66700

Faksi: 029 56 66735

Sähköposti: tietosuoja@om.fi

Rekisteröidyn oikeuksien käyttämisestä koskevissa pyynnöissä noudatetaan rekisterinpitäjän tietopyyntöprosessia.